

ERIPEDAGOOGIKA

Nr 59, MAI 2019

TALLINNA HELENI KOOL 25

Tallinna Heleni Kooli laul

TEKST JA VIIS: ENE JÄRVIK

*Sa võid tunda meretuuli,
aimad lainte kohinat.
Pelgurannas tean ma kooli,
pole kuskil paremat.*

*See on Heleni kool, Heleni kool,
tule vana tamme alla.
Hommik siia sind toob,
sõbrad kõik koos.
See on meie Heleni kool.*

*Meil on väikseid ja ka suuri
vahvaid poisse tüdrukuid.
Õpi, vaata, kuula, uuri,
küllap kõik siis teada saad.*

*See on Heleni kool, Heleni kool,
tule vana tamme alla.
Hommik siia sind toob,
sõbrad kõik koos.
See on meie Heleni kool.*

© Tallinna Heleni Kool 2019 ja artiklite autorid
helen.edu.ee

Toimetaja: Erki Korp

Keeletoimetaja: Tiina Lättemäe

Küljendaja: Andrus Rebane

Trükk: OÜ Tarmest

WWW.KARAMELLE.EE

ERIPEDAGOOGIKA

Nr 59, MAI 2019

TALLINNA HELENI KOOL 25

Sisukord

- 5 **SAATEKS**
Erki Korp, artiklikogu koostaja ja toimetaja
- 7 **TALLINNA HELENI KOOL MUUTUVAL HARIDUSMAASTIKUL**
Erki Korp, direktor
- 20 **ÕPPE-KASVATUSTÖÖ KORRALDUS KUULMIS- JA KÕNEPUUDEGA ÕPILASTE OSAKONDADES**
Klaarika Hiis-Hommuk, kuulumis- ja kõnepuudega õpilaste osakondade õppealajuhataja / hariduslike erivajadustega õpilaste õppe koordineerija ehk HEVKO
- 28 **NÄGEMISPUUDEGA LASTE HARIDUS TALLINNAS**
Olga Ilgina, nägemispuudega laste osakonna tüflopädagoog
- 32 **LOGOPEEDI TÖÖ TALLINNA HELENI KOOLIS**
Annika Tammik, logopeed
- 39 **ERIPEDAGOOGI TÖÖ KÕNEPUUDEGA LASTEGA**
Triinu Tamm, kõneosakonna eripedagoog
Liina Urb, kõneosakonna eripedagoog
- 44 **TÜFLOPEDAGOOGI ROLL NÄGEMISPUUDEGA LAPSE VARAJASES SEKKUMISES**
Olga Ilgina, nägemispuudega laste osakonna tüflopädagoog
Gisela Volmer, nägemispuudega laste osakonna tüflopädagoog
- 50 **KUULMISPUUDEGA LASTE ÕPETAMINE TALLINNA HELENI KOOLIS**
Raili Loit, eripedagoog, eesti keele ja kirjanduse õpetaja
- 55 **KAHEKESI KLASSI EES: VIIPEKEELETÕLK JA AINEÕPETAJA**
Kristiina Vaikmets, sotsiaalaainete õpetaja
Külli Terras-Masing, viipekeeletõlk
- 59 **NÄGEMIS- JA KUULMISPUUDEGA ÕPILASE ÕPETAMISEST**
Kristiina Meresaar, õpetaja

- 61 ÕPETAJA TÖÖ KÕNEPUUDEGA LASTEGA**
Triinu Tamm, kõneosakonna klassiõpetaja
Kerli Tammsalu, kõneosakonna klassiõpetaja
Liina Urb, kõneosakonna klassiõpetaja
- 65 HUVIRINGID**
Klaarika Hiis-Hommuk, õppealajuhataja/HEVKO
- 68 PIKAPÄEVARÜHM**
Natalja Org, pikapäevarühma õpetaja
- 70 ÕPILASKODU**
Liina Leomar, sotsiaalpedagoog
- 72 TALLINNA HELENI KOOLI LASTEAED**
Triinu Tähiste, lasteaia õppealajuhataja
- 75 KUULMISPUUDEGA LASTE ERIRÜHM**
TALLINNA HELENI KOOLIS
Annika Valk-Vaht, lasteaiaõpetaja
- 80 SOBITUSRÜHMAD TALLINNA HELENI KOOLIS**
Merili Tois, lasteaiaõpetaja
Evelyn Kaevats, lasteaiaõpetaja
Liis Mardi, lasteaiaõpetaja
- 84 LIITPUUETEGA PIMEDATE/PIMEKURTIDE**
LASTE ÕPETAMINE – KALENDERSÜSTEEMID
JA MÕISTETE ÕPETAMINE
Malle Kariste, pimedate lasteaia õpetaja

ERKI KORP

artiklikogu koostaja
ja toimetaja

Saateks

Mul on siiralt hea meel, et Eestis on olemas ajakiri Eripedagoogika, ning et iga ajakirjanumbrit antakse välja suure südame ja pühendumusega. Järjepidev töö on loonud sisult tugeva vundamendi ning seda kinnitab asjaolu, et iga Eripedagoogika number on erinäoline ja tehtud professionaalsel tasemel.

Tänavu maikuu saab Tallina Heleni Kool 25 aastaseks. Ühest küljest ei ole tegu väga suure ja väärrika numbriga, kuid iga kooli jaoks on iga juubel ääretult tähtis ning tähistamist väärt. Kindlasti teeb selle juubeli erakordseks, et anname sel puhul välja ajakirja Eripedagoogika numbri, mis räägib meie kooli ja lasteaia tööst.

Heleni kooli ja lasteaia eripära on, et ühes asutuses on koos nii lasteaed kui ka kool. Kool omakorda jaguneb kolmeks osakonnaks, millest kõige vanem on juba 25 aastat tegutsenud kuulmispuuetega laste osakond. 2005 lisandus kooli nägemispuudega õpilaste osakond ning aastal 2014 avati kõnepuudega laste osakond. Lasteaias on meil kaks liitpuudega pimedate rühma, lisaks eraldi rühm kuulmispuudega lastele ning sobitusrühmad. Praegu õpib meie koolis 97 õpilast ja käib lasteaias 77 last.

Käesoleva ajakirja numbri süünd ei olnud kerge, sest oma igapäevast tööd analüüsida ning sellest artikkel kirjutada ei ole lihtne ülesanne ilmselt kellelegi meie kollektiivist. Ja alati jääb õhku teema, et oleks seda aega veel, küll ma siis jõuaks kõik oma head mõtted kirja panna ...

On teemasid, mille üle sooviks ka ise koolijuhina rohkem arutleda, et teha otsuseid, mis tõesti lähtuvad meie koolis ja lasteaias õppivatest kõne- ja meelega puudega lastest ning nende arengust.

Samas on meie kool ja lasteaed teinud läbi suure arengu, et leida oma koht ja nišš pidevalt muutuval ning järjest mitmekülgsemal haridusmaastikul. Hetke märgusõnad sellel maastikul on stabiilne, kuid laste erivajadustega arvestav rahastamismudel ja selle väljatöötamine, et tagada kooli ja lasteaia stabiilne areng. Teine ja hoopis olulisem teema on tugispetsialistide koolitamine ülikoolide tasandil ning jätkusuutlikkuse tagamine nii logopeedide kui ka eripedagoogide osas. Arutelu ja lahendusi vajab ka otsus, millega lõpetati viipekeeletõlkide

koolitamine Tartu Ülikoolis, kuigi vajadus spetsialistide järele ei ole kuhugi kadunud.

Olen siiralt tänulik kõigile meie kooli inimestele, kes leidsid aega, et enda tööst ja meie koolist, lasteaiast kirjutada ning jagada oma teadmisi ja kogemusi teiste inimestega. Samuti tänan kõiki meie koostööpartnereid, kes on aidanud läbi aastate meie koolil areneda ja kasvada, ning soovin, et see tegus koostöö jätkuks ka edaspidi.

Head lugemist ja kaasamõtlemist!

Tallinna Heleni Kool muutuv haridusmaastikul

2019. aasta veebruari lõpus täitus minu kolmas aasta selle imepärase kooli ja lasteaia direktorina. Need on olnud rahulikud, kuid väga õpetlikud ja põnevad aastad.

Huvitav on praegu meenutada esimest kokkupuudet Tallinna Heleni Kooliga. See oli jaanuaris 2016, kui Tallinna Linnavalitsus oli välja kuulutanud avaliku konkursi kooli direktori ametikohale. Enne kandideerimisotsuse tegemist tulin kooliga tutvuma ja kõige rohkem on meelde jäänud see, et koolil oli neli korpust ning need ei olnud kuidagi loogilises järjekorras. Tihti kogen seda ka täna, et kooli külastavad inimesed satuvad kergelt segadusse, kuhu

ERKI KORP
direktor

tiiba nad nüüd on sattunud ning kuidas sisse või välja pääseb.

Sain kooli ja lasteaia, mille eelarve oli 100 000 euroga miinuses ja loomulikult tuli hakata leidma lahendusi, et erivajadustega lapsed saaksid ea- ja võimetekohase hariduse ning õpetajad, kes teevad väga keerulisi oskusi nõudvat tööd, ka väärilise

palga. Taustaks muidugi räägiti kogu vabariigis, et kaasav haridus on meie tulevik ning erivajadustega laste koolidel ei ole tulevikku. Kord taheti need üldse ära kaotada, siis taheti riigikoolideks teha ja lõpuks ikka arvati, et las jäävad nagu on.

Algus oli keeruline, sest kool on rahastatud nii Tallinna linna kui ka riigieelarvest ja seetõttu arvas kumbki rahastaja, et üks või teine osapool peaks rohkem panustama ning puuduva osa eelarvest katma. Selle probleemi põhjustasid tol ajal puudulikud ning kuulmispuudega õpilaste suhtes isegi ebaõiglased õigusaktid. Eeldati, et riikliku õppekava järgi on klassi suurus 12 õpilast, kuid ühte klassi ja isegi liitklassi oli nii palju kurte õpilasi leida keeruline. Selgituseks niipalju, et 23 kurti õpilast moodustasid oma vanuse ja õppevalmiduse eripära arvestades kokku 8 klassikomplekti, aga raha anti vaid peaaegu kahe klassikomplekti finantseerimiseks.

Omapärane oli ka arusaam väikeklassidest. Meil oli näiteks 3B klassis 2 pimedat, aga kuna meil oli ka 3A klassis 2 kurti õpilast, siis arvati, et nad moo-

Kooli makett.

Kooli arengukava projekti arutelud.

dustavad ühe 4 õpilasega väikeklassi. Tegelikult oli hoopis kaks väikeklassi, kus õpetas kaks õpetajat ning ühe õpetaja palk jäeti koolile piltlikult öeldes eraldamata. Laste eripära jäeti üldse arvestamata, et vahet pole, kas õpetada kurti või pimedat.

Taustal käisid kohtuvaidlused, kus Tallinna linn oli andnud riigi ehk Haridus- ja Teadusministeeriumi (HTM) kohtusse.

Esimese kaotuse Tartu Halduskohtus sai Haridus- ja Teadusministeerium juba 27. mail 2016 kohtuasjas 3-14-51831 (Tartu Halduskohtu kohtulahend 3-14-51831).

Kohus tühistas HTM-i 2014. aasta 22. juuli kirja, millega jäeti rahuldamata linna sama aasta 14. mai taotluse hariduslike erivajadustega õpilaste õppetegevuse finantseerimiseks 1. septembrist 2010 kuni 31. detsembrini 2013 ja 1. jaanuarist kuni 31. detsembrini 2014 tekkivate kulude katteks kokku 7 933 334 eurot. (Kohus: haridusministeerium peab..., 2016).

Ikkagi otsustas Haridus- ja Teadusministeerium eirata vajadust hariduslike erivajadusega laste õppe vajadusepõhise rahastuse järele ning kaebas selle otsuse edasi Tartu Ringkonnakohtusse. Õnneks tegi Tartu Ringkonnakohtus 4. mail 2017 positiivse kohtulahendi ehk jättis õiguse Tallinna linnale (Tartu Ringkonnakohtu otsus haldusasjas nr 3-14-51831).

Tartu Ringkonnakohtus kinnitas halduskohtu varasemat otsust, et riik ei ole alates 1. septembrist 2010 nõuetekohaselt täitnud hariduslike erivajadustega õpilaste koolide pidamise kohustust, rikkudes sellega Tallinna linna õigusi.

Ringkonnakohtu otsus on märgilise tähendusega, kuna selgitab hariduslike erivajadustega õpilaste õppe korraldamise põhimõtteid. Kohtupraktika annab selge suuna, kuidas kunagised hariduskorralduse vead parandada, et tagada koolihariduse kättesaadavus ühiskonna sotsiaalselt nõrgemale sihtgrupile (Kõl-

part, 2017). Muutus valitsus, ühtlasi ka haridus- ja teadusminister, kes tegi targa otsuse lõpetada kohtuvaidlus ning leida lahendused, kuidas rahastada hariduslike erivajadustega laste õpet parimal moel.

Tallinna abilinnapea Mihhail Kõlvarti sõnul näitab kohtupraktika, et varasemate valitsuste tegevus hariduslike erivajadustega õpilaste koolide pidamisel on olnud puudulik ja seadusvastane. „Nüüd on kohus üheselt selgitanud, mis on riigi ja mis omavalitsuse kohustus,“ märkis Kõlvart. „Kuna riiklikke koolikohti ei loodud omal ajal piisavalt, ei ole Tallinna linn saanud hariduslike erivajadustega õpilaste õppe korraldamisest loobuda ja on pidanud võimaldama neile kvaliteetset haridust omavahenditest. Kõige olulisem on ikkagi see, et lastele oleksid õppekohad tagatud.“ (Kõlvart, 2017).

19. oktoobril 2017 eraldas valitsus reservist Tallinnale, Tartule ja Pärnule kokku 12,5 miljonit eurot, mille oma-

valitsused olid omast taskust kulutanud hariduslike erivajadustega (HEV) õpilastele hariduse andmiseks. Tartu kohus tegi 2016. aastal ja 2017. aasta mais kaks otsust, mis lühidalt kokku võttes tõdesid, et riik ei ole alates 2010. aasta septembris nõuetekohaselt täitnud hariduslike erivajadustega õpilaste koolide pidamise kohustust.

Vaatamata sellele, et riiklikke HEV-koolikohti ei loodud omal ajal piisavalt, ei loobunud Tallinna linn õpilaste õppe korraldamisest ja võimaldas neile haridust omavahenditest. Nüüd maksab riik selle tagantjärele kinni. Tallinn saab seitsmeaastase perioodi eest haridusministeeriumilt 10,5 miljonit, Tartu saab kahe aasta eest 1,3 miljonit ja Pärnu nelja aasta eest 831 000 eurot. Tallinnale eraldatud 10,5 miljonit eurot suunatakse täiendavalt linna HEV-hariduse toetamiseks, eelkõige Tallinna Tondi Põhikooli ja Lasnamäe Põhikooli renoveerimisele. (Tallinn suunab..., 2017).

Koostöö Eesti Kunstimuuseumi ja Niguliste muuseumiga.

Teine kirgi kütnud teema oli gümnaasiumiõppe lõpetamine Tallinna Heleni Koolis ja gümnaasiumis õppida soovivate kurtide gümnaasistide õppima suunamine Viljandi Gümnaasiumi. Põhjenduseks toodi, et riik ei pea Tallinna lin-

nale raha eraldama kurtide gümnaasiumiõppeks, vaid selle annab lihtsamalt ära lahendada riigigümnaasiumi tasandil. Ametniku jaoks lihtne vaatenurk, kurdi õpilase jaoks ülekohtune lähenemine.

Sügisel 2016 võeti gümnaasiumiosa Tallinna Heleni Kooli alt ära ja liideti Viljandi Gümnaasiumiga, mis tegelikkuses tähendas seda, et ükski kurt ei olnud nõus Viljandisse minema, küll olid nad nõus õppima Viljandi Gümnaasiumi nimekirjas, kuid endiselt meie koolihoones Tallinnas, Ehte 7. Koostöös Viljandi Gümnaasiumi direktoriga leidsime lahenduse, et need õpetajad, kes õpetavad gümnaasiumiõpilasi, võetakse Viljandi Gümnaasiumi palgale. Heleni kool andis selleks tasuta ruumid ning tänaseks on see koostöö juba pea kolm aastat tõrgeteta sujunud.

Pidev õppimine, areng ja koostöö on oluline

Saamaks ajakohaseid teadmisi kooli-juhi rollist, kandideerisin Haridus- ja Teadusministeeriumi algatatud SA Innove „Alustavate koolijuhtide aren-

guprogrammi“, mille läbisin perioodil 25.08.2016–27.06.2017. Programm oli väga mahukas (210 akadeemilist tundi) ja see andis mulle tänapäevaseid teadmisi haridusmaastikul toimuvast, samuti kohtusin võrratute koolijuhtidega Eestimaa teistest koolidest ning tajusin, et õppiv juht on eeskuju. Programmi käigus saime valida endale ka mentori ning minu suurepäraseks mentoriks sai Kilingi-Nõmme Gümnaasiumi mitmekülgsete teadmiste ja kogemustega direktor Erli Aasamets.

2017. aasta kevadel alustasin ettevalmistusi kooli uue arengukava koostamiseks ja selleks sai SA Innovele kirjutatud projekt „ÕPSIKE“ (Õppiv Pedagoog Saab Innustust Kooli Edust). Projekti käigus toimusid erinevad seminarid, koolitused (professor Mare Porki loengud) ja õppekäigud, et saada võimalikult palju informatsiooni nii MÕK (Me Õpime Kõikjal) tegevuste kui ka HEV (hariduslike erivajadustega) laste/õpilaste töö kohta. Külastasime kolleegidega Tartu Emajõe Kooli ja Tartu Hiie Kooli, samuti tutvusin nende õppeasutuste arengudokumentidega. Lisaks riiklikul ning linna tasandil kinnitatud õigusaktid ja juhised. Kooli hoolekogu arutas kooli arengukava 13.06.2017, 30.08.2017, 21.02.2018 ja 12.06.2018 koosolekul. Tutvusin eri koolide arengukavadega, mida soovitasid mulle näidiseks/eeskujuks võtta haridusameti spetsialistid. Samuti sai arengukava projekt läbi arutatud haridusameti spetsialistidega. Oluline oli läbi analüüsida ka kooli eelmise perioodi arengukava ja selle täitmine.

Peale seda, kui HTM jäi Tallinna linnale kohtuvaidluses alla, tuli päevakorda põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse

(PGS) muudatuseelnõu ja seetõttu oli oodata suuri muudatusi HEV-õpilaste õpetamisel (algselt olid eelnõus ka eelkooli ehk lasteaia osa muudatused). Sellepärast tekkis arengukava menetluses ka paarikuune paus (osa õigusakte ja nende rakendusaktid ei olnud valmis veel 1. veebruaril 2018, vaid valmisid alles märtsis ja aprillis). Samuti oli põhjalikum arutelu tehtavate muudatuste üle nii Rajaleidja keskuse kui ka TÕNK-iga (Tallinna Õppenõustamiskeskusega), et mis dokumendid kehtivad edaspidi õpilastele eritoe või tõhustatud toe määramisel ning kuidas käituda uute õpilastega. Samuti oli mitmel lapsel juba Rajaleidja otsus üks ühele õppeks mitmeks aastaks, ka näiteks põhikooli lõpuni. 19. juunil 2018 käisin Tallinna Heleni Kooli 2018.–2023. aasta arengukava projekti tutvustamas Põhja-Tallinna linnaosakogule ning see otsustati ühehäälselt heaks kiita. 26. juunil 2018 saadeti vastav kiri Tallinna Haridusametile. Kinnitamine viibis veel mõned kuud, sest arengukavas tuli koolihoone renoveerimise kohta käivad laused ja perioodid muuta kindla kõneviisi asemel tingivasse. Tallinna Haridusamet kinnitas kooli arengukava perioodiks 2018–2023 18. novembri 2018 käskkirjaga nr 1.-2/533.

Väga suur rõhk on sõnal „koostöö“. Me saame oma koolikeskkonnas õpetada paljusid asju väga põnevalt, kasutades erinevaid lahendusi (ka e-lahendusi) ja materjale, mida nii tänapäevased õppevahendid kui ka digikeskkonnad pakuvad. Samas on väljaspool koolimaja palju kohti, näiteks muuseume, kus on võimalik õppetööd siduda praktiliste kogemustega. Alustasime koostööd

Uus õuesõppepaviljon oli vastlapäeva tähistamisel kesksel kohal.

Eesti Kunstimuseumi ja selle filiaalidega. Koostöö sai alguse Niguliste muuseumist. Nad korraldasid meie kooli pimedate õpilaste toetuseks korjanduse, mille abil koguti 728 eurot, et tellida eritransport meie kooli õpilaste lihtsamaks juurdepääsuks muuseumidesse – see hõlmas ka pimedate osakonna ratastoolilapsi. Tänu sellele toetusele on õpikäsitlus muutunud kõige enam just pimedate osakonnas. Õpilased on koos õpetajatega külastanud muuseumitunde nii Niguliste muuseumis, Adamson-Ericu isikumuseumis, Kadrioru kunstimuseumis kui Kumus. Eri muuseumide spetsialistid on korduvalt külastanud meie kooli ning tunde, et saada rohkem teadmisi vahenditest, metoodikatest ja materjalidest, mida kasutatakse pimedate õpetamisel. Tänu sellele on muuseumid leidnud võimaluse teha

erilahendusi, mida saaksid kasutada pimedatest ja vaegnägijatest külastajad. Koostöö Niguliste muuseumiga jätkub ka sel õppeaastal (samuti teiste muuseumi filiaalidega). Seekord meisterdasid meie õpilased koos tööõpetuse õpetajaga ka annetuskasti, kuhu Niguliste muuseumis endiselt annetusi kogutakse.

Lisaks väga tihedale mõlemapoolsele koostööle on meie õpilased osalenud teistes muuseumides pakutavates programmides ning kindlasti on see teinud teoreetilise õppetöö palju põnevamaks ja õpilased on õppekäikudest väga huvitatud. Mõlemal juhul on saanud ka meie kooli õpetajad ja tugispetsialistid väga palju lisateadmisi, mida nad on arenguvestluste käigus tunnistanud ning huvitavaks ja arendavaks pidanud.

Eelmisel sügisel alustasime koostööd Gustav Adolfi Gümnaasiumiga

Ronimisrada.

(GAG). Meie õpilased käisid nende kooli õpilaste tundides ja nende õpilased käisid meie kooli õpilaste tundides. Koostööd teeme hetkel kuulmispuuetega osakonna õpilaste baasil, kuid see laieneb ka pimedate õpilaste osakonnale. Koostöö annab GAG-i õpilastele uusi teadmisi erivajadustega õpilaste ja nende õppeprotsessi kohta. Samuti eesiti viipekeele kui kurtide õpilaste emakeele, selle tähestiku, viipleemise ning suhtlemise kohta. Kindlasti kasvatab see GAG-i õpilastes mõistmist, tolerantsust ja arusaama, et ühiskonnas on väga erinevaid inimesi.

Olulised koostöökontaktid ja kogemuste vahetamine on toimunud Tartu Emajõe ja Hiie Kooliga, Kilingi-Nõmme Gümnaasiumiga, Viljandi Gümnaasiumiga, Haapsalu Viigi Kooliga, Pärnu Kuninga Tänav Põhikooliga, Tondi

Põhikooliga, Ristiku Põhikooliga, Gustav Adolfi Gümnaasiumiga, Ehte Humanitaargümnaasiumiga, Arte Gümnaasiumiga, Tallinna Kunstikooliga, Põhja-Tallinna lasteaedadega, TÕNK-iga, Harjumaa Rajaleidja keskuse jt-ga. Lisaks koostöö Läti ja teiste välisriikide erivajadustega laste koolide ning lasteaedadega.

Samuti muudame ja kohandame oma kooli olemasolevaid klassiruumi väiksemaks ning õpilastele sobivamaks. Maksimaalselt õpib kõneosakonna klassides kuni 12 õpilast, pimedate osakonnas 1–4 õpilast klassis ning kurtide osakonnas on samuti 1–5 õpilast klassis.

Tänu väga heale koostööle Tallinna Haridusametiga oleme saanud edendada ja uuendada meie kooli ja lasteaia õuealaid. Oleme saanud juurde uusi mänguväljakuid, õuesõppepaviljoni

Uus mängulinnak.

ning ka paar trenadžööri pimedatele õpilastele.

Kool toetab kõigi õpetajate õppimist nii kõrgkoolis kui ka kursustel, et meil oleks tänapäevaste teadmiste ja pädevusega õpetajad. Väga olulised on teadmised uutest IT-võimalustest ning oskustest. Samas on endiselt peatähtsad eripedagoogikateadmised ja -pädevus. Teeme koostööd nii Tallinna kui ka Tartu ülikooliga, et vastastikku kasvatada teineteise teadmisi – olla praktikabaasiks ning saada vastu uusi ja asjakohaseid koolitusi. Oluline on koostöö teiste koolidega, kes samuti töötavad erivajadustega lastega nii Eestis kui ka välismaal. Samas on olulisel kohal koostöö tavakoolidega, et saada kogemusi, praktikat ja teadmisi, mida MÕK-i puhul rakendada.

Koolis tegutses kaks aastat laiendatud hoolekogu, kuhu tavapärase 8 liikme asemel kuulus 16 liiget, ja see tagas sihtgruppide parema kaasatuse. Siinkohal suur aitäh Eesti Kuulmispuuetega Laste Vanemate Liidule, Eesti Kurtide Liidule, Eesti Pimedate Liidule, Eesti Pimekurtide Tugiliidule, Eesti Kurtide Noorte Organisatsioonile, vilistlastele, lapsevanematele ja õpetajatele ning Põhja-Tallinna linnaosa esindajale.

Huvitav koostöö oli paar aastat tagasi Hispaania Suursaatkonnaga, kui suursaadik kutsus Hispaania iseseisvuspäeva aastapäeva vastuvõtule laulma Tallinna Heleni Kooli kurdid õpilased, kes laulsid viipekeeles.

Olulist rahvusvahelist koostööd tegime UEFA Children Foundationiga. 15. augustil 2018 toimus Tallinnas

Kummikattega ala lasteaialastele.

Lilleküla staadionil UEFA Super Cup 2018 jalgpallis, kus kohtusid Madridi Real ja Madridi Atletico. Teleülekan- net vaatas üle 50 miljoni televaataja. Tseremoonia algul laulis osa Tallinna Heleni Kooli pimedaid õpilasi koos Tallinna Poistekooriga Candi Statoni laulu „You Got The Love“. See oli väga keeruline koostööprojekt nii Eesti Jalgpalli Liidu kui ka UEFA Children Foundationi ja Heleni kooli vahel, mida kooli poolt juhtisin ning ka edukalt ellu viisin. Meeletu suhtlemine, asjaaja- mine nii laste kui nende peredega, et saada kõik akrediteeringud, proovid ja muud asjad korda. Samas olen tänulik nende kohtumiste eest nii laste kui ka vanematega nende suvevaheajal – see õpetas mulle väga palju pimedate laste elu-olu kohta.

Keeruline on olnud koolile ja laste- aiale toitlustajat leida, sest laste arv on väike ning toitlustamise teevad spetsii- filiseks lasteaed, kool ja õpilaskodu ehk toitlustamiskordade arv ja tööpäeva pikkus. Läbi raskuste ja tohutu töö leid- sime lõpuks uue toitlustaja, kes on käes- oleval aastal juba kolmas. JK Taverni OÜ on see suurepärase firma, kes toob iga päev meie kooli- ja lasteaialastele toi- du ning see vastab kõigile normidele ja on väga maitsev.

Koolil on toetajaid ja sponsoreid, neist suurim Karamelle OÜ, kes toetab kooli ja lasteaia üritusi võrratute maius- tustega. Samuti on olnud pikaajaline koostöö Lions Klubi Tallinn Kristiine piirkonnaga.

Tänu heale koostööle kooliga leidis linna IT-teenistus võimaluse 2018. aas-

UEFA Superkarikas Tallinnas, 15.08.2018. Nägemispuudega õpilased koos Madridi Reali jalgpalluritega.

ta algul korrastada ja ehitada välja kooli uus arvutivõrk koos wifi-lahendusega. Seega on meil kogu koolimajas olemas tänapäevane arvutivõrk ja võimalused suuremaks IT-õppe kasutuseks.

Praegusel hetkel on aktuaalne eritoe ja tõhustatud toe õpilaste õppe teema ning selle stabiilne ja mõistusepärane rahastamine nii riigi- kui ka Tallinna linna eelarvest. Mõni aeg tagasi nägime presidenti ja ministreid viiplemas Eesti viipekeeles. Loodan, et lisaks viiplemisele andsid need inimesed endale aru meie riigi olukorrast, kus Tartu Ülikool sulgeb järgmisest aastast viipekeele tõlkide eriala ning see omakorda seab suurde ohtu Eesti viipekeelse hariduse

nii lasteaias kui ka koolis. Sellises olukorras peab olema Haridus- ja Teadusministeerium tellija ja ülikooli rahastaja, kes ütleb, et igal aastal tuleb koolitada teatud arv viipekeele tõlke ning see on riiklik tellimus, mille ülikool peab täitma.

Keeruline olukord on logopeedide leidmisega kooli. Samuti on see avaldanud sügavat mõju hariduslike erivajadustega lastega töötavate spetsialistide palkadele. Ka siin peavad nii riik kui ka linn aru saama, et olemasolev tugispetsialistide palkade süsteem vajab kiiret korrigeerimist. Kriitilist suhtumist vajab praegune õpetajakoolitus, mis kestab aastaid ja kus õpetatakse aineid, mis ei

lähtu koolide reaalsest vajadusest, vaid ülikoolide soovist säilitada hulk enda töötajate töökohti ning selle kaudu venitatakse omakorda õppeprotsessi mitme aasta pikkuseks. Tegelikult võiks õpetajaõpe olla palju lühem (isegi aasta), sest peamise kogemuse ja väljaõppe saab noor õpetaja hariduslike erivajadustega laste õpetamiseks koolist ehk tulevases töökohast. Rääkides muutuvast maailmast ja muutuvatest ning tänapäevastest hariduskäsitlustest, siis need muutused toimuvad ühiskonnas väga lühikese aja jooksul ja kiirelt ehk siin on vaja ülikoolide palju suuremat paindlikkust.

Vaatame nüüd edasi rõõmsalt tulevikku, et meie koolis ja lasteaias käivatel lastel oleksid tagatud parimad võimalused mängimiseks, õppimiseks, kasvamiseks ja arenemiseks. Ees on ootamas kooli kahe korpuse kauaoodatud renoveerimine, milleks Tallinna Linnavalitsus eraldas käesoleva aasta veebruaris 950 000 eurot. Selle raha eest peavad saama korda A- ja B-korpuse ehk lasteaia ning B-osakonna fassaad, vahetatud aknad, kaasaegne ventilatsioonisüsteem hoonesse, samuti lasteaia WC-d ja sanitaarruumid. Suures ulatuses vajab uuendamist kooli territooriumit ümbritsev amortiseerunud aed.

Kooli 25. juubeliaasta on märgilise tähendusega meie kooli õpilaste, õpetajate, vilistlaste ning kõigi koostööpartnerite jaoks. Oleme kindlad, et Tallinna Heleni Koolil on väga oluline koht ühiskonnas ja seda järgmiseks 25 või isegi 100 aastaks.

LC Tallinn Kristiine liikmed tutvumas Braille kirjaga õpetaja Liina Urla juhendamisel.

Karamelle OÜ omanik Vello Koosma tutvustamas magusamaailma võlusid.

Tublimad töötajad valmistamas komme Karamelle šokolaaditoas.

EV100 raames toimus vahva Tallinna lasteaedade laulupidu „SadaSäraSilma” Vabaduse väljakul, millest võtsid osa meie kooli lasteaia lapsed.

Tallinna Heleni Kooli hoolekogu esimees Toomas Sepp, Tallinna linna pea Taavi Aas ja Tallinna Heleni Kooli direktor Erki Korp EV 101 aktusel kooli saalis.

Mais 2018 tähistasime kooli sünnipäeva kahekordsete bussidega linnas sõites.

Allikaviited

Kohus: haridusministeerium peab Tallinna taotlust õppetegevuse rahastamises uuesti vaagima (2016). Eesti Rahvusringhäälingu uudised, 31. mai. Loetud aadressil <https://www.err.ee/560815/kohus-haridusministeerium-peab-tallinna-taotlust-oppetegevuse-rahastamises-uuesti-vaagima> 31.05.2016.

Kõlvart, M. (2017). On aeg parandada hariduslike erivajadustega õpilaste õppe korraldamise vead. Raepress, 8. mai. Loetud aadressil <https://www.tallinn.ee/est/Uudis-Kolvart-aeg-on-parandada-hariduslike-erivajadustega-opilaste-opp-korraldamise-vead>.

Tallinn suunab sülle kukkunud 10 miljonit kahe põhikooli renoveerimisse (2017). Eesti Rahvusringhäälingu uudised, 20. oktoober. Loetud aadressil <https://www.err.ee/637660/tallinn-suunab-sulle-kukkunud-10-miljonit-kahe-pohikooli-renoveerimisse>.

Tallinna Heleni Kooli arengukava 2018–2023. Loetud aadressil https://drive.google.com/file/d/11EW4cZw7vqyJNBWqjTymoik7lxUXYL4_view.

Tartu Halduskohus (2016). Kohtuasi nr 3-14-51831/36. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/kohtulahendid/detailid.html?id=183932463> (27.05.2016).

Tartu Ringkonnakohtu Halduskolleegium (2017). Kohtuasi nr 3-14-51831/51. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/kohtulahendid/detailid.html?id=207000004> (04.05.2017).

Õppe-kasvatustöö korraldus kuulmis- ja kõnepuudega õpilaste osakondades

Õppe-kasvatustööd Tallinna Heleni Kooli kuulmis- ja kõnepuudega õpilaste osakondades iseloomustab individuaalne lähenemine, vajaduspõhisus ja koostöö. Kooli osakondade süsteemis moodustuvad suuremad ja väiksemad meeskonnad. Pannes tööle masinavärki, mis rakenduks iga õpilase potentsiaali ja kogu kooli arengu toetamise heaks, peavad kõikide meeskondade liikmed pidama silmas ühtset eesmärki – me töötame õpilaste jaoks. Koostegemises peitub väljakutse, aga ka positiivne jõud, mis ei lase Heleni koolis rutiinil tekkida ja võimaldab kogeda nii õpilastel kui õpetajatel eduelamust, et säiliks koolirõõm.

Kuulmis- ja kõnepuudega õpilaste osakondade sihtrühmad

Kuulmis- ja kõnepuudega õpilaste klassid on eriklassid, kus põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse kohaselt õpivad eri- ja tõhustatud toe soovitusel õpilased (põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2018).

Heleni kooli põhikooli kolmest osakonnast vanim on kurtide osakond, sellest ka nimetus A-osakond. Selles osakonnas õpivad kuulmispuudega õpilased, kes kuulmislanguse, aga ka varases lapseas nende vanemate teh-

KLAARIKA HIIS-HOMMUK

kuulmis- ja kõnepuudega õpilaste osakondade õppealajuhataja / hariduslike erivajadustega õpilaste õppe koordineerija ehk HEVKO

tud valikute tõttu ei ole võimalised üldhariduskoolis õppima ja kelle vanemad soovivad, et nende lapsed omandaksid põhihariduse eesti viipekeeles. Osakonnas õpetatakse esimese keelena viipekeelt, eesti keel on 1. klassist alates õppekavas võõrkeelena. Viipekeelse õppe olulisim eesmärk on see, et kuulmispuudega laps ei keskenduks ainult õpitava meeldejätmisele, vaid et ta saaks õpitust aru ja suudaks seda seostada.

Kuulmispuudega õpilaste osakonnas on rakendatud kolm õppekava: põhikooli riiklik, põhikooli riiklik lihtsustatud ja toimetuleku õppekava. Tallinna Heleni Kooli A-osakonda võetakse vastu kõik kuulmispuudega õpilased, kes on võimalised nimetatud õppekavade alusel õppima ja kellel on koolivälise nõustamismeeskonna otsus eritoe rakendamise kohta. Kuulmispuudega õpilaste klassides on kooli õppekavaga kehtestatud põhikooli nominaalseks õppeajaks 11 õppeaastat (põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2018). Koolisiselt on esimest ja kolmandat kooliastet pikendatud ühe aasta võrra.

Heleni kooli kolmest osakonnast noorim on 2014. aastal avatud kõnepuudega õpilaste osakond ehk C-osakond. C-osakonnas on 2018/2019. õppeaas-

Tabel 1. C-osakonna õpilaste vastuvõtt ja liikumine teistesse koolidesse

Aasta	Õpilaskandidaatide arv	Vastu võeti		Lahkus teise kooli
		1. klassi	Teistesse klassidesse	
2014	10	7		
2015	16	14	2	1
2016	20	11	1	1
2017	23	12	0	4
2018	26	10	3	0

taks viis klassikomplekti, millest üks on liitklass. C-osakonnas õpivad raske kõnepuudega ja kergema kuulmislanguse või sisekõrvaimplantaatidega õpilased, kellel on kaasuv kõnepuue, mille tõttu võivad tekkida või on tekkinud tavakoolis õpiraskused. C-osakonna õpilastel esineb häälduspuudeid, häälepuudeid, kõnevoolavuse häireid, kõne üldist alarengut, kõnemotoorika puudeid, lugemis- ja kirjutamispuuet.

C-osakonnas toimub õpe põhikooli riikliku õppekava alusel eesti keeles. Kõnepuudega õpilaste klassides on kooli õppekavaga kehtestatud nominaalseks õppeajaks 10 õppeaastat. Võimalikult hea algoskuste baasi loomise eesmärgil on pikendatud esimest kooliastet ühe aasta võrra. Suulise ja kirjaliku kõne arengust sõltub kõikide ainete omandamine ja seetõttu on sihtrühma eripära tõttu suurendatud eesti keele ja kirjan-duse tundide arvu. B-võõrkeel ei ole kõneosakonnas kohustuslik, seda on võimalik õppida valikainena (põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2018).

Õpilaste vastuvõtmisel C-osakonda on aluseks koolivälise nõustamismeeskonna tõhustatud toe, mõnel juhul ka eritoe, otsus, mille rakendamise pe-

riood kestab enamasti esimese või teise kooliastme lõpuni. Eritugi on selles osakonnas pigem erand ja tuleneb sellest, kui õpilase kõneprobleemidele lisandub näiteks kuulmis- või liikumispuue, mille tõttu õpilane vajab küll rohkem individuaalseid tegevusi ja tugiteenuseid, tuleb aga siiski toime riikliku õppekava järgi õppimisega 12 õpilasega klassis.

Kohtade olemasolul võetakse õpilasi vastu kõikidesse klassidesse. Läbi aastate on liikunud õpilasi tavakoolidesse, et jätkata õppimist täiesti tavalises klassis või kooli juurde loodud väikeklassis. Selline kahesuunaline liikumine on aasta-aastalt suurenenud, nagu ka kõneosakonda kandideerijate arv, mis eelmisel aastal ulatus 26 lapseni (tabel 1). Nii ongi täidetud C-osakonna üks eesmärgke – olla kõnepuudega õpilastele mõlemas suunas avatud õpikeskkond.

Õppe-kasvatustöö planeerimine

Heleni koolil on välja töötatud kooli õppekava, mis lähtub põhikooli riiklikust õppekavast (2011), kuid arvestab kooli sihtrühma eripäraga. Õppekavas on eraldi ainekvad kõne- ja kuulmispuudega õpilastele, lisaks põhikooli riikliku lihtsustatud ja toimetuleku õppekava

Tabel 2. A-osakonna õpilaste arvu prognoos

Lõpetamise aasta	Kooli lõpetajate arv kevadel	Sügisel 1. klassi tulevate laste arv	A-osakonna õpilaste arv sügisel
2019	7	3	21
2020	2	2	21
2021	1	1	21
2022	1	3	23
2023	2	3	24
2024	0	2	26

järgi õppivatele kuulmispuudega õpilastele. Ka tunnijaotusplaanides on erinevused, peamiselt keeleõppetundide ja valikainete osas.

Õppe-kasvatustöö planeerimine toimub õppeperioodide kaupa (7 nädalat), et oleks võimalik arvestada õpilaste tegeliku õppetempoga. Olulisemad verstapostid, mida õpetajad õppetöö planeerimisel silmas peavad, on üleminekud ühelt kooliastmelt teisele. Ühest küljest on kooliastme lõpus aeg vaadata üle kõnepuudega õpilaste vajadus õppida eriklassis, teisest küljest vahetuvad kooliastme vahetudes tihti ka aineõpetajad.

Õpperühmade moodustamine A-osakond

Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse (2018) alusel rakendatakse meelega õpilastele koolides erituge, seetõttu on kõigil kuulmispuudega õpilastel koolivälise nõustamismeeskonna soovitusel ning selle alusel saab kuulmispuudega õpilaste osakonnas moodustada kuni 6 õpilasega klasse. Tegelikuses on aga A-osakonna klasside ja õpperühmade moodustamise aluseks

ennekõike kooli tulevate laste arv ja nende eripära.

Alates 2000. aastast, kui Eestis alustati sisekõrvaimplantaatide paigaldamisega (Vaher, Teek, Kruustükk, Kasenõmm, 2009), on kuulmispuudega viipekeeles õppivate laste arv kahanevad. Siiski on see arv praeguseks hetkeks stabiliseerunud ning Heleni kooli lasteaia kuulmispuudega laste rühma laste arvu (märts 2019) aluseks võttes ja neid arve põhikooli lõpetajate arvuga kõrvutades näeme, et osakonna õpilaste arvu prognoos jääb ka järgnevatel aastatel vahemikku 20–26 õpilast (tabel 2).

Ehkki viie aasta prognoosi järgi võivad mõned lapsed lisanduda või mujale kooli minna, saame juba praegu öelda, et põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses (2018) lubatud kuni kuus õpilast klassis ei täitu Heleni kooli A-osakonnas ka edaspidi. Seetõttu oleme endiselt valiku ees, kas võimaldada õpilastele efektiivsemat õpet alatäitvusega, aga sama klassinumbriga klassis, või liita klasse kooliastme piires. Siin peame me arvestama sellega, et viipekeelne õpe on väga lihtsalt öeldes visuaalne õpe ja igasugu-

ne kõrvaltegevus klassis mõjub segava mürana. Seetõttu on liitklassi moodustamise otsus alati raske, sest mõjutab õpetamise ja õppimise kvaliteeti.

Tänu sellele, et kooli direktori otusega saab määrata õpilaste erivajadustest lähtudes nende arvu klassides ja õpperühmades (põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2018), on Heleni koolis leitud vahendeid hetkel parimateks võimalikeks lahendusteks. A-osakonna seitsmest klassikomplektist neli on küll liitklassid, kuid mitmes aines on moodustatud väiksemad õpperühmad. Õpperühmade moodustamisel lähtutakse kas õpilase(te) erivajadus(t)est või klassinumbrist. Õpperühmade suurus varieerub – toimuvad nii individuaalsed tunnid kui ka kuni kolme õpilasega gruppitunnid.

Õppegruppide moodustamisel on oluline roll taas meeskonnal, sest iga klassikollektiivi teiste liikmete vajadustest erineva vajadusega õpilaste abistamise võimalused arutatakse läbi kõigi temaga tegelevate spetsialistidega.

C-osakond

Kõnepuudega õpilaste piirarvu klassis määrab ära koolivälisest nõustamis-meeskonnast saadud toe otsus, mille kohaselt viiakse tõhustatud tuge saavate õpilaste õppetööd läbi kuni 12 õpilasega klassis (põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2018).

Väiksemaid õpperühmi C-osakonna tunniplaanis ette nähtud aineõpetuse tundides ei kasutata. Tundides on suureks abiks kõikides klassides tuge pakkuvad abiõpetajad, kellega koostöös saab õpetaja vajadusel väiksemates gruppides õpetada.

Meeskond kui õppetöö korraldamise suurim ressurss

Õppetöö korraldamise käigus moodustub iga klassi ja lapse ümber meeskond, mida juhivad õpetajad, kes on võtmerollis, kuna nende väärtussüsteemist oleneb areng ja toimiv haridusprotsess koolis (Torkoff, 2003). Pedagoogilise personali väärtussüsteemi toetavad ja jätkavad kõik tugi- ja abimeeskonna liikmed: õpetajad, eripedagoogid, logopeedid, tõlgid, abiõpetajad, tugiisikud, pika- ja lühiajalised õpetajad, sotsiaalpedagoog ning osakonna juht, kes täidab ka hariduslike erivajadustega õpilaste õppe koordineerija ülesandeid. Õppe-kasvatustöö planeerimises osalevad suuremal või vähemal määral kõik eelnimetatud ametite kandjad. Lõplikud otsused valmivad koostöö ja kompromisside põiminguks, kus kompromissid on paratamatus, sest puudespetsiifkaga kursis olevaid spetsialiste ei ole alati piisavalt.

A-osakonnas on personali puhul lisaks kvalifikatsioonile oluline tunda kurtide kogukonda kui keelelis-kultuurilist rühma, kelle jaoks kurtus ei ole probleem ega puue. (Hollman, 2006). Õpilastega tegelev täiskasvanu peab valdama viipekeelt, või olema valmis töötama tõlgi vahendusel. Õppe-kasvatustöös tuleb teada kurdi lapse õpetamise spetsiifikat. Seetõttu peaks kurtide laste õpetamise ja arendamisega tegelema vastava ettevalmistuse saanud eripedagoogid ehk surdopedagoogid, kuid paraku surdopedagooge Eestis ei koolitata (Loit, Hollman, Paabo, 2013). Seetõttu on enamik A-osakonna õpetajaskonnast saanud nn kogemusväljaõppe Heleni koolis töötades, toeks pikema kogemusega kolleegid ja tugispetsialistid.

C-osakonna esimese kooliastme olulisima osa personalist moodustavad klassiõpetajad, kellest valdav enamus on hariduselt eripedagoogid. Neid toetavad klassides abiõpetajad ja vajadusel tugisiikud. Viimased on saanud siiani elukohajärgse sotsiaalhoolekandeosakonna kaudu (sotsiaalhoolekande seadus, 2015). Teises ja kolmandas kooliastmes on eriõpetuse kõrval olulisel kohal aineteadmistega õpetajate olemasolu. Siin pelgalt eripedagoogilise haridusega hakkama ei saa ja nii on Heleni kooli õpetajad vanemates kooliastmetes aineõpetaja hariduse ja eripedagoogilise koolituse läbinud õpetajad. Kuulmis- ja kõnepuudega õpilaste õpetamise meetodika on nad omandanud töö käigus.

A- ja C-osakonna suurim väljakutse personali silmas pidades on kõigile õpilastele vajaduspõhiste tugiteenuste tagamine, sest hoolimata kooli pingutustest konkureerida tugiteenuseid pakuvate keskustega ja meditsiinisteenimiga, ei ole erispetsialiste piisavalt. Kui kõnepuudega õpilaste osakonnas on eripedagoogilise toega hästi, siis kuulmispuudega õpilaste osakonnas jääb ka sellele abi piisav kättesaadavus spetsialistide olematu või puuduliku viipekeele oskuse taha.

Tugimeetmed ja tugiteenuste korraldus

Tallinna Heleni Kooli tugiteenuste korraldust 2019. aastal iseloomustab kõige paremini sõna „vajaduspõhisus“. Selle sõna sisuline tähendus peitub selles, et tugiteenused jaotuvad laste ja õpilaste reaalsete vajaduste ning kooli võimaluste alusel. Vajaduspõhist teenuse jaotust koolimeeskonna otsusel toetab ka

haridus- ja teadusministri määrus „Tugispetsialistide teenuse kirjeldus ja teenuse rakendamise kord“ (2018). Vajaduspõhise teenuse rakendamine Heleni koolis alates 2014. aastast on olnud suur muutus, kuna pikka aega oli koolis kindel tugiteenuste jaotus, mille järgi said kõik lapsed ja õpilased olenemata tegelikust vajadusest teenust kindla arvu kordi nädalas. Muutuse tugiteenuste korralduses tingis peamiselt logopeedide vähesus, kuid ka arusaam, et kui laps või õpilane on erispetsialistide või tugimeetmete toel saavutanud eesmärgi (eakohane kõne areng, iseseisev toimetulek õppetööga jne), siis on mõistlik jagada teenus ümber, andes võimaluse järgmistele abivajajatele, või rakendada uusi ressursse.

Lisaks tugiteenuste ümberkorraldamisele on viimaste aastate jooksul laiendatud kooli tugimeeskonda. Juurde on loodud eripedagoogide ametikohti nii A- kui C-osakonda, suhtlust nõustamiskeskuste ja SA Innove Rajaleidja meeskonnaga vahendab ning tugimeeskonna korraldusliku poolega tegeleb hariduslike erivajadustega õpilaste õppe koordinaator (edaspidi HEV-koordinaator). Need muudatused on ühest küljest seotud seadusest tulenevate kohustustega (põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2018), kuid teisest küljest on see aidanud tugimeetmete jagamisel paremini rakendada tugimeeskonna liikmete erialast pädevust.

Heleni kooli A- ja C-osakonnas pakutavad tugimeetmed on

- õppetõlk (kasutusel kõigis A-osakonna tundides, kus õpetajaks on kuulja, kes ei valda viipekeelt);

- logopeediline abi (kõneõpetus);
- eripedagoogiline õpiabi;
- sotsiaalpedagoogiline abi;
- abiõpetaja klassis;
- aineõpetajate konsultatsioonid ja järeleaitamistunnid;
- pikapäevarühm (A-osakonnas kõigile vajajatele, C-osakonnas 1.–2. klassi õpilastele, õpilaskodus elavatele õpilastele);
- õpilaskodu (väljaspool Tallinna elavatele ja Tallinna linnaosade sotsiaalhoolekande osakonna soovitusel Heleni koolis õppivate raskustes peredest pärit õpilastele).

Kindlasti ei saa praegu väita, et kõik vajadused tugiteenuste järele on kaetud, kuid antud tingimustes on saavutatud parimad lahendused. Kõneõpetuse tunnid toimuvad selle töö spetsiifikast lähtudes individuaalselt 2 korda nädalas. Eripedagoogitunde viiakse läbi individuaalselt või väiksemates gruppides kuni 2 korda nädalas. Tugiteenuse osutaja, nagu ka see, kas tegevused toimuvad grupis või individuaalselt, otsustatakse koostöös õpetajate ning HEV-koordinaatoriga logopeedide ja eripedagoogide töörühmas (tugispetsialistide teenuse kirjeldus ja teenuse rakendamise kord, 2018).

Logopeedide ja eripedagoogide töörühma liikmeteks on kõik A- ja C-osakonnas (sh lasteaias) töötavad logopeedid ning eripedagoogid. Töörühm on suuresti lasteaia ja eriti C-osakonna süda ning otsustuskeskus, kus kaks korda aastas vaadatakse üle kõigi laste tegelikud vajadused ja sellest lähtuv teenuste jaotus. See on ka koht, kus toimub vastastikune kovisioon ja ametialane nõustamine.

Vajaduspõhise tugiteenuste korralduse ainuke raskuspunkt on hetkel teenuseosutajate vähesus. Erikoolile nagu Heleni kool on oluline, et õpilased saaksid abi koolis kohapeal – nad vajavad seda pidevalt ja palju. Seetõttu ei ole meie jaoks erispetsialistide koondamine koolivälisesse nõustamis- ja esmatasandiabi osutavatesse keskustesse hea lahendus.

Kaasamine, koolirõõm ja eduelamus

Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse kohaselt on kaasav haridus kvaliteetse põhihariduse tunnus (2018). Kaasava hariduse olulisusest räägitakse palju nii kohaliku omavalitsuse kui riigi tasandil. On tehtud mitmeid uuringuid kaasamise rakendamisest ja mõjust, toodud esile selle eeliseid ja puudusi. Nende toel on vaja otsustada, kas pidada vajalikuks kaasamist või hoopis jõukohast ja arendavat õpet (Karlep, 2015).

Heleni kooli kontekstis lisandub veel vaieldud küsimus viipekeelse õppe vajalikkuse üle. Teema on taas üles keritanud viipekeelelõikide väljaõppe lõpetamine Tartu Ülikoolis ja see mõjutab otseselt Heleni kooli kui igapäevast tõlketeenuse kasutajat.

Eesti viipekeel on iseseisev keel ja viibeldud eesti keel on eesti keele esinemiskuju (keeleseadus, 2011), mistõttu on selle õpetamine loomulik. Viipekeelte tekkimist ja arengut on seostatud kurtide koolide rajamisega. Ka eesti viipekeele arengut võib siduda Eesti esimese kurtide kooli rajamisega 1866. aastal Väandras (Hollman, 2006). Ainsa viipekeelset haridust pakkuva koolina Eestis on Heleni koolis viipekeelse õppe

jätkamine eesti viipekeelse kultuuri- ja keelekeskkonna arengu jaoks määrav. Et täita põhikooli- ja gümnaasiumiseadusega pandud kohustust järgida õppes kaasamise põhimõtet, tuleb koolil leida lahendused kuulmispuudega viipekeelsete õpilaste õppe- ja kasvatustöös nii, et säiliks kurtide keel ning kultuuriline identiteet ja nad tuleksid kuuljate ühiskonnas hästi toime.

Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse kohaselt järgib kvaliteetne üldharidus kaasava hariduse põhimõtteid. Eialgu tekitab kaasava hariduse idee paljudes paanikat ja hirmu, kuna selle ainus suund tundus olevat kõikide erivajadustega laste piirkonnakoolidesse üleviimine. Praeguseks saadakse sellest sõnapaari aru äärmiselt erinevalt ja võetakse pigem aluseks see, et õpet tuleb korraldada õpilase individuaalsest vajadusest lähtudes ning tagada õpilasele võimete kohane õpe ja vajalik tugi (põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2018). Sellise lähenemisega mahuvad kaasava hariduse alla kõik koolides kasutusel olevad tugi-meetmed õpiabist kuni eriklassideni. Nii on ka Heleni koolis ja kaasava hariduse sisu on isegi osakonniti erinev.

Kuulmispuudega laste puhul saame rääkida kaasamisest koolikontekstis, kuna kõnelevate laste osakonna loomi-

sega samasse kooli said kurdid lapsed võimaluse kogeda igapäevasisuoloo-nis hakkamasaamist kuuljate, sh oma-vanuste kuuljate seltskonnas. Kurdid ja kuuljad on koos vahetundides, korraldatakse ühiseid üritusi ja ettevõtmisi. Veel saame rääkida kaasamisest teiste koolidega koos tehtud ürituste puhul. Näiteks ühised õppepäevad nii Heleni koolis kui ka teistes koolides nagu Tallinna Gustav Adolfi Gümnaasium.

C-osakonda aga saab tinglikult pida-da ka kaasava hariduse tugimeetmeks, sest mõlemas suunas avatud liikumisega klassides on nii neid lapsi, kes kõik oma põhikooliaastad Heleni koolis veedavad, kui ka neid, kes teises või kolmandas kooliastmes tavakoolis jätkata saavad. Siin on aga ka koht neile kõnepuudega õpilastele, kelle puhul tavakooli üldtoe-na pakutud meetmetest toimetulekuks ei piisa ja nad saavad võimaluse õppida väiksemas, just selleks loodud keskkon-nas – Tallinna Heleni Koolis.

Õppe- ja kasvatustöö korraldusega on kõik hästi, kui koolis on õpetajad ja õpilased, kes saavad tunda rõõmu ühiste pingutuste toel saavutatust. Rõõm saab aga tekkida siis, kui töö ja õppimine pole liiga raske, aga pakub piisavat pingutust. Just seesugust õpetust ja kasvatust püü-takse pakkuda Heleni koolis.

Allikaviited

Hollman, L. (2006). Eesti kurtide kogukonnast ja eesti viipekeelest. Oma Keel number 13 / sügis 2006. Loetud aadressil <http://www.emakeelets.ee/omakeel/index.php?leht=14>.

Karlep, K. (2015). Kaasamisega kaasnevad probleemid. Eripedagoogika. HEV-õpilaste kaasamine. Nr 46, aprill 2015. Eesti Eripedagoogide Liit.

Keeleseadus (2011). Riigi teataja, 31.12.2015, 22. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/131122015022>.

Loit, R.; Hollman, L.; Paabo, R. (2013). Viipekeelne kurt laps koolis [võrguteavik]: juhendmaterjal õpetajale. / SA Innove. Loetud aadressil <https://www.digar.ee/arhiiv/nlib-digar:136503>.

Põhikooli ja gümnaasiumiseadus (2018). Riigi teataja, 22.01.2018, 3. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/122012018003>.

Põhikooli riiklik õppekava (2011). Riigi teataja, 14.02.2018, 8. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014020>.

Sotsiaalhoolekande seadus (2015). Riigi teataja, 21.12.2018, 19. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/121122018020>.

Sotsiaalhoolekande seadus (2015). Riigi teataja, 21.12.2018, 20. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/121122018020>.

Tugispetsialistide teenuse kirjeldus ja teenuse rakendamise kord (2018). Riigi teataja, 27.02.2018, 10. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/127022018010>.

Torkoff, M. (2003). Kooli ja organisatsiooni koostöökuultuur. Koostöökuultuur koolis. Torokoff, M., Õun K. Pärnu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Vaher, H.; Teek, R.; Kruustükk, K.; Kasenõmm, P. (2009). Sisekõrva implantatsioon. Sisekõrvaimplantaadiga patsiendid Eestis. Eesti Arst 2009; 88 (3):182–187. Loetud aadressil <https://eestiart.ee/sisekorva-implantatsioon-sisekorvaimplantaadiga-patsiendid-ees/is/>.

Nägemispuudega laste haridus Tallinnas

„Mida rohkem ma õpin, seda vähem arvan end teadvat; mida enam saan aru oma tundekogemusest, seda rohkem tajun selle puudujääke ja ebapiisavust elu alustalana.“

Helen Keller

Esimesed haridusvõimalused Tallinnas

Tallinnas avati esimene pimedatele lastele mõeldud kool 1883. aasta detsembris.

Kooli avamine venis erinevatel põhjustel ja esialgu jõudis kooli 4 õpilast. Kool lõpetas tegevuse 1914. aastal alanud I maailmasõja tõttu ning seepärast kadus nägemispuudega lastele võimalus saada haridust Tallinnas. Pärast 79 aastast pausi taasloodi Eesti Pimedate Liidu algatusel ja toetusel uuesti alushariduse andmise võimalus nägemispuudega lastele Tallinnas. 1993. aastal alustasid tegevust esimesed pimedate laste rühmad Tallinna Linnupesa Lasteaias. Laste harimiseks, mõistmiseks ja perede toetamiseks oli vajalik koolitada erialaste oskuste ja teadmistega töötajaid. Eesti Pimekurtide Tugiliidu projektide kaudu saadi tuge töötajate koolitusteks ning loodi alus rahvusvaheliseks koostööks. Välisspetsialistid pakkusid koolitusi ja praktilist õpet Eestis, samuti koolitati pedagooge Soome, Taani, USA nägemispuudega laste koolides. Laste areng lasteaiarühmades oli märgatav ja julgustas laiendama tegevust. Tänu edukale varajase sekkumise süsteemile

OLGA ILGINA
nägemispuudega laste osakonna tüflopedaag

ja koostööle lastehaiglaste suurenes laste arv lasteaias.

Põhihariduse omandamise võimalus nägemispuudega lastele Tallinnas

Laste kasvades tekkis vajadus nägemispuudega laste edasise haridustee kujundamiseks. Nägemispuudega lapse turvalise arengu toetamiseks ja lapsevanemate soove arvestades muutus

oluliselks hariduse andmine võimalikult kodu ja pere lähedal. Kuna Tallinnas puudus põhihariduse omandamise võimalus pimedatele lastele, oli selle võimaluse loomine pimedate liidule ja pimekurtide tugiliidule üks olulisemaid eesmärke edaspidises tegevuses. Läbi rääkimised Tallinna Kurtide Kooliga olid tulemuslikud ning 2005. aastal loodi samas asutuses liitpuudega pimedate laste osakond. Kuulmis- ja nägemispuudega laste ühine kool sai nimeks Tallinna Heleni Kool, maailmakuulsa pimekurdi Heleni Kellersi (1880–1968) järgi.

Nägemispuudega laste osakond Tallinna Heleni Koolis

Algaastatel moodustas nägemispuudega õpilaste osakonna 2 lasteaiarühma, 2 toimetulekuklassi komplekti ja Tallinna pimedate laste õppenõustamiskeskus. Osakonnas õppis 13 õpilast.

Erinevad õppeharud võimaldasid kujundada nägemispuudega lapse haridusteed stabiilselt kogu lasteaias ja kooli-

perioodi vältel. Osakonna üks eesmärke oli ka teistes koolides (sh tavakoolides) õppivate nägemispuudega õpilaste hariduse toetamine. Selleks loodi Tallinna Heleni Kooli õppenõustamiskeskus.

Õppenõustamiskeskuse eesmärk oli nägemispuudega laste ettevalmistamine integratsiooniks tavakooli ning nende tugiõpe; nägemispuuetega laste õpetajate ja abiõpetajate koolitamine, juhendamine ja nõustamine; tavakoolis õppivate laste vanemate toetamine ja juhendamine.

Õppenõustamiskeskus töötas osakonna koosseisus 7 aastat (2005–2012), toetades paljude tavakoolides õppivate nägemispuudega õpilaste hariduse omandamist.

Tallinna Heleni Kooli nägemispuudega õpilaste osakonnal on oluline roll koostöö kujundamises teiste asutustega ja selle sihtgrupi haridusküsimuste edendamises.

Laste arv on osakonnas olnud muutuv – on olnud perioode, kus haridust on võimaldatud 40-le nägemispuudega lapsele.

2018/2019. õppeaastal õpib Tallinna Heleni Kooli nägemispuudega laste osakonnas kokku 26 last.

Lasteaed

Lasteaia nägemispuudega laste osakonnas on 2 liitpuudega pimedate laste rühma, kus töötavad pikaajalise kogemusega õpetajad, liikumis- ja muusikaõpetajad ja tüflopedagoog. Lasteaias on kasutusel rahvusvaheline pimedate laste õpetamise ja rehabilitatsiooni programm „The Oregon Project for Visually Impaired and Blind Preschool Children“ (5th Edition, 1991, Jackson Education Service District, Oregon, USA).

Lasteaia tähtsus nägemispuudega laste arengus ja perede toetamisel on väga suur. Kogenud pedagoogide abil hakkavad nägemispuudega või liitpuudega pimedad lapsed tunnetama oma keha, tajuma ümbritsevat keskkonda ja kasutama endale sobivat kommunikatsioonivormi. Lasteaia esmane ülesanne on aidata nii lapsel kui ka tema vanematel kohaneda erilist lähenemist nõudva olukorraga. Suur osa ajast läheb eakohaste toimetulekuoskuste õppimisele ja praktiliste kogemuste saamisele/mõistmisele igapäevastes tegevustes. Lasteaia liitpuudega pimedate laste rühmas püütakse arvestada laste meditsiiniliste erivajadustega.

Olukord, kus sama sihtgrupi lapsed saavad jätkata oma haridusteed samas turvalises ja kohandatud keskkonnas, tagab edasimineku lapse arengus.

Kool

Kooli nägemispuudega laste osakonnas õpivad liitpuudega pimedad lapsed, kellel on lisaks nägemispuudele erinevad lisapuuded või esinevad rasked geneetilised sündroomid. Tallinna Heleni Kooli nägemispuudega õpilaste osakonna moodustavad nii kaasasündinud nägemispuudega õpilased kui ka elu jooksul välja kujunenud nägemispuudega või nägemiskaotusega õpilased. Osakonnas on tavakoolis õppinud õpilasi, kes on pidanud kooli vahetama nägemispuude tekkimise tõttu.

Õppetöö toimub riikliku ja lihtsus-tatud riikliku õppekava alusel. Suurem osa lastest õpib lihtsus-tatud õppekava alusel toimetulekuõppe tasemel.

Koolis on kasutusel eri õppevormid, mida rakendatakse õpilase vajaduste ja võimete järgi.

Osakonnas on

- nägemispuudega liitpuudega õpilaste väikeklassid, kus õpivad meele-, liikumis- ja kehapuudega õpilased;
- ühele õpilasele keskendatud õp- pevorm individuaalsemaks lähene- miseks ja õpilase arengu paremaks toetamiseks. Ühele õpilasele kesken- datud õppe lõppeesmärk on õpilase tagasitoomine klassiõppesse, mistõt- tu osaleb õpilane koos enda aine- õpetajaga aeg-ajalt klassi tavapärasel õppetöös, huvitegevuses või muudes tegevustes, mis aitavad kaasa edasise- le klassikollektiivi siirdumisele.

Õpilastele koostatakse koostöös õpilase, lapsevanema õpetajate ja tugispetsialis- titega individuaalne õppekava ning sel- le tulemuslikkust hinnatakse igal kooli- vaheajal, vajadusel tihedamini.

Nägemispuudega laste osakonnas toimub õpetus ka vene keeles.

Laste arengut koolis toetab tüflope- dagoog, orienteerumis- ja liikumisõpetaja ning sotsiaalpedagoog. Õpetajate igapäe- vasel puudespetsiifisel nõustamisel ja ju- hendamisel on toeks kooli tüflopedagoog.

Õppeprotsessi käigus omandavad nägemispuudega lapsed individuaal- se taseme kohaselt erinevaid puude- spetsiifilisi oskusi:

- orienteerumine ja liikumine. Õpila- sed saavad individuaalselt orientee- rumis- ja liikumistunde, kus õpitakse ohutult liikumise võtteid nii koolis kui ka väljaspool kooli. Tundides omandatakse valge kepi kasutamise oskusi, saatjaga liikumise võtteid ning ümbritseva keskkonna tajumise, mõistmise oskusi;

- punkt kirja oskus. Punkt kirja õpe võimaldab nägemispuudega inimestel infot hankida, omandada iseseisvalt haridust ning rikastada vabaajategevusi. Punkt kirja õpe sisaldab nii punkt kirja lugemise kui ka kirjutamise oskuse õpet vastavalt õpilase võimetele ja arengutaseme- le;
- abivahendite kasutamine. Näge- mis-liitpuudega laste abivahendite hulk on suur ning tõeline kasu on inimese jaoks abivahenditest vaid siis, kui ta oskab neid otstarbekohaselt ja mugavalt kasutada. Õpetatakse nii liikumis-, nägemis-, toimetuleku- kui teiste abivahendite kasutamist õppe- töös ja praktilistes tegevustes;
- toimetulekuoskused. Toimetule- kuoskuste õpe on nägemispuudega inimeste jaoks elukestev õpe, sest inimese vajadused ja oskused muutu- vad elu jooksul. Toimetulekuoskuste omandamine suurendab õpilaste iseseisvust ja vähendab abivajadust täiskasvanueas;
- nägemise kasutamise oskus. Õpilane, kellel on säilinud mõningal määral nägemisjääk, vajab harjumist tingi- mustega ning õpet, et valida endale sobivaid keskkonnakohandusi.

Nende oskuste eesmärk on toetada maksimaalselt õpilase iseseisvalt hakka- masaamist.

Õppeprotsessis lähtutakse nägemis- puudega õpilaste õpetamise põhimõ- tetest:

- õpilaste eakohaste sotsiaalsete oskus- te arendamine ja sobivate kommuni- katsioonivormide kasutamine;

- õpilasele sobivate õppematerjalide valimine, kohandamine ja kasutamise õpetamine;
- õpilase õppekeskkonna kohandamine lähtuvalt individuaalsetest erivajadustest (õppekoht klassis, valgustus, sisustus, vahendite paigutus, üldkasutatavate kooliruumide sobivus ja turvalisus);
- nägemispuudest lähtuv õppemetoodika ja õppevõtted.

Koolis tegutsevad pikapäevarühmad ja õpilaskodu. Vabaajategevused on korraldatud vastavalt õpilaste huvidele: joo- ga, kangastelgedel kudumine ja inglise keele huviring. Huvitegevuse peamine eesmärk on nägemispuudega õpilase elukogemuse ja oskuste rikastamine.

Koolis ja lasteaias on nägemis-liitpuudega lastele hästi kohandatud füüsiline keskkond. Ruumid on varustatud punktikirjas siltidega, reljeefsete tähistega ja kontrastsete värvilahendustega, mis hõlbustavad laste iseseisvat liikumist kooli ruumides.

Nägemispuudega õpilase arengu võti on kõikide lapse ümber olevate inimeste omavaheline koostöö. Ühiselt püstitatud eesmärgid, toetus ja objektiivne tagasiside võimaldab välja tuua lapse maksimaalse arengupotentsiaali ja suurendada tema iseseisvust täiskasvanuna. Nägemispuudega lapse vanemad ja teised pereliikmed vajavad suurt toetust ja nõustamist, et oma last toetada.

Koos lapse vanematega planeeritud haridustee loob võimaluse kujundada lapse arengut stabiilselt.

Tallinna Heleni Kooli nägemispuudega laste osakond teeb koostööd Eesti Pimekurtide Tugiliiduga, Põhja-Eesti Pimedate Ühinguga, Nägemispuudega Laste Vanemate Liiduga, Tartu Emajõe Kooliga. Koostöös Eesti Pimekurtide Tugiliiduga saavad osakonna lapsed/õpilased rehabilitatsiooniteenuseid ning osalevad koolivaheaja päevahoiu teenusel. Punktkirjas õppematerjalid saadakse Tartu Emajõe Koolist, õppematerjalid vaegnägijatele kohandatakse kohapeal. Koolil on tihe koostöö Eesti Pimedate Raamatukoguga.

Osakonnas töötavad õpetajad, kes on oma pädevuse omandanud pikaajalise töö käigus ja USA rahvusvahelise Hilton-Perkinsi programmi koolitustel. USA rahvusvaheline Hilton-Perkinsi programm on suunatud õpetajate ettevalmistusele tööks liitpuudega pimedate ja pimekurtide lastega. Üks osakonna õpetaja on täiendanud oma oskusi tööks nägemis-liitpuudega lastega, õppides pool aastat USA-s.

Nägemispuudega õpilaste osakonnal on ka kaudne roll ühiskonnas – säilitada ja arendada pimedate õpetamise metoodikat, hoida puudespetsiifiliste oskustega õpetajaid, kaasa rääkida haridus(politiika) küsimustes ja sotsiaalvaldkonnas, toetades sihtgrupi vajadusi.

Allikaviited

Keller, H. (2002). Minu usk (tsitaadid lk 81, 85). Nebadon.

The Oregon Project for Visually Impaired and Blind Preschool Children (1991). 5th Edition, Jackson Education Service District, Oregon, USA.

Logopeedi töö Tallinna Heleni Koolis

Töötan Tallinna Heleni Koolis alates 2006. aasta sügisest. Kuigi arvatakse, et meie koolis käivad põhiliselt kurdid lapsed, on olukord tegelikult muutunud. Meie koolis ja lasteaias õpivad nii kuulmis-, nägemis- kui ka kõnepuudega lapsed, kel võivad kaasuda veel muud (arengu)probleemid. Lisaks käivad lasteaias sobitusrühmades n-ö tavalapsed. Kuigi nägemispuudega laste osakonnas on nende aastate jooksul küll vähesel määral logopeedilist teenust pakutud ning vajadus on ka hetkel aktuaalne, siis praegu saavad logopeedide vähesuse tõttu logopeedilist abi peamiselt primaarse kõne- ja kuulmispuudega lapsed. Tallinna Heleni Koolis töötatud aastate jooksul olen vähemal või rohkemal määral kokku puutunud kõigi osakondade ja nende lastega, aga olen spetsialiseerunud eelkõige kuulmislangusega laste teraapiale.

Kuulmislangust jagatakse kergeks, mõõdukaks, raskeks ning sügavaks. Kuulmispuue takistab kõne arengut ning raskendab toimetulekut nii oraalse suhtlemise kui ka õppetööga (Raidla & Brin, 2016). Raske ning sügava kuulmispuudega inimese kõne on kuuljate omast väga erinev. Neil on raskusi hääle valjuse reguleerimisega, hääle võib olla tuhm, liiga madal või kõrge. Häälduses on tihti lähedase moodustuskoha tõttu häälikute asendusi (nt m-p (mäng-päng), l-n (pall-pann)). Sõnavara on vaesem (nt küsimusele, kes on Kersti

**ANNIKA
TAMMIK**
logopeed

Kaljulaid, vastab nooruk, et *Eesti ema*) ning võivad esineda morfoloogilised vead. Seetõttu võivad nad võõrastega suheldes oma kõnega jääda häтта. Sidusteksti mõistmine ja loome ning kirjalik kõne valmistavad samuti suuri raskusi.

Arvatakse, et kui inimene ei kuule, siis võib talle kirjutada. Tegelikuses jääb sügava kuulmislangusega lastest

poolte lugemisoskus kooli lõpetades alla 4. klassi taseme (Geers & Hayes, 2011). Enamasti ei saada aru põhjuslikest seostest, sõnad võivad tunduda tuttavad, aga sisust ei saada aru (nt lause *Teatris tuled kustuvad*; laps seletab, et *teater tuleb kutsu*). Ka mõõdukas ja kerge kuulmislangus võib viia kõrvalekalleteni kõne arengus ning seetõttu on logopeediline teraapia nii erinevas astmes kuulmislangusega laste kõne omandamise protsessis väga tähtis. Lisaks individuaalsele teraapiale on oluline, et motiveeritud verbaalne suhtlemine toimuks praktilise tegevuse käigus terve päeva vältel.

Kuulmislanguse kompenseerimiseks on olemas erinevaid võimalusi. Kerge ja mõõduka languse puhul eelistatakse kuuldeaparaate. Raske ning sügava languse puhul ei ole kõnest arusaamisel eriti abi ka ülisuure võimendusega aparaadist. Sellisel puhul aitab sisekõrvaimplantaat (SI). Kuigi esimesed implantaadid töötati välja juba 1960. aastatel, siis 25 aastat tagasi, kui Tallinna Heleni Kool loodi, ei olnud veel SI-ga

Näide erinevatest kuulmisabivahenditest Tallinna Heleni Kooli lastel.

lapsi Eestis. Esimene kohleaarim-
plantaatsioon tehti 2000. aastal Tartu Ülikooli
kõrvakliinikus. Kuna operatsioon on
kallis (selle sajandi alguses 360 000 kr)
ning algul pidid vanemad summa ise
maksma, oli see väga suur kulu ja mitte
kõik pered ei saanud seda endale luba-
da. Alates 2003. aasta veebruarist tasub
kohleaarimplantaatsiooni eest haige-
kassa. SI-kandidaatide audioloogiline
kriteerium on sügav kahepoolne kuul-
mishäire (üle 90 dB) (Kruustük, Kase-
nõmm, Teek & Vaher, 2009). Heli-
aisting SI abil erineb sellest, mida tajub kuulja
või mida tajutakse kuuldeaparaadi abil,
kuid sisaldab vaatamata moonutustele
kogu lingvistilist informatsiooni, mis on

vajalik kõne tajumiseks (Raidla & Brin,
2016).

Ka kuuldeaparaatide kvaliteet on
aastatega oluliselt paranenud. Täiskas-
vanud kurdid meenutavad, et vanasti
panid aparaadid neil koolis pea valuta-
ma ja väsimus tuli kiiresti. Lihttööpi või-
mendiga aparaadid võimendasid kõiki
helisid võrdselt, see tähendas, et vaiksed
helid muutusid tajutavaks, kuid valjud
helid väljakannatamatult tugevaks. Juba
eelmise sajandi lõpus tulid digitaalsed
protsessorid, mis analüüsisid sissetule-
vaid signaale ning püüavad võimendada
vaid kõne jaoks olulist informatsiooni
(Luht, 2005). Seega on nüüd võimalus
leida igale inimesele just talle enim so-

biv vahend kuulmislanguse kompenseerimiseks. Kuuldeaparaatide erinev värvivalik ja ilus disain muudab nende kandmise lapse jaoks meeldivaks ning nad on lausa uhked oma sinise või punase aparadi üle.

Tehnoloogilise arengu tõttu on sügava kuulmispuudega laste, kes omandavad kõnet totaalse kommunikatsiooni meetodil (õpetamisprotsessis on koos suuline kõne, suult lugemine, sõrmendamine, viiped, sõnasildid, pildid), osakaal jäänud väiksemaks. Kui varem õpetati raske ning sügava kuulmislangusega lapsi enamasti erikoolides, siis nüüd on suund sinnapoole, et lapsed saaksid sobiva abivahendi ja soodsate tingimuste toel (logopeedi abi, toetav kodune keskkond, intellekt) haridust omandada tavakoolis, mis võimaldab neil sujuvalt integreeruda kuuljate ühiskonda. 2006. aasta sügisel oli Tallinna Heleni Kooli lasteaias kaks erirühma (kus oli üks SI-ga laps ja 12 aparaatidega last), kuid käesoleval hetkel on Tallinna Heleni Kooli eesmärk sobitada kuulmislangusega lapsi maksimaalselt n-õ tavalastega (sobitusrühmad). Sellel õppeaastal on lasteaias 11 SI-ga last, 12 kuuldeaparaatidega kerge ja keskmise kuulmislangusega last, kelle kõne õpetamine toetub kuulmisjärgile ning 6 sügava kuulmislangusega last. Mõned vanemad ei soovi oma lastel isiklikel põhjustel kuulumist abivahenditega parandada ning lapsed omandavad lisaks viipekeelele vaid eesti kirjakeelt. Hoolimata abivahendite tõhususest, mis võimaldab kuulumisjääki maksimaalselt ära kasutada, on ainult õigel ajal alustatud ning süsteemse arendustegevusega (koostöös logopeedi, pere ja lasteasutu-

sega) kuulmislangusega lapsed võimelised omandama verbaalset kõnet.

Logopeediline töö kuulmislangusega lastega lasteaias

Kui esimestel minu selles majas töötatud aastatel käis enamik lapsi erirühmas ning neil kasutati kõne õpetamiseks totaalse kommunikatsiooni meetodit, siis praegu on sobitusrühmades suund auditiiv-verbaalse poole, kus toetutakse võimalikult palju kuulumismeelele. Meetod ongi sobivaim kergema kuulmislanguse ja implanteeritud laste arendamiseks (Raidla & Brin, 2016). Enamik meie lasteaeda tulevatest kuulmislangusega lastest on kõnetud või kasutavad esimesi, ligilähedaset hääldatud sõnu.

Logopeedilise tunni alguses peab kontrollima kuulmisabivahendite töökorras olekut. Kui kuuldeaparaate saab kontrollida täiskasvanu kuulmise teel, siis SI-lastele on välja töötatud „Ling 6 sound test“, kus lapsele esitatakse häälikuid erinevatel sagedustel ja selgitatakse välja, kas laps on võimeline kuulma kõiki häälikuid. Seda saavad vanemad kasutada ka kodus.

Kuulmislangusega lapse logopeedilise tunni võib üldjoontes jaotada kaheks – kõneõpetus ja kuuldetaju arendamine. Valdkonnad on nii kerge kui sügava kuulmislanguse puhul samad, kuid kerge ja keskmise kuulmislangusega (kes kasutab aparate) ning SI-ga lapse suulise kõne areng toimub kiiremas tempos, kuulumisharjumus tuleb kiiremini; häälikud omandatakse enamasti jäljendamise teel (raskemad võivad vajada häälikuseadet); sõnavara areneb suhteliselt kiiremini ning enne kooli on nad võimelised õpetamise toel koosta-

Näide kõnehingamist arendavatest vahenditest.

ma sidusat teksti ning võivad omandada hea lugemis- ja kirjutamisoskuse (Raidla & Brin, 2016).

Kõneõpetus hõlmab tööd kõnehingamisega (alguses puhumisharjutused, pärast järjest pikemate sõnade ühe hingetõmbega hääldamine), artikulatsiooniaparaadiga (nii dünaamilised kui staatilised harjutused, et fikseerida keele ja suu asendeid), tööd konkreetsete häälikutega, tööd häälega (valjus, kõrgus), tööd sõnavara, lause ning teksti tasandiga. Palju aitab kaasa ka nn hääldusvõimlemine, kus igale häälikule vastab kindel liigutus. Nende harjutuste abil paraneb kõnehingamine ja -sujuvus; areneb hääletugevuse ja

-kõrguse varieerimisoskus, prosoodia; kinnistub häälikute ja nende ühendite õige hääldus; areneb kõnetempo varieerimisoskus; areneb rütmitaju (silp, sõna, lause, salm) (Власова & Пфафенродт, 1997). Sügava kuulmislangusega lastel toimub mitmeaastane töö hääle tekitamise, üksikhäälikute ning nende sujuva ühendamise ja baassõnavaraga ning samal ajal õpetatakse sõrmendeid, kirjalikku kõnet ning suultlugemist. Varajase sõrmendamise eesmärk on, et käemärke saab kasutada kiiremaks lugemaõpetamiseks. Kirjutatud sõnade lugemisel omandab laps kiiremini talle suhtlemiseks vajalikud sõnad. Lugemise õpetamine võimaldab arendada lapse

Näide kuuldetaju arendavatest vahenditest.

mõtlemist ja kõnet enne, kui ta suudab ennast häälduslikult korrektselt väljendada (häälduse omandamine toimub oluliselt aeglasemalt) (Корсунская, 1970). Neil üldjuhul tehnilise lugemisega raskusi ei teki, küll aga ilmnevad raskused loetust arusaamisel (Ojasaar, 2000). Kergema kuulmislanguse ja SI-ga lapsed on umbes neljandaks eluaastaks kuuldetaju arendamise ja kõneõpetuse toel võimelised hääldama sõnu ja fraase sidusalt, järgides õiget rühulis-rütmilist struktuuri. Säilida võivad veel häälduslikud raskused (Пельмская, Шматко, 2003). Seega toimub edasine kõnearendus peamiselt sõnavara, lause ja teksti tasandil.

Kuuldetaju arendamisel peab alustama õpetust liigutusreaktsiooniga heli tajumisele. Mängulise tegevuse käigus

õpetatakse nt trummi (hiljem teiste mänguasjade ja pillide) helile reageerima (laduma torni või puslet kokku vms), paralleelselt ka inimehäälele (häälikutele, sõnadele). Lisaks tuleb tutvustada ümbritsevaid helisid (nt koputus uksele, kodumasinat mürad, erinevate esemete kukkumine, loomahääled, nutu ja naeruhääled, mees- ja naishääled, kõha ja aevastus jpm); õpetada eristama kuulmise teel heli vältust, kõrgust, tugevust, suunda ning hiljem kuulmise teel kõnelist materjali omandama (Пельмская, Шматко, 2003). Kerge ja keskmise kuulmislangusega ning SI-ga lapsel toetatakse kohe valdavalt auditiivsele tajule, sügava kuulmislangusega lastel peab kaasama ka visuaalse, taktilise ning kinesteetilise taju helide materjaliseerimiseks.

Logopeediline töö koolis

Koolis on logopeedi antava individuaal- või paaristunni nimetus kõneõpetus, mis toimub kahel korral nädalas 30 minutit. Nii kuulmis- kui kõnepuudega lapsed saavad vajadusel logopeedilist abi esimeses kooliastmes.

Kuulmispuudega laste osakonnas jätkub töö hääldamise täpsustamise, suultlugemisoskuse parandamise ja eesti keele sõnavara laiendamise ning grammatikaga. Oluline on teksti tasandil suulise ja kirjaliku kõne kui ka kuuldetaju arendamine.

Viiendat õppeaastat õpivad meie koolis ka kõneosakonna õpilased, kel on kerge kuulmispuue või primaarsed kõnepuuded: spetsiifiline kõnearengupuue, düsartria, rinolaalia, kõnesujuvuse puuded, enamasti kaasub neil alakõne. Alates 2018. aasta veebruarist on Tallinna Heleni Koolis õppimise aluseks SA Innove koolivälise hindamismeeskonna soovitus tõhustatud või eritoe rakendamise kohta. Lapsed tulevad 1. klassi põhiliselt tasandus- või tavarühmadest, vanematesse klassidesse tavakoolidest. Logopeedi tundides teletakse individuaalselt õpilase kõnepuudest lähtudes hääldamise korrigeerimise, häälikute seadmise, täpsustamise, kõnesse viimise, aga ka hääle, kõnetempo ja sujuva hääldamise harjutamisega, lauseloome ning kõne mõistmisega. Lisaks arendatakse häälik- ja foneemalüüsi oskuseid ning sõnavara.

Mõlemat osakonda ühendavaks keerukamaks pooleks on laste tööle motiveerimine, kuna laps tunnetab, et kõneõpetuse tunnis on raske – tegeletakse oskuste omandamisega, mis kergelt ei kinnistu ning nõuavad suurt

pingutust. Seetõttu on ka koolilastega omal kohal mängulised ülesanded ning tegevused.

Logopeed meeskonna liikmena

Ka nõustamine on oluline osa logopeedi tööst. Vanemad on oodatud konsultatsioonile, et saada tagasisidet oma lapse edusammude kohta ning nõuandeid koduseks tegevuseks. Igal nädalal saavad paljud lapsed kaasa kodused ülesanded, mis annavad võimaluse kindistada tunnis õpitut ka kodus. Õppeaasta lõpus koostatakse igale logopeedi tunnis käivale lapsele kõneiseloomustus, mida vanemale tutvustatakse. Kui mõnel lapsel on lisaks individuaalne arendus- või õppekava, siis koguneetakse vähemalt paaril korral aastas, et täpsemalt sõnastada kõigi lapsega tegelevate täiskasvanute ülesanded. Hetkel puudub meie majas sobitusrühmade lastel, kel kuulmislangust ei ole, võimalus saada logopeedilist teenust, kuid õppeaasta jooksul hinnatakse nende kõnet ning vanematele antakse tagasisidet ja vajadusel soovitus pöörduda täpsematele uuringutele mõne erialaspetsialisti juurde.

Toredaks traditsiooniks on saanud ka avatud uste päeval osalemine, kus huvilised saavad vaadelda logopeedi tundi ja pärast arutada, millised võimalused on erinevate kõneprobleemidega lastel meie majas. Igal aastal võtame vastu ka praktikante ülikoolist, et tutvustada meie maja spetsiifikat.

Aastal 2011 lõime logopeedia töörühma, millest nüüd on kasvanud välja logopeedide ja eripedagoogide töörühm. Kokku saadakse mitu korda aastas (vastavalt vajadusele) ning aruta-

takse läbi esseeisvad tööülesanded. Suur töö on tehtud meie majas kasutatavate dokumentide väljatöötamisel – päevik, ametijuhendi täiendamine (et muuta dokument sobivaks nii lasteaias kui koolis töötavale logopeedile), kaks eri kõnekaarti kuulmis- ja kõnepuudega lapsele ning töökavade vormid lasteaiale ja koolile. Oluline on olnud mitme metoodilise teksti tõlkimine, et hõlbus-tada meie maja tulevate uute kolleegide tööd.

Huvitav väljakutse on olnud ürituste korraldamine. Näiteks on toimunud luuletuste lugemise päevad detsembris, kus lapsed said hea esinemispraktika ning võimaluse oma kõnelisi oskusi teistele näidata. Aastaid oleme korraldanud märtsis koos õpetajatega suulise kõne nädala ajal üritusi, millest on osa võtnud kõik osakonnad.

Koostöö õpetajatega on samuti olnud tihe. Oleme arutanud eesti keele õpikute sobivust ning osalenud nii kõne- kui kuulmisosakonna eesti keele ainekavade koostamisel.

Ühiselt on välja töötatud näiteks kõneosakonna sisseastumisvestlused eri vanuses õpilastele. Sisseastumisvestlusest võtab osa nii eripedagoog kui logopeed, et lapsest võimalikult mitmekülgset ülevaadet saada. Augustis (ja tihti ka õppeaasta jooksul) arutatakse koos läbi laste areng ja edasijõudmine õppetöös ning ühiselt otsustatakse laste vajadus kuuluda kõneõpetuse või õpiabi gruppi. Kokkuvõetult võib öelda, et kuigi meie maja lapsed on erinevate kõneprobleemidega ning töö planeerimine ja korraldamine võib olla väga erinev, on meeskonnatöö tulemusel kõik raskused ületatavad.

Allikaviited

Raidla, U.; Brin, I. (2016). Kuulmispuudega laste kõne. Padrik, M., Hallap M. (toim), Kommunikatsioonipuuded lastel ning täiskasvanutel: märkamine, hindamine ja teraapia (lk 465–520). Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.

Ojasaar, E. (2000). Surdologopeedi käsiraamat. Porkuni.

Корсунская, Б. Д. (1970). Воспитание глухого дошкольника в семье. Педагогика. Москва.

Пельмская, Т. В.; Шматко, Н. Д. (2003). Формирование устной речи дошкольников с нарушенным слухом. Владос.

Vaher, H.; Teek, R.; Kruustük, K.; Kasenõmm, P. (2009). Sisekõrva implantatsioon. Sisekõrvaimplantaadiga patsiendid Eestis. Eesti Arst, 89 (3), 182–187.

Luht, L. (2005). Kuulmiskahjustuse tehniline rehabilitatsioon. Eripedagoogika, 12-16.

Geers, A. E. & Hayes, H. (2011). Reading, writing, and phonological processing skills of adolescents with 10 or more years of cochlear implant experience. Ear and hearing, 32 (1), 495. Loetud aadressil <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3023978/>.

Власова, Т.; Пфафенродт, А. Н. (1997). Фонетическая ритмика. Владос.

Eripedagoogi töö kõnepuudega lastega

Eripedagoogi töö Tallinna Heleni Kooli kõneosakonnas on mitmetahuline. Praegusel hetkel töötavad kõik kolm kõneosakonna eripedagoogi suurema osaga oma koormusest kõneklassi õpetajana ja väiksema osaga koormusest eripedagoogina. Tavaks on, et eripedagoogi tunde ei tehta enda klassi õpilastele, et lapsega töötavate spetsialistide arv oleks võimalikult suur ja abi mitmekülgne.

Eripedagoogi töö planeerimine saab alguse tutvumisvestlustest uute lastega ja juba Heleni koolis õppivate laste gruppidesse jaotamisel logopeedide-eripedagoogide töörühmas. Logopeedide-eripedagoogide töörühm valmistab ette materjalid vestluseks nii esimesse klassi astujate kui ka nende lastega, kes soovivad tulla tavakoolist üle Tallinna Heleni Kooli.

Vestlust viivad läbi logopeed koos eripedagoogiga või kaks eripedagoogi, tavaline vestluse pikkus on kuni üks tund. Tutvumisvestluse eesmärk on vestluse ja praktiliste tegevuste abil saada esmane ülevaade lapse üldteadmistest, tunnetus- ja õpioskustest, kõnest ja väljendusoskustest (Tallinna Heleni Kool, 2019).

Vanematesse klassidesse astujatel hinnatakse ka aineteadmisi ja tehakse ettepanekuid, millisesse klassi laps

TRIINU TAMM
kõneosakonna
eripedagoog

LIINA URB
kõneosakonna
eripedagoog

teadmiste ja oskuste poolest kõige paremini sobib. Klasiastmesse sobivuse erinevus tuleb sellest, et Heleni koolis kestab esimene kooliaste neli kooliaastat tavapärase kolme asemel ning ühest koolist teise tulekul on väga oluline uurida lapse tegelikke oskusi ja teadmisi, et jätkata õpet sobivalt tasemelt.

Vastuvõtuvestlused esimesse klassi astujatega toimuvad tavaliselt kevadel, teistesse klassidesse astujatega ka õppeaasta jooksul, et laps saaks jätkata sobival tasemel õpet kohe, kui selleks vajadus tekib.

Kaks korda aastas või vajadusel sagedamini koguneb logopeedide-eripedagoogide töörühm, et arutada läbi iga lapse senine areng ja sellest lähtuvad

individuaalsed vajadused. Töörühmas otsustatakse, kas laps vajab edaspidi pigem logopeedilist või eripedagoogilist abi ja milline on abivajaduse sagedus. Vajadusel muudetakse gruppide koosseise või tundide sagedust.

Gruppide suurus varieerub sõltuvalt lapse vajadustest. Tavaliselt on grupis 2–3 last. On ka individuaaltunde ning neljalapselisi gruppe. Gruppide moodustamisel on suur osa koostööl klassiõpetajaga, kes annab infot, millised on lapse tugevad ja nõrgad küljed

ja millist tuge vajab laps selleks, et osaleda edukalt klassi õppetöös. Uue õpilase puhul selgitab eripedagoog välja õpilaste toetamise vajaduse, lähtudes eripedagoogilistest uurimisvõtetest ja eelmisest õppeasutusest saadud dokumentatsioonist.

Kõneosakonna eripedagoogid töötavad praegu 32 kõneosakonna lapsega 1.–6. klassist, moodustatud on 14 gruppi ja 4 last saab individuaalset abi. Lisaks tegelevad kõneosakonna eripedagoogid 4 lapsega, kellel on kergem kuulmisega seotud erivajadus, moodustatud on 2 gruppi, 1 laps saab individuaalset abi. On lapsi, kes saavad tugiteenuseid kombineeritult. See tähendab, et nad osalevad eripedagoogi individuaal- või gruppitunnis ja saavad lisaks ka individuaalset logopeedilist abi. Eripedagoogi tunnid toimuvad 1–2 korda nädalas.

Eripedagoog planeerib töö gruppidena ja koostab tööplaani, mille alusel töö toimub. Kõneosakonna eripedagoogi töös on põhirõhk kõne ja keele arendamisel. Töö eesmärk on toetada õpilase võimetekohast arengut ja aidata tal saavutada põhikooli riiklikus õppekavas ettenähtud tulemusi.

Eripedagoog loob tunnis õppimiseks soodsa keskkonna, et arendada õpioskusi, taju, mälu, probleemide lahendamise seotud oskusi. Tunnis tegeletakse suulise ja kirjaliku eneseväljendusoskuse arendamisega (sh õigekiri, lugemisoskus, teksti mõistmine, teksti taastamine) ja kinnistatakse ainealaseid teadmisi.

Kõikidel kõneosakonna õpilastel on kahjustunud üks või mitu kõnetaandit. Individuaaltundides keskendutakse vaid ühe lapse vajadustele, grupe moodustades arvestatakse laste

kõneprobleemidega. Näiteks koondatakse ühte gruppi lapsed, kellel domineerib kõne ekspressiivne puudujääk. Rohkem või vähem on lastel probleemiks kõne mõistmise raskused. Seega on eripedagoogi töö oluline osa just kõnemõistmiskuse (nii suulise kui kirjaliku) arendamine. Töö erinevate grammatiliste konstruktsioonide, lausestruktuuride, tekstilõikude mõistmisega jätkub lisaks klassis õpitule ka grupitunnis. Tunnis kinnistatakse arusaamist töökorraldustest, analüüsitakse tekste. Oluline on laps jutustama saada. Rääkimine enda elust ja ümbritsevast, samuti õpitud tekstide taasesitamine on kõnelapsele enamasti pingutav ülesanne. Väikeses grupis on laps julgem katsetama, kõnejärg on sujuvam ning abistamise võtted individuaalsemad. Õigekirjaoskuse arendamisel lähtub eripedagoog parajasti klassis õpetatavatest teemadest.

Esimises kooliastmes on eripedagoogi tunnid enamasti pigem eesti keele oskuse omandamisega seotud, kuna järeleaitamist vajab just kõne. Matemaatikas on enim levinud probleem tekstiülesannete lahendamine, eelkõige tekstist arusaamine. Ka seda harjutatakse grupitundides sageli.

Eripedagoogi grupitund ei ole klassikaline koolitund – õpilaste motiveerimine, käivitamine, ka mitmed tegevused toimuvad mänguliselt, et oleks huvitav ning säiliks jaks pingutavaks mõttetööks. Mängu sisse saab ära peita ka keerukaid ülesandeid. „Sinu juures on täitsa lõbus,“ ütleb poiss, kes esimest korda grupitunnis osaleb, sooritades samal ajal peenmotoorikat ja mälu arendavat harjutust.

Kahel korral aastas juhendab eripedagoog õpilasi enesehinnangulehete täitmisel. Enesehinnangulehed on Heleni kooli kujundava hindamise üks meetodeid. Õpilane hindab kaks korda aastas enda aineteadmisi ja oskusi, üldisi õpioskusi ning käitumist ja seab eesmärged eelolevaks perioodiks. Koos enda hinnanguga saab õpilane

ka aineõpetajate soovitusel edasiseks arenguks. Hinnangulehed täidetakse esimesel õppeaastal võimalusel individuaalselt, hiljem võimalikult väikestes gruppides, kuna eneseanalüüs eeldab teksti väga head mõistmist, milles (samuti ka eesmärkide sõnastamisel) vajavad kõneosakonna lapsed individuaalset abi.

Tabel 1. Enesehinnanguleht 1. klassile (Tallinna Heleni Kool, 2019)

ÕPILASE ENESEHINNANGULEHT

TALLINNA HELENI KOOL

1. KLASS

ÕPILASE NIMI _____

VÄRVI SOBIV ÕUN!

	JAH 	EI 	NII JA NAA
OLEN SÕBRALIK			
OLEN VIISAKAS			
KUULAN ÕPETAJAT			
RÄÄGIN TUNNI AJAL			
TÕSTAN KÄTT			
KÜSIN ABI			
MINU ASJAD ON KORRAS			
KOOLIS ON TORE			

Tabel 2. Enesehinnanguleht 3.-4. klassile (Tallinna Heleni Kool, 2019)**Tee rist lahtrisse, mis sinu kohta sobib!**

	Oskan hästi	Olen rahul	Pean harjutama
Ma oskan lugeda			
Ma saan aru, mida ma loen			
Ma loen juturaamatuid			
Ma kirjutan õigesti			
Ma kirjutan kirjatähtedega			
Ma oskan rääkida lühikese jutu			
Ma oskan lugusid kirjutada			
Ma oskan peast arvutada			
Ma oskan tekstülesandeid lahendada			
Ma oskan inglise keeles rääkida			
Ma oskan inglise keeles kirjutada			

	Olen nõus	Mõnikord	Ei ole nõus
Mulle meeldib joonistada ja meisterdada			
Mulle meeldib sporti teha			
Mulle meeldib looduses olla			
Mulle meeldib laulda ja tantsida			

	Olen nõus	Mõnikord	Ei ole nõus
Ma oskan töötada rahulikult			
Ma olen kaaslastega sõbralik			
Ma hoian oma asjad korras			
Mul on vajalikud asjad alati kaasas			
Ma teen alati kodused ülesanded ära			
Ma oskan teisi kuulata			
Ma oskan teisi abistada			
Ma oskan küsida abi			
Ma käitun sööklas viisakalt			
Ma käitun vahetunnis viisakalt			
Ma kasutan viisakaid sõnu			
Ma julgen oma arvamust avaldada			

Mida soovin edaspidi paremini teha?

Kord aastas kirjeldab eripedagoog iga lapse arengut õpilase individuaalsuse kaardil, tuues välja edenemise eesmärgiks seatud õpioskuste ja psüühiliste protsesside vallas. Õppeaasta lõpul lisab eripedagoog kaardile soovitud eripedagoogilise või logopeedilise abi jätkamise, samuti individuaalse/grupi-õppe kohta.

Oluline osa on ka lapsevanemate nõustamisel. Lapsevanema kaasamine on meile väga oluline, et soodustada lapse arengut õppes. Eripedagoog nõustab lapsevanemat, kuidas lapsevanem saab toetada oma last õppetöös, ja annab nõu, milliste võtetega on lapsel erinevaid teemasid kergem omandada ja kuidas õpiharjumusi kujundada. Vaja-

dusel osaleb eripedagoog klassijuhataja läbiviidaval arenguvestlusel.

Viimastel aastatel on kõneosakonna eripedagoogid panustanud uute eripedagoogide arengusse ja olnud praktikajuhendajateks nii Tartu Ülikooli kui ka Tallinna Ülikooli eripedagoogidele. Meiegi osakonna eripedagoogide seas on mõlema kooli lõpetanuid. Kuna osakond on veel noor ja praktiliselt käinud tulevase eripedagoogi on vähe, siis on välja töötamata kindel koolipoolne süsteem praktikantide juhendamiseks. Ühe võimalusena panustada Eesti haridusse näeme süstematiseerida koostööd kõrgkoolidega ja saada tugevaks praktikabaasiks mõlemale eripedagoogilist haridust pakkuvale kõrgkoolile.

Allikaviited

Tallinna Heleni Kooli vastuvõtu kord (2019). Tallinn: Tallinna Heleni Kool.

Tallinna Heleni Kooli õpilase enesehinnaguleht (2019). Tallinn: Tallinna Heleni Kool.

Tüflopedagoogi roll nägemispuudega lapse varajases sekkumises

Nägemine ja kuulmine on põhilised meeled, mis teevad inimese jaoks teabe ümbritsevast maailmast kättesaadavaks. Nägemispuue on teabe kättesaadavusega seotud puue, see tähendab et piiratud on visuaalse teabe kättesaadavus.

Hariduses on pimedad ja nägemis-liitpuudega lapsed teistest erinevad, sest pimesus ja liitpuue nõuab läbimõeldud ja unikaalset lähenemist. Helen Keller on öelnud: „Pimedus eraldab inimese asjadest, kuid kurtus eraldab ta inimestest.“

Eelkooli nägemispuudega lapse eriõpetus on täielik tugisüsteem, mis on kavandatud nägemispuudega lapse ja keskkonna vahelise suhtlemise vahendamiseks. Seda võib näha ka kui protsessi, mis muudab visuaalse teabe kättesaadavaks ja annab ühenduse maailmaga. Eriõpetus vähendab nägemispuude mõju ja võimaldab lapsel saavutada vastavalt tema eale maksimaalne kontroll oma elu üle.

Nägemispuudega lapse arengut võivad ohustada mitmed riskifaktorid. Lapsel võivad esineda lisapuuded või rasked kroonilised haigused. Need omakorda tingivad pikaajalised haiglas viibimised. Nägemispuudega lastele on

OLGA ILGINA
nägemispuudega laste osakonna tüflopedagoog

GISELA VOLMER
nägemispuudega laste osakonna tüflopedagoog

ka suur probleem spetsiifiliste interaktsioonivormide vähesus või puudumine suhtlemisel vanematega ja ümbritsevate inimestega (puuduvad silmside, osutamine, eakohane suhtlemine keha abil).

Enamikul nägemispuudega lastel on teatud nägemisjääk, mis õige toetuse puhul soodustab kognitiivsete, motoorsete ja sotsiaalsete oskuste ning suhtlemisoskuse arengut. Kuna väikelapsees on tõenäosem, et lastel avastatakse tõsine nägemispuue, on kriitilise tähtsusega see, et igasuguse arenguhäirega lapsi uuritaks ka kerge ja mõõduka nägemispuude tuvastamiseks. Mida varem nägemispuue avastatakse, seda varem saab koostada individuaalse sekkumiskava, mis soodustaks nägemise arengut ja kasutamist.

Tallinna Heleni Kooli lasteaias on kasutusel rahvusvaheline pimedate laste õpetamise ja rehabiliteerimise programm „The Oregon Project for Visually Impaired and Blind Preschool Children“ (5th Edition, 1991, Jackson Education Service District, Oregon, USA).

Programm sisaldab järgmisi lapse arengu valdkondi:

- laste arenguvõimete ja oskuste väljaselgitamine,
- nägemise treening,
- kognitiivne areng,
- kommunikatsioon,
- sotsiaalne areng,
- asendavad oskused,
- toimetulekuoskused,
- peenmotoorika,
- üldmotoorika.

Iga valdkond sisaldab oskusi, mis koosnevad osaoskustest ja mis on jaotatud vanusegruppide järgi: 0–1 aastat, 1–2 aastat, 2–3 aastat, 3–4 aastat, 4–5 aastat, 5–6 aastat.

Enne igasugust sekkumist tuleb saada piisavalt informatsiooni väikelapse visuaalsete võimete ja selle kohta, kuidas laps neid võimeid kasutab. Ilma selleta on võimatu koostada sekkumiseks sobilikku strateegiat. Nägemistreeningu programmi kujundamisel lähtutakse kliinilistest uuringutest ja funktsionaalse nägemise hindamisest. Tüflopeдагоог uurib lapse nägemisvõimet. Väikese lapse nägemisvõime hõlmab järgmist:

- visuaalne avastamine – visuaalse stiimuli märkamine,
- visuaalne tähelepanuala – vaatamiskaugus,
- fikseerimine – pilgu suunamine stiimuli jälgimiseks,
- visuaalne eristamine – visuaalsete stiimulite erinevuste märkamine,
- jälgimine – liikuva sihtmärgi visuaalne jälgimine,
- skaneerimine – pilgu ühelt esemelt teisele suunamine,
- pilgu koondamine – pilgu lähedalasuvale esemele suunamine,
- akommodatsioon – pilgu erineval kaugusel asuvatele esemetele suunamine,
- ruumiline tajumine – esemete suhtelise kauguse tajumine, mis võimaldab tajuda sügavust,
- binokulaarne nägemine – üheaegselt mõlema silma kasutamine, mille tulemusena kaks pilti sulanduvad üheks kujutiseks.

Lapse funktsionaalse nägemisvõime hindamise indikaatoriteks on ka visuaalsed käitumismudelid: visuaalne tähelepanu – visuaalsete stiimulite eelistused ja nende eristamine, visuaalne uurimine – saadud visuaalse informatsiooniga seotud käitumismudelid, visuaalselt juhitud motoorsed käitumismudelid – varajane silmade-käte koordineerimine.

Lapse funktsionaalse nägemise arengut hinnatakse vahemikes: sünnist – 3 kuud, 4–6 kuud, 7–9 kuud, 10–12 kuud, 13–15 kuud, 16–18 kuud, 19–21 kuud, 22–24 kuud.

Varase sekkumise üldine eesmärk on soodustada nägemise tõhusat rakendamist igapäevaste toimetuste käigus koos vajalike visuaalsete kohandamiste ja sensorsete asendustega. Selle saavutamiseks on vaja mitmeid omavahel osaliselt kattuvaid lähenemisviise:

1. Väikelapse nägemissüsteemi optimaalse arengu soodustamine, luues võimalusi nägemise kasutamiseks. Selle saavutamiseks tuleb luua meetodeid, mis arendaksid maksimaalselt väikelapse võimet saada ümbritsevast keskkonnast informatsiooni ja seda kasutada.
2. Väikelast tuleb õhutada probleemide lahendamisel nägemisjääki

kasutama. Selle saavutamiseks tuleb väikelapse visuaalne ümbrus sobilikult kohandada ja kujundada välja struktuuriliselt organiseeritud visuaalsed ülesanded, mis soodustaksid konkreetsete probleemide lahendamiseiga seotud oskuste, k.a nägemise arenemist.

3. Nägemispuudega väikelastele tuleb pakkuda konkreetset õpetust ja tehnikaid, mis aitaksid neil saadaolevale piiratud visuaalsele informatsioonile kinnitust leida ja seda täiendada. Selle saavutamiseks tuleb anda väikelapsele sobilikku taktiilset, kinesteetilist, auditiivset ja olfaktorset informatsiooni, mis kinnitaks visuaalset informatsiooni; aidata tal integreerida eri meelte kaudu omandatud informatsiooni ning anda mõtestatud verbaalset tagasisidet esemete, nende omaduste ja keskkonnas toimuvate sündmuste kohta.

Mõnedel nägemispuudega lastel, kellel on teatud praktiline nägemine, võib esineda mõningaid ebatavalisi visuaalseid käitumismudeleid. Neuroloogilised-käitumuslikud kohanemised vähenenud nägemisega võivad nägemispuuet kompenseerida. Sellised käitumismudelid on näiteks silmade hõõrumine (torkimine), valguse jälgimine, ebatavalised vaatamisharjumused või materjalide toomine silmadele ebaharilikult lähedale.

Nägemiskahjustuste mõju hinnatakse kõikides arengu valdkondades: sotsiaalses/emotsionaalses, kommunikatsioon, kognitiivses, peen- ja üldmootorika arengus.

Lapse nägemise hindamine annab palju olulist infot lapse edasiseks arendamiseks. Oluline valdkond tüflopäedagoogi töös eelkoolialiste lastega, on kognitiivsete oskuste arendamine. Pimedate laste kognitiivne areng on otseselt seotud mõistete kujundamisega. Mõistete kujunemise aluseks on nii meelte kui ka keele kaudu saadud teave, mis on ühendatud lapse enda varajase kogemusega. Mõisted võib jagada kolme rühma. Kõige kergemini mõistetavad on konkreetsete mõisted: need on mõisted, mis on seotud mingi kindla eseme või käega katsutavaga (nt tool, auto, tass). Veidi keerukamad on osaliselt konkreetsete mõisted, mis on seotud mõne tegevuse, värvi, asendiga – millegagi, mida on võimalik demonstree-rida, kuid mitte käes hoida (nt hüppamine, käimine, taga, punane). Kolmandaks ja kõige raskemaks on abstraktsete mõisted: neid mõisteid on võimalik defineerida või kirjeldada, kuid sageli sõltuvad need sellest, kuidas inimene neid tajub (nt sellised tunded nagu armastus, ärevus või erutus; oma tegevuse tagajärgede või tulemuste mõistmine; turvalisusega seotud küsimused).

Mõistete areng toimub põhiliselt järgmiste sammude kaudu:

- laps saab teada, et ese on olemas;
- laps õpib, et esemed on püsivad;
- laps õpib, et esemed erinevad üksteisest;
- laps annab esemetele tähised või nimetused;
- laps tuvastab eseme omadused;
- laps mõistab eseme funktsiooni või kasutusvõimalust.

Sageli on raske mõista ja kontrollida, kas ja kuidas nägemispuudega laps mõiste-

test aru saab. Seevastu lapse oskusi on võimalik jälgida. Palju kergem on määrata kindlaks, kas laps suudab oskust rakendada, kui seda, kas ta saab aru selle oskusega seotud mõistetest. Näiteks on palju lihtsam määrata kindlaks seda, kas laps oskab küpsist süüa, kui seda, kas ta mõistab, mis küpsis on. Kui laste individuaalne arengukava ei sisalda mõistete kujundamist, jäetakse välja oluline komponent, mis aitab lapsel teda ümbritsevat maailma paremini mõista.

Suurt rõhku nägemispuudega lapse õpetamisel peab panema kommunikatsioonile. Suhtlemise arenemise eelduseks on kolm põhimõtetist laadi tegurit: interaktsioon, lähedus ja uuriv käitumine. Ümbrust uurides hakkab laps sellest endale ettekujutust looma, see ongi eelduseks tähenduste moodustumisele ning mõistete tekkele. Uurimise objektidest kujuneb suhtlemise sisu. Töös nägemispuudega ja pimedate lastega on oluline meeles pidada järgmised aspektid:

- lapsele pakutavad stiimulid on mõtestatud, auditiivsed ja taktiilsed;
- olulise informatsiooni edastamine;
- visuaalse informatsiooni asendamine;
- sensorsete vihjete rakendamine;
- mõtestatud verbaalse tagasiside andmine esemete, nende omaduste ja keskkonnasündmuste kohta;
- sõna – objekti ja sõna – mõiste vahel seoste loomine;
- käsi-käe-all meetodi kasutamine.

Interaktsiooni reguleerimisel tuleb tähelepanu pöörata enda kaugusele lapsest, kõne intensiivsusele, rütmile ja kiirusele. Suhtlemisel on tähtis jälgida

meeleolu edasiandmist, uute mõistete kasutamist ja seose loomist esemega. Kasutada tuleks eri meeleanaleid (kuulmine, haistmine, kompimine). Nende erinevate tegurite järgimine loob lapse jaoks kõige mõtestatuma suhtluse. Kommunikatsiooni puudumine või häired selles pärsivad lapse emotsionaalset, intellektuaalset ja sotsiaalset arengut.

Pimedate laste eriõpetuses on suureks valdkonnaks ka asendavad (nägemispuuet kompenseerivad) oskused. Pimeda lapse jaoks on käte areng äärmiselt suure tähtsusega. Oluline on meeles pidada järgmisi põhimõtteid:

- Jälgige ja puudutage lapse käsi ning õppige neid mõistma. Pimedatel lastel kulub tavaliselt palju kauem aega, et saavutada käte üle teadlik kontroll ja kasutada neid oma tahtmist mööda. Kulub kaua aega, et käsi keha keskjoonel kokku viia, et areneks teadlik haaramine, s.o käe sirutamine ja esemest kinnivõtmine.
- Käed kui suhtlusteemade algatajad, seda eriti väikeste laste puhul, kes veel sõnu ei kasuta. Käed mängivad otsustavat rolli keele arengus. Pimeda lapse käed on väga väljendusrikkad ning täidavad neid funktsioone, mida nägijate puhul täidavad naeratus, silmside, osutamine ja näoilme.
- Kasutage käsi-käe-all meetodit, sest see ei ole juhtiv; see annab lapsele teada, et kogemus on ühine; laps mõistab, et teine puudutab sama eset või teeb samasuguseid liigutusi; te ei takista lapse isiklikku kogemust, mille ta eseme puudutamisel saab.
- Muutke ümbritsev keskkond selliseks, et see soodustaks käte tegevust vastavalt lapse arengutasemele.

- Kutsuge last puudutama teie käsi siis, kui need teevad parajasti erinevaid toiminguid.
- Näidake ise ette või tehke läbi need käteoskused ja liigutused, mida te soovite, et laps omandaks.
- Meie käed annavad edasi tundeid ja täidavad pragmaatilisi funktsioone.

Nägemispuudega lapse õpetamisel on tähtis lapse nägemise hindamine, mis annab vajaliku info edasiseks tööks ja eriõppe kohandamiseks. Nägemine soodustab kognitiivsete, motoorsete ja sotsiaalsete oskuste ning suhtlemisoskuse arengut. Eesmärk on kujundada lapses arusaam teda ümbritsevast maailmast, asendades visuaalset infot temale arusaadava teabega, mõistete ja asjade vaheliste seoste loomisega, asendavate tegevustega. Nii loome keskkonna, kus lapsel on võimalik saavutada oma võimetele vastav, maksimumselt suur kontroll oma elu üle.

Tallinna Heleni Koolis töötab 0,84 koormusega tüflopedagoog, kes hindab nägemispuudega laste arengut ning töötab koos teiste õpetajatega lapse igakülgse arendamise, nõustab nii õpetajaid kui lapsevanemaid.

Lapse funktsionaalse nägemisvõi-

me hinnangu alusel nõustatakse laste õpetajaid ja vanemaid optimaalsete võimaluste loomisel kahjustatud nägemise arendamiseks: visuaalsete stiimulite suurus, vaatamist soodustavad asendid, valgustus, värv, kontrast, tegevuse kestus jne. Üldarengu mahajäämuse vältimiseks õpetatakse õpetajatele ja vanematele nägemispuuet kompenseerivate oskuste kasutamist.

Õpetajate ja vanemate nõustamise üldine eesmärk on soodustada lapse nägemise tõhusat rakendamist igapäevaste toimetuste käigus koos vajalike visuaalsete kohandamiste ja sensoorsete asendustega. Nõustamisel pakutakse õpetajatele ja vanematele konkreetset õpetust ja tehnikaid, mis aitaksid neil lapsel olevale piiratud visuaalsele informatsioonile kinnitust leida ja seda täiendada. Selle saavutamiseks tuleb anda väikelapsele sobilikku taktilist, kinesteetilist, auditiivset ja olfaktorset informatsiooni, mis kinnitaks visuaalset informatsiooni. Tähtis on aidata tal integreerida eri meelte kaudu omandatud informatsiooni ning anda mõtestatud verbaalset tagasisidet esemete, nende omaduste ja keskkonnas toimivate sündmuste kohta.

Allikaviited

Blanksby, D. C. (2014). Vision assessment and programming. Australia: Royal Victorian Institute for the Blind.

Crossman, H. L. (1992). Cortical visual impairment presentation, assessment and management. Australia: North Rocks Press.

Hanson, M. (1988). Enhancing visual development from birth to one year of age. Bridgeview: Vision Unlimited.

Harrell, L.; Akenson, N. (1987). Preschool vision stimulation. Developmental perspectives for visually and multi-handicapped infants and preschoolers. American Foundation for the Blind.

Hyvarinen, L. (1988). *Vision in children: Normal and abnormal*. Toronto: Canadian Deaf-Blind and Rubella Association.

Hyvarinen, L. (1996). *Vision testing manual*. USA: Villa Park.

Levak, N. (1994). *Low vision: A resource guide with adaptations for students with visual impairments*. Texas School for the Blind.

Lueck, A. H.; Chen, D. & Kekelis, L. S. (1997). *Developmental Guidelines for Infants with visual Impairment*. Louisville: American Printing House for the Blind.

Steendam, M. (1989). *Cortical visual impairment in children*. Australia: Royal Blind Society.

Templin, S. W. (1993). Visual impairment in infants and young children. *Infants and Young Children*, 3, 18–50).

Kuulmispuudega laste õpetamine Tallinna Heleni Koolis

Tallinna Heleni Kooli kuulmispuudega laste osakond on välja kasvanud algselt kuulmispuudega laste vanemate initsiatiivil loodud Tallinna Kurtide Koolist, mis on iseseisva haridusasutuseks tegutsenud alates 1994. aastast. Seega on kõnealune osakond kooli vanim ning tegutsenud ligi 25 aastat. See on ainulaadne üksus nii koolis kui kogu vabariigis, sest on esimene ja ainus, kus võimaldatakse kuulmislangusega lastel omandada haridust eesti viipekeele baasil.

Osakonna õppetöö toimub põhikooli riikliku ja põhikooli lihtsustatud riikliku õppekava (lihtsustatud ja toimetulekuõpe) kohaselt, riikliku tavaõppekava järgi õppijad sooritavad kooli lõpetamiseks üleriigilised tavakoolide õpilastele suunatud põhikooli lõpueksamid. Eksamite sooritamise eripära on, et kõikidel eksamitel on instruksioonide mõistmise huvides lubatud õpilastel kasutada viipekeeletoetust, keeleeksamitel (eesti keel, inglise keel) tuleb sooritada vaid kirjalik osa ning eesti keeleksam tehakse eesti keele kui teise keeleksamina ehk samadel alustel nagu vene õppekeele koolides. Riikliku õppekava järgi õppijad omandavad põhihariduse 11 õppeaastaga, lihtsustatud ja toimetulekuõppes on õppeaeg 9 aastat.

Õpetuse aluseks koolis on algusest saadik olnud kakskeelse õpetusmeetodi põhiideed, mis pärinevad XX sajandi

RAILO LOIT

eripedagoog, eesti keele ja kirjanduse õpetaja

kuuekümnendate aastate Ameerikast (tuntumad esindajad W. Stokoe ja C. Erting) ning rajanevad tänapäevastel lingvistilistel seisukohtadel viipekeelest ja kurtuse tänapäevastel ehk kurtide kui keelelis-kultuurilise vähemusrühma käsitlusel. Kakskeelse meetodi kohaselt käsitletakse viipekeelt kurdi inimese esimese keelena (emakeelena) ning audiitiiv-verbaalset keelt (eesti keelt) teise ehk võõrkeelena. Meetodi kohaselt toetub kogu õpetus nii uute teadmiste omandamisel aineõppes kui ka lugemis- ja kirjutamisoskuse kujundamisel viipekeelele ning keeleõpetuse peamine eesmärk on kirjaliku kõne omandamine. (Laiapea, 2003; Paabo, 2013). Meetodi rakendamine eeldab muuhulgas, et õppuritele peab olema tagatud nn loomulik viipekeelne keskkond algupäraste keelekasutajate (viipekeelsete kurtide) näol ning viipekeele kui õppeaine õppimise võimalus (Gregory, 1996). Nimetatud on Heleni koolis tagatud viipekeelsete kuulmispuudega pedagoogide kaudu (kokku 7 ehk 44% osakonna õpetajatest) ja tugipersonali (kokku 2) rakendamise ning õppekavas ettenähtud kohustuslike viipekeele tundide (põhikooli riikliku õppekava I–II kooliastmes 3 tundi, III kooliastmes 1 tund nädalas; lihtsustatud õppekavas läbivalt valdavalt 3 tundi nädalas). Autentse keelekeskkonna tagamine ja vii-

pekeeleõpe on iseäranis vajalikud just seetõttu, et statistika kohaselt (nt Ahlgren, 1994; Easterbrooks, Baker, 2002) sünnib valdav osa (90–95%) kurtidest lastest kuuljatel vanematel, kes viipekeelt reeglina ei valda ning oma last keelelises arengus seetõttu edukalt toetada ei suuda. Seega käsitletakse viipekeelt kurtide laste esimese keelena mitte niivõrd seetõttu, et see oleks alati nende kodune keel, kuivõrd seetõttu, et viipekeelt peetakse kurdi inimese eelistatunaks, kõige kergemini omandatavaks ning kognitiivse arengu aluseks olevaks keeleks. Lisaks on viipekeel tavaliselt esimene keel, mida kurt laps õpib. Laiapea (2003) andmetel omandavad viipekeele enne auditiiv-verbaalset keelt isegi kuuljate vanemate kurdid lapsed (need, kelle koduseks keeleks ei ole viipekeel), seda siiski vaid juhul, kui lapsele on tagatud juurdepääs viipekeelele.

Kakskeelne lähenemine kuulmispuudega laste õpetuses eeldab pedagoogiliselt personalilt väga head viipekeele oskust, kuid paraku riiklikul tasemel Eestis niisugust väljaõpet ei pakuta, samuti puudub meil spetsiaalne ettevalmistus kuulmispuudega laste õpetajatele. Heleni kool on aegade jooksul püüdnud küll asutusesiseseid koolitusi korraldada, kuid ressursse selleks napib ning senine kasutegur on erinevatel põhjustel olnud suhteliselt madal. Siinkohal on keelelisest seisukohast vaadatuna aidanud olukorda lahendada viipekeeletõlkide kaasamine õppetöösse – see ei asenda küll õpetaja-õpilase otsekontakti kaudu saavutatavaid eeliseid, kuid professionaalse tõlgi ning eduka õpetaja ja tõlgi omavahelise koostöö korral võimaldab siiski tagada hea tu-

lemuse. Hetkel on aineõpetuses tõlki kasutavaid pedagooge koolis 5 (31% osakonna õpetajatest), nii mõnigi neist on elementaarsel tasemel suhtlusoskuse eesti viipekeeles ka ise omandanud ja suudab vajadusel õpilastega otse suhelda, kuid spetsiifilise sõnavaraga aineõpetuses eelistab õpetuse kvaliteedi huvides siiski professionaalse viipekeele valdaja abi kasutada. Mitu osakonna õpetajat (25%) on viipekeele suutnud omandada ka sedavõrd heal tasemel, et suudavad anda tunde nii eesti kui eesti viipekeeles ja tõlgi abi seejuures ei vaja. Seega on Tallinna Heleni Koolis õpetajate keeleliste ja kommunikatsiooniliste iseärasuste seisukohast vaadatuna kasutusel kolm tunnitüüpi: tund autentse viipekeele valdaja ehk kurdi õpetajaga, tund kõrgtasemel eesti viipekeelt ja eesti keelt valdava/kasutava kuulja õpetajaga ning tund viipekeeletõlget kasutava kuulja õpetajaga.

Kui Heleni kooli algusaastatel õppis koolis praegusega võrreldes rohkem kuulmispuudega õpilasi ning vajadusel oli võimalik isegi kurtidele ja nürmi-kutele eraldi (loe: homogeensemaid) õpperühmi komplekteerida, siis praeguseks on (eelkõige tänu tehnika ja meditsiini arengule, aga ka hariduspoliitiliste seisukohtade muutusele) kooli õppima asuvate laste arv märgatavalt vähenenud, samuti on õpilaskontingent väga varieeruv oma keeleliste, kommunikatsiooniliste ja arenguliste vajaduste poolest. Seda ja majanduslikke kaalutlusi silmas pidades ollakse sageli sunnitud komplekteerima õpperühmi nii erineva kuulmisjäägi, kuulmisabivahendite kasutamise, keel(t)eoskuse, arengupotentiaali, erivajaduste (kaasuvad puuded)

kui vanusega õpilastest, kes kõik vajavad teatud eripärast lähenemist ning muudavad seetõttu õpetajatöö suhteliselt keeruliseks. Kirjeldatud olukord koos teatud pedagoogiliste arusaamade muutumisega on omakorda kaasa toonud selle, et kooli algusaegadel nn jäigemal kujul esinenud kurtide kakskeelse õpetuse metoodika järgimine (mille kohaselt suuline kõne on teisejärguline) on aja jooksul muutunud paindlikumaks ning võimaluste piires kasutatakse tundides õpilaste võimete järgi kõiki kõne edastamise/vastuvõtmise võimalusi nii eesti kui eesti viipekeeles: viiplemist, sõrmendamist, kõnelemist, suultlugemist, kirjutamist, lugemist, kuulamist. On mõistetav, et viipekeelsed kurdid õpetajad ei suuda tagada õpilaste suulise kõne korrektset kasutamist ja arendamist, kuid korrektne viipekeele kasutamine (sh sõrmendamine) eeldab samuti kaasa artikuleerimist ja seda saab edukalt nõuda/kontrollida ka kurt inimene. Kurdid õpetajad on samuti asendamatud nõrgemate vaimsete võimetega laste õpetamisel, kelle keeleoskus ning õpivõime on piiratud ning kelle puhul on eelkõige oluline tagada just see, et laps omandaks vähemalt ühe, tema jaoks lihtsamini ligipääsetava suhtlusvahendi ehk viipekeele tasemel, mis võimaldaks tal tulevikus igapäevaelus hakkama saada. Ka puuduliku keeleoskusega õpilaste mõistmine eeldab väga heal tasemel viipekeele valdamist, mis suuremal osal kuuljatest õpetajatest paraku puudub. Lisaks on kurtidel pedagoogidel täita positiivse kogukonnasisese eeskuju roll, mida samuti ei saa alahinnata.

Kui vaadata eesti ja eesti viipekeele proportsionaalse kasutamise suhet

põhikooli riikliku õppekava järgi õpetatavates klassides, siis see on üldjuhul suhteliselt võrdne, kuigi eesti keele ainetundide arv on viipekeelest kogu põhikooli ulatuses märgataval suurem (I ja II kooliastmes 7 tundi nädalas, III kooliastmes 5 tundi nädalas ja lisaks 2 kirjanduse tundi nädalas). Lihtsustatud õppekava puhul on üldjuhul eesti viipekeele, kui lastele peamise suhtlusvahendi ning kergemini omandatava/mõistetava keele, kasutamise osakaal ja tähtsus tundides mõnevõrra suurem, kuid ainetundide arv nädalas on siiski suurem eesti keele tundide osas (läbivalt 5 tundi toimetulekuõppes ja 5–7 tundi lihtsustatud õppes). Viimane on eelkõige tingitud sellest, et kuulmispuude tõttu on eesti keele omandamine äärmiselt keeruline, kuid samas on eesti keelt siiski pidevalt ja väga heal tasemel vaja osata selleks, et tulla eduka(ma)lt toime nii õppeülesannete täitmise kui igapäevaeluga väljaspool kooli. Väga hea eesti keele oskuse vajalikkus tuleneb lisaks ka tõigast, et teatavasti ei ole Eestis saadaval kaasaegseid kuulmispuudest tulevaid eripärasid arvestavaid riiklikult tunnustatud õppematerjale. Seetõttu kasutatakse Tallinna Heleni Koolis tavakoolide (kuuljatele, eesti keelt esimese keelena valdavatele) õpilastele suunitletud õpikuid ja töövihikuid, mis aga ei ole sageli meie õpilastele sobilikud nii kasutatava keele, vormi kui sisu poolest. Õpetajad küll tegelevad omal algatusel järjepideva õppematerjalide kohandamise ja/või sobivate materjalide loomisega, kuid selline tegevus ei ole paraku alati süsteemne, on ebahütlase tasemega, nõuab väga palju aega ning sageli kasutab loodud materjali vaid üks õpetaja.

Võib öelda, et kõige keerukam ja raskem tööloik kuulmispuudega laste õpetuses puudutab õpilaste keelelisi iseärasusi. Nimelt on kuulmislangusega lapsed sageli olukorras, kus nad kooli astumise ajaks ei ole tegelikkuses omandanud veel ühtki keelt tasemel, mis võimaldaks neil vabalt suhelda ja/või õppeülesannete täitmisega edukalt hakkama saada. Nagu varem sai mainitud, siis enamik kurte lapsi sünnib kuuljatele vanematele, kes viipekeelt ei oska ning seetõttu oma lapse varajast keelelist arengut toetada ei suuda. Kõneldava keele omandamine on veelgi keerukam, sest see eeldab kuulmismeele olemasolu. Seega on suur hulk kuulmispuudega lapsi kooli astudes olukorras, kus koos õpetatavate ainete sisuga tuleb samal ajal hakata õppima kahte keelt (nii eesti kui viipekeelt). Ka lugema ja kirjutama ollakse sunnitud õppima samal ajal, ilma et selleks oleks olemas vajalik suulise kõne baas (nii, nagu see on olemas kuuljatel eakaaslastel) – see on äärmiselt keerukas ülesanne nii lastele kui õpetajatele. Auditiiiv-verbaalse keele omandamine on kuulmispuudega lastele väga vaevarikas ning paljud ei ole suutelised seda korrektselt ja/või kuuljate eakaaslastega võrdsel tasemel omandama kunagi, samas kogu koolisüsteem ja ühiskond baseerub paljuski just sellel oskusel. Viimane on ka põhjus, miks eesti keele õpetusele koolis väga palju tähelepanu pööratakse.

Sõltumata tunnitüübist või keelelistest ja kommunikatsioonilistest varieeruvustest, järgitakse Heleni kooli kuulmispuudega laste õpetamisel järgmisi üldisi põhimõtteid:

- kõikides õppetundides on paralleelselt ja pidevalt kasutusel nii eesti kui viipekeel, seejuures on viipekeele peamine keel õppesisu selgitamisel;
- toimub pidev eesti ja eesti viipekeele omavaheliste seoste loomine ja keeleliste eripärade selgitamine;
- püütakse maksimaalselt kasutada ära kõiki erinevaid kõne vorme ja info edastamise/vastuvõtmise viise;
- ainetundides tegeletakse aktiivselt ka keeleliste (nii eesti kui eesti viipekeele) oskuste (ainespetsiifiline sõnavara, lausemallid, tekstid) arendamisega;
- suurt tähelepanu pööratakse igapäevaeluga seonduvate, sotsiaalsete ja kultuuriliste taustateadmiste ning info jagamisele (sest kuulmispuudest tuleneva info piiratuse tõttu ei pruugita olla teadlikud ka paljudest igapäevastest asjadest, mis kuuljatele on iseenesestmõistetavad);
- õpetus on võimalikult visuaalne ja näitlik ning seostatud praktilise eluga;
- olulisel kohal on õpilaste iseseisva toimetuleku toetamine ja suurendamine.

Õpetuse eesmärk on püüda kasutada ära õpilaste maksimaalset arengupotentsiaali ning pakkuda neile parimat võimalikku õpi- ja kasvukeskkonda selleks, et nad oleks tulevikus võimelised jätkama õpinguid nii kõrgematel haridusastmetel kui ameti omandamisel ning suudaksid iseseisvalt täisväärtusliku ühiskonnaliikmena edukalt toime tulla. Kõnealune töö on küll keeruline ja suuri väljekutseid esitav, kuid samas äärmiselt huvitav ja ainulaadne – teist sellist õppe- ja töökeskkonda Eestis ei eksisteeri.

Allikaviited

Ahlgren, I. (1994). Sign language as the first language. Bilingualism in Deaf Education. International Studies on Sign Language and Communication of the Deaf, Vol 27. Ed by I. Ahlgren and K. Hyttenstam, University of Hamburg.

Easterbrooks, S. R.; Baker, S. (2002). Language Learning in Children Who Are Deaf and Hard of Hearing. Multiple Pathways. A Pearson Education Company, Boston.

Gregory, S. (1996). Bilingualism and the Education of Deaf Children: Advances in Practice. Conference Proceedings. University of Birmingham.

Laiapea, V. (2003). Palun kirjuta ruttu kui võimalikult ... Kurtidest lastest, nende keeltest, keele õppimisest ja õpetamisest. Akadeemia nr 9, 1888–1913.

Paabo, R. (2012). Ülevaade kuulmislangusega laste õpetamisest. Viipekeelne kurt laps koolis. Juhendmaterjal õpetajale. Koostaja R. Loit. Tallinn. Hariduslike erivajadustega õpilaste õppevara arendamise veebileht. Kasutatud 8.03.2019, <http://hev.edu.ee/?id=246>.

Tallinna Heleni Kooli õppekava (2016). Kasutatud 10.03.2019, <https://drive.google.com/drive/folders/0B7zcaXBVIRUdeU9aR29peWhEckk>.

Kahekesi klassi ees: viipekeeletõlk ja aineõpetaja

Tallinna Heleni Kooli tugineb kurtide laste õpetamisel kakskeelsele õpetamismetoodikale, kus on võrdselt tähtsad nii eesti keel kui viipekeel. Aineõpetaja piisava viipekeeleoskuse puudumisel töötab tunnis ka viipekeeletõlk, kellel on vastav ettevalmistus ja kvalifikatsioon.

Viipekeeletõlk on meie koolis meeskonna liige. Protsessidele, kuhu planeeritakse kaasata viipekeeletõlk, jagatakse tõlgile enne infot ürituse sisu kohta ning lepatakse kokku tõlgi paiknemine ürituse ajal jm. Hollman (2013) on kirjeldanud, et viipekeeletõlk on sillaks eesti keele ja eesti viipekeele ning eesti kultuuri ja kurtide kultuuri vahel. Tõlk peab tundma mõlema keele ja kultuuri spetsiifikat ning oskama seda arusaadavaks muuta mõlema keele esindajatele. Meie koolis tõlgib viipekeeletõlk tundides, õppekäikudel, eksamitel, etendustel, vestlustel ning teistel kooli üritustel.

Tõlgi kasutamist tuleb õppida

Koolis kasutavad viipekeeletõlki peamiselt õpilased ja õpetajad. Õpilased saavad teadmisi viipekeeletõlgi kasutamise kohta peamiselt viipekeele tundides. Õpetaja, kes on alles asunud tööle Heleni kooli, vajab üldisi selgitusi selle kohta,

**KRISTIINA
VAIKMETS**

sotsiaalinete
õpetaja

**KÜLLI
TERRAS-
MASING**

viipekeeletõlk

kuidas õppeprotsess tõlgi vahendusel käib. Raskusi võib alguses valmistada näiteks see, kui lapse küsimus kõlab tõlgi kaudu õpetajale, siis pöördub õpetaja vastama tõlgi poole ning kontakt õpilasega muutub kaugeks. Tõlgi ja õpetaja koostöö algfaasis on vaja tavapärasest sagedamini arutada tunnis toimunu ja parema meeskonnatöö võimaluste üle. Tund saab olla nii hea, kui hea on õpetaja ja tõlgi vaheline koostöö.

Koostöö enne tundi

Õppeprotsessi ettevalmistamine saab õpetaja jaoks alguse tavalistest tegevustest. Igal õppeperioodil tugineb töö töökavale, mille alusel õpetaja enda tunnid detailsemalt planeerib. Eriline on aga see, et enne igat tundi tuleb selle materjal edastada ka viipekeeletõlgile ette-

valmistamiseks. See tähendab, et tund tuleb õpetajal umbes nädal varem ette valmistada. Nii on aega ka tõlgil valmistada, sh õpetajaga tunni üle arutleda. Uue klassi, teema või metoodika puhul arutatakse enne tunni algust läbi keerulisemad momendid, et tund sujuks. Tõlgi jaoks on oluline eelneva materjaliga tutvuda ja seda mõista, et saaks vajadusel mõne spetsiifilise viipe üle kontrolli-

da või kui tunnis kasutatakse videot, see enne läbi vaadata. Samuti peab tõlk lastele jagatavate ülesannete sisu ja sealse visuaalse paigutusega kursis olema, et ta visualiseerimisel ei eksiks. Näiteks, kui info on tabelis, siis on oluline, et viiplimisel read ja tulbad õigesti saaks. Muidu võib õpilane ülesande valesti teha.

Viipekeeletõlk, kes ei puutu igapäevaselt kokku näiteks ajalootunniga, ei pruugi teada Egiptuse, Mesopotaamia või polise viipemärke, kuigi need on tegelikult olemas. Selleks, et vahendada informatsiooni õigesti ja eesmärgipäraselt, on tõlgitöös lisaks viipevara tundmisele sama oluline aine konteksti tundmine ning konkreetse tunni eesmärk. Nii nagu aineõpetaja peab hästi valdama ainet, peab ka tõlk näiteks ajalooga kohta teadma, millisest perioodist on jutt ja mis on sellele ajalooperioodile iseloomulik. Kui tunni teema on esiaja relvad või kütmine, siis on oluline, et tõlk teaks ka ilma õpetaja selgituseta, et esiajal kütiti odade, mitte tulirelvadega. Õige viipe kasutamine on väga tähtis. Taustale mõtlemata viipeks tõlk tõenäoliselt „tulirelvad“.

Viipekeeletõlk teeb ettevalmistuse ajal koostööd ka õpilastega. Kui tunnis on tulemas õpilaste referaatide või esitluste ettekanded, siis edastavad õpilased tavaliselt kas otse või õpetaja vahendusel oma materjali ka tõlgile. See valmistab õpilasi ette tulevasteks õpinguteks ja koostööks tõlgiga.

Koostöö tunni ajal

Hollmani (2013) järgi on tõlgi ülesanne tunnis vahendada osapooli nii, et õppeprotsessi eesmärk oleks täidetud hoolimata sellest, et kasutatakse eri keeli.

Aineõpetaja peab tunnis hoolitsema kolme asja eest: eestikeelse sõnavara omandamine, uue viipevara omandamine ja aine sisu omandamine. Lisaks peavad muidugi arenema ka õpilase üldoskused ja inimlikud väärtused.

Kuulmispuudega õpilase õpetaja peab olema pidevalt teadlik sellest, et kurdil on vaja uue sõnavara omandamiseks õppida kordades rohkem sõnu. Oluline on, et õpilane puutuks uute sõnadega kokku võimalikult mitmekeelselt: lugedes, kirjutades, viibeldes jne.

Edukaks tunniks on vaja, et mõlemad osapooled oleksid valmistunud ja valdaksid teemat. Samuti on oluline positiivne ja usaldusväärne õhkkond õpetaja, tõlgi ja õpilaste vahel. Usaldusväärsele õhkkonnale aitab kaasa see, kui kõikidel on võrdne ligipääs informatsioonile. Hollmani (2013) järgi on selle tagamine õpingutõlgi esmane ülesanne. Kõik naljad ja ka näiteks õpetaja parasiitsõnad peavad jõudma osapoolteni. Usaldusväärne õhkkond kindlustab selle, et õpilased julgevad küsida ja suhtlus toimub õpetaja ja õpilaste vahel võimalikult otse. Õpetaja peab julgustama pidevalt õpilasi küsima ja oma arvamust väljendama. Tõlkevaliteet peab olema nii hea, et laps ei loobuks küsimast või vestlemast seepärast, et tõlk ei saa temast korduvalt aru.

Sisulist aine omandamist kontrollib aineõpetaja siis, kui laseb õpilastel tagasi peegeldada oma juttu või küsib õpilastelt kirjutatud sõnade tähendusi. Kui õpilane kasutab oma viiplimisel sõrmendamist, siis tõlgib tõlk selle sõna, kuid lisab juurde, et see oli sõrmendades. Õpetaja saab selle info põhjal lapselt lisaküsimustega uurida,

kas ta ei tea selle sõna viipemärki või ei saanud ta sisust aru. Neid võtteid kasutades selgub, kas laps on omandanud ka viipevara.

Kirjaliku teksti järgi viibeldes võivad õpilased selle kõik ära viibelda, mõistmata ise, mida see tähendab. Kompetentne viipekeeletoolk peab selle ära tabama ja tõlkima õpetajale nii, et õpetaja saaks aru, et laps tegelikult ei mõista teksti. Näiteks tõlgib tõlk õpilase vigase viiplemise vigasesse eesti keelde, et õpetaja saaks aru, kas ja kui palju õpilane mõistab.

Kogu tunni tuleb teha aktiivset koostööd ja üksteisele märku anda, kui peab mõne muudatuse tegema. Näiteks, kui tunni teema on ahvailaste ja doorlaste liikumine Vana-Kreekas ja kui taustaks pole seinal kaart, aga paar slaidi tagasi oli see olemas, siis võib tõlk vaikselt öelda, et näitame kaardil. Kaardi toel saavad õpilased visuaalsetest muutustest paremini aru. Samas, kui õpetaja soovib, et tema jutus mingi sõna tähendus välja ei tuleks, sest ta tahab seda õpilastelt küsida, siis ta palub enne vaikselt tõlgil sõna sõrmendada ning tõlk sõrmendab seejärel selle sõna õpilastele. Näiteks võivad õpilased sõna „diskrimineerima“ tunda viipemärgi järgi, aga eestikeelne sõna võib neile võõras olla ja õpetaja saab seeläbi seda kontrollida. Selline sujuv koostöö kindlustab õpilastele parima õppekvaliteedi.

Koostöö peale tundi

Tundi lõpetava kellaga ei lõppe õpetaja ja tõlgi koostöö. Peale tundi peavad tõlk ja õpetaja omavahel arutama, mis õnnestus hästi ja mida tuleks muuta. Näiteks oli kordavas tunnis 6. klassi

(riikliku õppekava 5. kl) tunni teema ajajoon ja seda oli ka varem õpitud, kuid osa mõisteid oli ikka õpilastel segamini ning nad ei saanud kõigest aru. Oli näha, et senised õpetamise meetodikad ei toimi ja oleks vaja teisiti teha. Ühise arutelu tulemusena sündis idee ajajooned sedelitest, mille said õpilased ise magnetitega tahvlile kinnitada ja oma valikuid selgitada.

Peale tundi arutatakse omavahel läbi ka näiteks õppeteksti sobivus, kas õpilased said viibeldes aru ja kas mingit tekstiosa peaks kergemaks või raske- maks muutma. Samuti tutvustab õpetaja mõne oma järgmise tunni ideid ja võib nõu küsida, kuidas need paremini toimiks. Näiteks oli ühe tunni teema tööleping ja siis arutati omavahel, kas lepingut peaksid viiplema õpilased või peaks õpetaja ette lugema ja tõlk viiplema. Arutelu eesmärk oli aru saada, kuidas info jõuaks kõige paremini õpilasteni. Peale õppemänge arutatakse läbi, kas ruumi paigutus ja tõlgi asukoht olid kõige paremad ja mida saaks järgmine kord muuta.

Kokkuvõte

On oluline, et nii õpetaja kui tõlk näeksid ennast klassiruumis võrdsete osapooltena, kellel on oluline roll tunni õnnestumisel. Hetkel on aineõpetaja haridusnõue magistrikraad koos õpetajakutsega. Ja on väga tähtis, et ka tõlk õpetaja kõrval oleks piisava väljaõppega spetsialist. Sellepärast on väga kurb, et Tartu Ülikool otsustas lõpetada viipekeeletoolkide koolituse. Kui üks osapool pole professionaalne, siis hakkab kannatama tunni ja teadmiste kvaliteet.

Allikaviited

Loit, R. (koostaja, 2013). Viipekeelne kurt laps koolis. Juhendmaterjal õpetajale. Tallinn.

Hollman, L. (2013). Viipekeeleletõlgi kasutamine õppetöös. Loetud aadressil www.hev.edu.ee/get/599/Viipekeelne+laps_veeb.pdf.

Direktori, õppealajuhataja, õpetajate ja tugispetsialistide kvalifikatsiooninõuded (2013). Riigi Teataja, 30.08.2013, 5. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/130082013005>.

Nägemis- ja kuulmispuudega õpilase õpetamisest

Õppetöök on vajalikud kohandused: suurendatud tekst ja suuremad reavahed. Väga suure tähesuurusega on mõistlik valida paberi horisontaalpaigutus, sel juhul on ridu vähem, õpilasel on kergem vaadata lehe ülemisi ridu ja ühte ritta mahub rohkem teksti.

Piltmaterjali saab kasutada, aga pildi vaatamist tuleb õppida sarnaselt tähtede, sõnade ja lausete lugema õppimisega. Hea on alustada reaalse eseme ja pildil oleva kujundi kõrvutamise. Kui mingi hulk esemete ja elusolendite kujundeid on õpilase jaoks pildil äratuntavad, saab paigutada juba õpitud kujundeid omavahelisse seosesse ja õppida pildi sisu nägema.

Loodus- ja inimesõpetuse tundides on hea kasutada niipalju kui võimalik reaalsete objektide, nähtuste, olendite, esemete vaatamist, uurimist. Sellist võimalust toetavad paljud muuseumid, Tallinna Loomaaia ja Tallinna Botaanikaia õpetajad.

Kuulmise vajakajäämine tekitab pideva kontrollivajaduse: kas õpilane kuulis õpetaja räägitut, kas sai aru kõigist sõnadest ja räägitu mõttest. Kui õpilane juba loeb, saab paralleelselt räägitavaga osutada kirjutatud tekstile. Seda eriti nende sõnade ja lausete puhul, millest arusaamine tekitab õpilasele probleeme.

Loetud tekstide juures on väga oluline jälgida, kas õpilane teab kõikide

KRISTIINA MERESAAR

õpetaja

sõnade tähendust ja kuidas ta lausest aru saab. Alguses võib ette tulla palju sõnu, mille tähendus justkui on õpilase enda sõnavaras või tundub olevat ilmselge, et ta peaks tähendust teadma, aga lugemisel selgub, et ta ei saa sõnast aru. Sellisel juhul on abiks, kui õpilane kuuleb segadust tekitanud sõna. Hiljem saab õpilast suunata, et ta loeks sõna mitu korda,

ja anda vihjeid, mis valdkonna sõnaga on tegemist. Lausetest arusaamise kontrollimiseks saab paluda õpilasel oma sõnadega öelda, mida ta lausest teada sai. Samuti on hea esitada lausete kohta küsimusi.

Kirjutamine nägemispuude ja häiritud peenmotoorikaga

Paberile saab kinnitada reljeefsed abijooned, mis aitavad käel pliiatsit paremini suunata. Häiritud peenmotoorika ei võimalda selgeid jooni tõmmata ja õpilasele endale arusaadavaid tähti kirjutada. Selleks, et õpilasel oleks võimalus oma teksti üle lugeda, võib tema kirjutatu (soovitavalt harilikuga) tugeva selge joonega üle kirjutada või arvutis trükkida ja välja printida õpilasele sobiva tähesuurusega. Teine võimalus on õpetada õpilane arvutit kasutama. Tõenäoliselt on kasulik ja mõistlik õpetada mõlemaid oskusi ja kasutada neid vastavalt vajadusele, mugavusele ja olukorrale. Tähelepanek ühe konkreetse õpilase

õppeprotsessist: pliiatsiga kirjutamine on aidanud käe teadlikku suunamist järjest paremaks muuta. Samuti on palju paremaks ja selgemaks muutunud õpilase joonistustel kujutatut. Seega ei tohiks kirjutamist täielikult arvutiga asendada, isegi kui arvutiga kirjutamine on õpilasel selge ja kergem.

Kunstitundides ja tööõpetuses on võimalik seada eesmärgiks tutvustada õpilasele erinevaid tehnikaid, teha asju koos, lähtudes õpilase võimalustest. Käia näitustel, muuseumides ja paluda võimaluse korral eksponaate katsuda ja lähedalt uurida. Piltide juures saab uurida, mida õpilane pildil näeb ja vajadusel selgitada-osutada, mis pildil on.

Teatrikülastuse puhul on abiks, kui enne etendust tutvuda loo sisuga. Võimalusel ja teatripoolse koostöö korral uurida enne etendust lavakujundust, tutvuda tegelaste, nende väljanägemise ja häälega, et etenduse ajal tekiks rohkem seoseid. Kuulmispuudega õpilase jaoks võib etenduses olla liiga palju helisid selleks, et sealt ära tunda tegelaste dialoog, siin tulebki kasuks, kui lagu on tuttav ja tegelaskujudega enne tutvutud. Sama kehtib kinokülastuse puhul.

Nägemispuudega inimestele mõeldud kirjeldustõlge, mis kõrvaklappide kaudu tutvustab ekraanil või laval toimuvat, ei sobi kahjuks konkreetse kuulmis- ja nägemispuudega õpilasele. Pigem oleks abiks, kui etendusi/filme

saaks kuulata ainult tähendust kandvate helidega, mis oleks võimalikult selged. Et taustahelised ja taustamuusikat ei oleks või nad oleksid tähenduslike helidena eraldi.

Koolitöö eraldi valdkondi üks ühele õppevormi juures on suhtlemine teiste õpilastega. Sageli valib õpilane suhtlemiseks õpetaja, kellega on turvaline suhelda, ja väldib kaasõpilasi. Olukorra parandamiseks on võimalik ära kasutada seda, kui oma õpetaja on haige või mõnel muul põhjusel ära ning olude sunnil peab õpilane olema koos teise õpetaja ja ka kaasõpilasega. Sel juhul on parim keskenduda just omavahelise suhtluse treenimisele. Samuti on abiks ühisüritused.

Puudega õpilase õpetamisel tuleb läbi mõelda, millised kogemused ja teadmised on olulised ja kuidas neid teostada. Asjade tähtsuse järjekorra hindamine on mõõdapäasmatu, kuna puudega lapsed peavad õppimiseks rohkem aega kulutama. Nad ei jõua koguda kõiki neid elamusi, kogemusi ja teadmisi, mida terved lapsed.

Nägemis- ja kuulmispuudelistel õpilaste õpingute kohta on raske üldisi juhiseid anda, kuna iga õpilase nägemis- ja kuulmispuue on erinev ning sellest individuaalsusest tulebki lähtuda. Üks ühele õppevorm on parim võimalus nii õpilase erivajadusi jälgida, nendega arvestada kui ka õpilasel endal õppetööst maksimaalset kasu saada.

Õpetaja töö kõnepuudega lastega

Tallinna Heleni Kooli kõneosakonna klassides õpivad lapsed, kellel on kahjustunud mõni või mõned kõnetasandid. Õpilastel võib korraga esineda üks või mitu probleemi, näiteks häälikute ärajätmist või asendamist, grammatilisi lauseid, sidusa kõne loomise raskusi, sõnavara väiksust, raskusi kõne mõistmisel. Need eripärad mõjutavad lapse toimetulekut õppetöös. Lastel, kelle kõnes esineb häälikute ärajätmist või segistamist, on raskusi ka endale sõnade õigesti ette häälimisel ja tekivad raskused kirjaliku kõne omandamisel. Hääldevead aeglustavad lugemisoskuse omandamist. Lastel, kellel on kõne mõistmise raskused ja väike sõnavara, on raske teksti mõista ja uusi termineid omandada.

Tallinna Heleni Kooli kõneosakonnas töötavad klassiõpetajana eripedagoogi haridusega või eripedagoogilise täiendusõppe saanud inimesed. Kõnepuudega laste klassis töötamise eripäradest lähtudes on eripedagoogiline ettevalmistus oluline nii töö ettevalmistamisel, läbiviimisel kui analüüsil.

Kõneklasside eripära on see, et klassid on väiksemad, ühes klassis õpib kuni 12 õpilast. See annab

TRIINU TAMM

KERLI TAMMSALU

LIINA URB
kõneosakonna
klassiõpetajad

võimaluse arvestada tavapärasest enam iga lapse individuaalset eripära. Samuti on õpilaste esimene kooliaste ühe õppeaasta võrra pikem, kolme esimese kooliaasta materjal läbitakse nelja õppeaastaga. Esimese kooliastme õppematerjal jaotatakse nelja aasta peale just iga klassi eripära arvestades, jõudes seejuures esimese kooliastme lõpuks riiklikult ette nähtud esimese kooliastme tulemusteni.

Eesti keele tundides kasutatakse kõneklassides 1.–3. aastal lihtsustatud õppekava materjale. Seejuures 1. klassis kasutatakse lihtsustatud õppe 1. klassi materjale, 2. klassis lihtsustatud õppe 3. klassi materjale ja 3. klassis lihtsustatud õppe 4. klassi materjale. 3. klassis toimub üleminek ning 4. klassis õpitakse täielikult riikliku õppekava materjalide alusel. Lihtsustatud õppekava materjal on sobilik kõneklassis kasutamiseks, kuna selles kasutatakse keele õpetamisel abistavaid noope, skeeme, lausemalle, sõnaseletusi ja pildimaterjali sõnavaraliseks tööks.

Õppetöös on klassiõpetaja esmane ülesanne tekitada klassis turvaline ja kõne arengut toetav kesk-

kond. Õpetaja annab lastele positiivset eeskujut, julgustab ning motiveerib kõnelema. Õpetaja arvestab õpilaste võimeid, koostab erineva tasemega ülesandeid ja lisavahendeid. Ülesannete koostamisel arvestab õpetaja seejuures nii nende õpilastega, kellele teema valmistab raskusi, kui ka nende õpilastega, kelle jaoks on vaja mõne teema jaoks keerukama raskusastmega ja ainekava laiendavaid õpiülesandeid anda.

Tunnis on oluline, et õpetaja pakuks lisatuge kõigis õpitegevuse etappides – ülesandele häälestumisel, tegevuse kavandamisel, kavandatu elluviimisel ja analüüsil. Õpetaja aitab suunata õpilast ülesandele orienteeruma, uue tegevusega alustama. Õpetaja suunab, kuhu peab vaatama, milliseid vahendeid on vaja kasutada. Seejuures on tähtis õpetaja enda kõne variatiivsus ja selgus. Oluline on vähendada verbaalsete juhiste, selgituste ja kirjelduste mahtu ning keerukust, kasutada tegevustes teiste lastega võrreldes enam näitlikke abivahendeid (reaalsed asjad, pildid, skeemid jne). Oluline on teadlikult suuremas ulatuses korraldada, reguleerida ja peegeldada lapse tegevusi. Õpetaja aitab lapsel tööjuhiseid oma sõnadega ümber sõnastada, et aidata õpilasel tegevust kavandada ja saada tagasisidet, kas õpilane mõistis juhust. Õpetaja jälgib, et lapse tähelepanu püsiks tööl ja ta sooritaks tegevuse kavandatud plaani alusel. Õpetaja sekkub, kui laps kaldub kavandatust kõrvale ja suunab last rääkima tagasisivaatavalt, mida sai tehtud ja kas see oli ikka see, mida sai enne kavandatud. (Palts, 2018)

Kõige selle elluviimisel on õpetajal kasutada nii koolisisene kui ka koolivä-

line meeskond. Sinna kuuluvad lapsevanemad, abiõpetaja, logopeedid, eripedagoogid, pikapäevärühma õpetaja, sotsiaaltöötaja, kooli juhtkond.

Lapsevanem on olulisim meeskonnaliige edu saavutamiseks õppetöös. Iga uue lapse koolitulekul ootame väga vanematelt nõuandeid, et nende lapse individuaalset eripära arvestada. Koostöö ja suhtlus lapsevanemaga on igapäevane, peamine suhtlusvahend on e-kooli keskkond. Oleme parendamas oma kujundava hindamise süsteemi, et anda lapsevanemale veelgi efektiivsemat igapäevast tagasisidet.

Probleemide ilmnemisel õppetöös koostab klassiõpetaja õpilasele individuaalse õppekava. Seejuures peetakse vanematega vestlus, kus selgitatakse neile, millistes õppeainetes on vajalik individuaalne lähenemine (peamiselt erisused õppekasvatustöö protsessis, mahus, keskkonnas, ajas ja hindamises) ja antakse vanematele nõuandeid, kuidas kodus last paremini aidata ja millist koostööd probleemide ületamiseks kool ja vanemad teha saaksid.

Kõikide kõneklasside juures töötab kas osalise või täiskoormusega abiõpetaja. Abiõpetaja aitab õpetajal planeerida igapäevast õppetegevust, ette valmistada õppematerjale ning võtab osa õpikeskkonna kujundamisest. Abiõpetaja toetab klassis õpilasi, kes vajavad rohkem abi: aitab õpilast individuaalsete korraldustega, juhendab ülesande sooritamisel, tegeleb õpetaja juhendamisel õpilasega individuaalselt või väiksemas grupis. Abiõpetaja ülesanne õppeprotsessis on lisaks laste toetamisele toetada ka õpetajat.

Eripedagoog ja logopeed on õpetajale toeks lapse arengu mõistmisel.

Nad jälgivad vajadusel õpilast klassi-situatsioonis, annavad juhiseid lapse paremaks arendamiseks klassiruumis, lähtuvad individuaalsete või grupitundide läbiviimisel õpetajalt saadud infost ja ühistest kokkulepetest.

Esimese ja teise klassi meeskonda kuulub ka pikapäevarühma õpetaja, kellega klassiõpetaja teeb igapäevast koostööd. Õpetaja juhendab pikapäevarühma õpetajat, kuidas toetada lapsi koduste tööde tegemisel, ja saab tagasisidet, kui iseseisvalt ja millise abiga õpilased koduste töödega toime tulid. Pikapäevarühma õpetajad jälgivad, et lapsed jõuaksid klassijuhataja edastatud aegadel tugiteenuste tundidesse ja huviringidesse.

Korra aastas kirjeldavad meeskonna liikmed, klassiõpetaja, aineõpetajad, logopeedid ja eripedagoogid iga lapse arengut õpilase individuaalsuse kaardis, kirjeldades õpilase huviseid ja motivatsiooni, sotsiaalseid oskusi, tunnetustegevuse arengut, õpioskusi, enesetunnetust, emotsionaalset seisundit, käitumist ja aineteadmisi. Samuti lisatakse kaardile arenguestluse käigus saadud lapsevanema ja lapse arvamus õpilase arengu ja toimetuleku kohta koolis.

Lisaks õpiõhkkonna kujundamisele klassis on õpetaja ülesanne ka klassiväliste tegevuste organiseerimine lastele. Heleni koolis korraldatakse palju ülekoolilisi üritusi: spordipäevad, rahvakalendri tähtpäevade tähistamine, emakeelepäeva etluskonkurss. Selleks, et üritus edukalt sujuks ning kõnepuudega lapsele ka arendav oleks, on õpetajal vaja teha klassis eeltööd – tutvustada tähtpäeva ja ürituse sisu, selgitada kombeid, teha sündmus laste jaoks mõiste-

tavaks. Samuti on oluline anda tagasisidet ja teha kogetust ühiselt kokkuvõtte. Emakeelepäeva etluskavaks, kus igat klassi esindab üks laps või väike grupp lapsi, valmistatakse klassides erinevalt. Nooremates klassides on õpetaja sõnal rohkem kaalu – tema valib teemakohase luuletuse või pala ning samuti esineja. Vanemates klassides on esineja ja esitatava valijaks sageli lapsed ise. Klassis korraldatakse konkurss võitja selgitamiseks. Lapsed on motiveeritud lihvi-ma nii sisu kui esitust, sest kõik tahavad esineda terve kooli ees.

Õppekäigud, mille abil laienevad ja kinnistuvad kooliteadmised, avardub maailmapilt, süvenevad omavahelised suhted, on Heleni kooli laste seas väga oodatud. Tallinna linnas on sihtkohtade valik väga lai ning kergesti võib õpetajal tekkida segadus – tahaks ju igale poole ja kogu aeg. Arvestama peab siiski laste puudespetsiifikaga – sageli on mõttekas tutvustada lastele muuseumi või vaatamisväärsust õpetajal endal, tema tunneb lapsi ja nende erivajadusi kõige paremini. Nii saab edukalt käike planeerida esimestel kooliaastatel. Edaspidi toimuvad muuseumikülastused siiski koostöös muuseumipedagoogidega. Taas on oluline eeltöö, mille osalisteks on lapsed, õpetaja, muuseumipedagoog. Laps peab teadma, kuhu ja miks ta läheb, õpetaja peab selle samuti enda jaoks põhjalikult läbi mõtlema, muuseumitöötaja peab mõistma, kellele ta näitust tutvustab. Põhjalik suhtlus õpetaja ja muuseumipedagoogi vahel on õnnestunud õppekäigu eeldus.

Juba neljandat korda lõpetab klassiõpetaja õppeaasta laagriga. Laagris osalevad kõik kõneosakonna klassid

ja see toimub Valgamaal Madsa spordi- ja puhkekeskuses. Kolme laagripäeva jooksul korraldatakse sportlike mängu alates jalgpallist kuni võidujooksudeni, etluskonkurssi, maastikuorienteerumist, moedemonstratsiooni, diskot ning lõkkeõhtut. Külastatakse lähedalasuvaid vaatamisväärsusi, ujutakse Kääriku järves, ronitakse Otepää seikluspargis. Laager on osakonda väga liitev kogemus, õpetaja saab juhendada lapsi vabamas keskkonnas, lapsed õpivad üksteisega rohkem arvestama. Paljude laste jaoks on see esimene kogemus kodust eemal ööbida. Õpitakse ühtselt toime tulema uudsete situatsioonidega, lahendatakse tavapärasest õppetööst erinevaid ülesandeid. Laagri mõju ulatub ka uude kooliaastasse, mil klass saab taas kokku ja on näha, et laagris harjutatud

meeskonnatöö võtted kanduvad üle õppetöösse.

Klassiõpetaja töö Tallinna Heleni Kooli kõnepuuetega laste osakonnas on mitmekülgne. Õpetaja töö on luua positiivne õpikeskkond, planeerida ja läbi viia õppetöö, arvestades seejuures laste erinevaid võimeid ja vajadusi. Oluline on õpilaste arengu jälgimine ning selle kajastamine iga õpilase individuaalsuse kaardil, õpitulemustele kujundava hinnangu andmine. Õpetaja töö ulatub klassiruumist kaugemalegi – kooliürituste, õppekäikude, laagripäevade loomiseni. Oma tegemistes ei ole õpetaja ükski, vaid teda toetavad meeskonnaliikmetena lapsevanemad, logopeedid ja eripedagoogid, abiõpetaja, sotsiaalpedagoog, pikapäevarühma õpetaja, kooli juhtkond ning vajadusel kohaliku omavalitsuse töötajad.

Allikaviited

Palts, K. (2018). Laste õpetamise ja kasvatamise diferentseerimine erivajaduste identifitseerimise väljundina. Loetud aadressil <https://sisu.ut.ee/eviddiferents/individuaalne-abi>.

Huviringid

Kooli ja lasteaias juures toimuvad huviringid on parim viis toetada õpilastega tehtavat õppe- ja kasvatustööd. See on vahend laste annete või huvide rakendamiseks ja arendamiseks, aga ka võimalus toetada õpilaste mitte nii hästi arenenud külgi.

Tallinna Heleni Kool on õpilaste arvult väike ja seetõttu on siin ringide korraldamine keeruline. Ringivalikud sõltuvad väga palju õpilaste huvidest, aga ka vanemate võimalustest laste huvitegevuse eest tasuda. Võimaluste piires korraldab kool õpilastele tasuta huviringe, käesoleval aastal on selliseid ringe seitse. Valikut aitavad mitmekesistada ja täiendada väljastpoolt kooli tulevad, kuid kooli ruumides tegutsevad tasulised ringid.

Kooli korraldatavate huviringide juhendajad on meie oma kooli õpetajad, kes on oma ainevaldkonna spetsialistid ning kursis laste ja õpilaste õpetamise eripäraga. Väljastpoolt kooli tulevatele juhendajatele teevad enamasti kiire koolituse osakonnajuhid. Äärmiselt tore on tõdeda, et ükski huviring ei ole jäänud korraldamata selle tõttu, et juhendaja ei julge või ei taha erivajadustega lastega töötada. Raskuste korral küsitakse abi ja nõu ning töö läheb edasi.

Heleni kooli huviringide arv on olnud aastati erinev. Läbi aastate on olnud spordiringid kuulmispuudega õpilastele. 2016/2017. õppeaastal oli kõneosakonnastel võimalik valida nelja ja kuulmis-

**KLAARIKA
HIIS-HOMMUK**
õppealajuhataja/
HEVKO

puudega õpilastel kahe huviringi vahel. Esimene kooli korraldatud huviring nägemispuudega õpilastele hakkas tööle alles 2017/2018. õppeaastal, kui Tallinna linna toel alustas tegevust kangastelgedel kudumise ring pimedatele. Käesoleval aastal on koolis 14 huviringi, mille moodustamisel on arvestatud kõigi osakondade laste ja õpilastega ning kitsamalt ka nende puudespetsii-

fikaga (tabel 1).

Enamik mitme osakonna õpilastele suunatud huviringidest toimetab eri gruppides ja nii alustavad nägemispuudega õpilased joogaga kell 14, kõne- ja kuulmispuudega õpilased kell 15 ja lasteaialapsed kell 16. Sama ringi ühele päevale koondamine on mugav nii ringijuhendajatele kui ka koolimeeskonnale.

Mitmesse huviringi on oodatud kuulmis- ja kõnepuudega õpilased koos. Näiteks korvpall, jalgpall ja kabe. Neis ringides ei ole abiks tõlki, kuid kuulmispuudega lapsed on osavad toimetama juhendajat ning kaaslasid imiteerides. Üks ring – teadusring – on selline huviring, kus osalevad koos kolme osakonna õpilased. Selles ringis on oluline mõista teemade sisu, mistõttu toetab juhendajat viipekeeletoolk ja nägemispuudega õpilast tugisik. Kõnepuudega õpilased saavad ringijuhil seletuste ning näidete toel ise hakkama. Teadusringi viipekeeletoolgi eest tasub Eesti Kuulmispuuete-

ga Lastevanemate Liit koos Lions Klubi Tallinn Kristiinega.

Käesoleval aastal alustas tööd ka kauaoodatud keraamikaring, mis osutus niivõrd populaarseks, et ühe grupi asemel tuli moodustada kaks. Kunstiringide vastu on huvi ja vajadus kindlasti suurem, kui praegune olukord võimaldab.

Heleni kooli kõige populaarsemad ringid on olnud spordiringid. Lisatreenn peale tavapärase kehalise kasvatuse on toonud tulemusi ja nii on Heleni kooli kuulumispuudega õpilased saavutanud kergejõustikus läbi aegade häid kohti kurtide koolinoorte spartakiaadil, kus osaletakse meeskonnaga igal aastal.

Omamoodi eriline on 2015. aastal alustatud korvpalliring, kus lapsi juhen-

dab endine tippkorvpallur Chris Moore, kes suhtleb lastega peamiselt inglise keeles. See ei ole takistanud korvpallitreeningutes osalemast lasteaijalapsi alates 4. eluaastast ega ka kuulumis- ja kõnepuudega põhikooli õpilasi.

Eelmisel aastal alustanud Vytautas Daugintis-Ristjani juhitud kabering on samuti väga populaarne ja selle tegevus tulemuslik. Huviringis osalejad on saanud võimaluse end proovile panna mõttespordi veebiolümpiaadi kabeturniiridel, kus 2018/2019. õppeaastal saavutati algklasside arvestuses 13. ja põhikoolide arvestuses 8. koht. Individuaalselt parimad kohad olid algklasside arvestuses 41. koht 287 osaleja seas ja põhikoolide arvestuses 17. koht 294 osaleja seas. Selliste saavutuste üle saame olla väga uhked.

Tabel 1. Tallinna Heleni Kooli huvitegevus 2018/2019. õppeaastal

Huvitegevuse valdkond	Huviring	Seotud osakonnad
Spordiringid	võimlemisring	lasteaed, kõnepuudega õpilased
	liikumisring (kergejõustik)	kuulmispuudega õpilased
	lastejooga	lasteaed, kuulmis-, nägemis- ja kõnepuudega õpilased
	jalgpalliring „Kalev“	lasteaed, kuulmis- ja kõnepuudega õpilased
	korvpalliring	lasteaed, kuulmis- ja kõnepuudega õpilased
	lauatennis	kuulmis- ja kõnepuudega õpilased
	kabering	kuulmis- ja kõnepuudega õpilased
LTT-ringid	teadusring	kõne-, nägemis- ja kuulmispuudega õpilased
	robotika	lasteaed, kõnepuudega õpilased
Keeleõpperingid	viipekeel ja kultuur	kõnepuudega õpilased
	inglise keel	nägemispuudega õpilased
Kunsti- ja muusikaringid	lauluring	kõnepuudega õpilased
	keraamika	kuulmis- ja kõnepuudega õpilased
	käsitöö	nägemispuudega õpilased

Pikapäevarühm

Olen pikapäevarühma õpetaja (PPR kasvataja) Heleni kooli C-osakonnas kõnepuudega õpilastele alates 2017. aasta septembrist. Alguses 1.c ja 2.c klassis, kus olid ka mõned vanemad õpilased, kes elasid argipäevadel õpilaskodus. Järgmisel õppeaastal alustasin tööd uues 1.c klassis.

Olla neli tundi pikapäevarühmas koos 7–9aastaste kõnepuudega õpilastega on suur väljakutse. Kõigepealt peab arvestama, et lapsed on teinud enne seda pingsalt tööd tundides ja vajavad nüüd puhkust ja lõõgastust. Samas on näha, kui fantaasiarikkad ja entusiastlikud on nad oma tegutsemises vabal ajal, et mõelda välja põnevaid mängu omavahelist suhtlust arendades ja vaheldust otsides. Ole ainult mihkel ja vaata, et nad kogemata üksteisele haiget ei teeks ning liiga kärarikkaks ei muutuks. Eriti ajal, kui pärast vahetundi algavad vanemate õpilaste tunnid. Õnneks on meil palju võimalusi, et noorematel õpilastel oleks pärast tunde vaheldusrikas tegevus: kellele meeldib meisterdamine, kellele joonistamine, kellele lihtsalt kaisuloomaga seiklemine või lasteraamatute lugemine. Aga vist kõige toredam tegevus laste jaoks on ikkagi õueskäimine ja suures spordisaalis mängimine.

Mõtlesin oma õpilastele välja nipi. Kuna varem olin kauaaegne raadioajakirjanik ja hommikuprogrammi juht

NATALJA ORG
pikapäevarühma
õpetaja

ERR-is, siis tundsin vajadust kasutada oma kogemusi uues töös koolilastega nende huvi ja uudishimu arendamiseks kõige vastu, mis toimub meie elus ka väljaspool kooli. Nii tekkiski meil igapäevane teema küsimusega „Mis päev täna on?“ Muide, sellist küsimust esitavad nüüd mulle üsna tihti ka need lapsed,

kes on jõudnud juba vanematesse klassidesse. „Mis päev täna on?“ on väga lai teema. Vastuseks võib olla lihtsalt kena ja tore kevade- või talvepäev, mõni eriline tähtpäev, põnev ajalooline sündmus või kuulsate ja väljapaistvate inimeste sünnipäevad. Jälgime pea kõiki neid fakte ka internetis Youtube`is.

Vahel peame olema valmis üksikute õpilastega veel klassitunnis pooleli jäänud koolitöid lõpetama. Kuid olulisemaid ülesandeid pikapäevarühmatöö ajal on arvestada, et kõik õpilased jõuaksid õigel ajal logopeedi ja õpiabi tundidesse ning oma huviringidesse. Neid on Heleni koolis üsna palju: kabering, robotika, jalgpall, korvpall, tantsuring, jooga jne. Vahetevahel nõuab selline kiire tegutsemine üsna suurt pingutust, et igale poole õigeks ajaks jõuaks. Kuid tore on näha, kuidas 1.c klassi laste tähelepanu ja püüdlus olla korrektne pidevalt areneb ning tihti kannavad nad ka ise selle eest hoolt ja tuletavad ühiselt meelde, kus ja millal nad peavad hetkel olema või kuhu minema.

Pean tunnistama, et olen õnnelik inimene, sest sattusin tegema tööd, mis mulle väga meeldib. Lapsed on alati olnud minu imetluse vaateväljas ja mul on rõõm olla nendega koos.

Väga tore on ka see, et kõik Heleni kooli kolleegid ja üldine õhkkond selles koolis on erakordselt meeldiv ja sõbralik. C-osakonna pikapäevarühma õpetajate, kolleegide Viive Möldri ja Siiri Liigiga on meil suurepärase omavahelise koostöö. Olen tänulik klassijuhatajatele, kes on mind alati toetavalt juhendanud. Aga minu eriline tänu kuulub meie kooli sotsiaalpedagoogile Liina Leomarile, keda Tallinna linn on tunnustanud 2018. aasta parima oma ala spetsialisti

tiitliga. Olen kogenud, et erilistes situatsioonides tasub alati küsida abi Liina käest. Tema oskab leida lahenduse nii sõna kui teoga. Ja seda on saanud tunda ka pikapäevarühmade ja õpilaskodu õpilased.

Lõpetuseks meenutan, kui tore oli minu esimene kokkupuude Heleni kooliga. Sattusin juhuslikult internetis surfates tööpakkumisele Heleni koolis, helistasin, ja siis avasin kodulehe ning leidsin sealt armsa koolihümni koos viipekeelega, mida laulsin kordusena kaasa veel kodus olles. Nüüd aga laulame just siin seda laulu päris tihti koos lastega koolis hea tuju loomiseks. Kas pole tore? Laulge teie ka!

Õpilaskodu

1 994. aasta septembris avati Tallinna Kurtide Kool, kus alguses õpilaskodu ei olnud. 1996. aasta sügisest tekkis vajadus hakata majutama Tallinnast väljaspool elavaid õpilasi. Nii hakkas välja kujunema õpilaskodu. Õpilasi majutati vabadesse klassiruumidesse, kuid ruumid vahetustid majutatavate arvu ja ruumi suuruse järgi. Pesemisvõimalused olid välja ehitatud keldrikorrusele, kus paiknesid eraldi poiste ja tüdrukute duširuumid ning Soome saun.

2005. aastal muutis kool nime Tallinna Heleni Kooliks, kuna koolis hakkasid õppima pimedad ja nägemispuudega õpilased ning õpilaste arv suurenes ka õpilaskodus. Eraldi õpilaskodu maja koolil ei olnud, majutamine oli endiselt klassiruumides, kuid vajadus eraldi hoone jaoks oli olemas.

2013. aasta märtsis avati Tallinna Heleni Kooli õpilaskodu uus hoone.

LIINA LEOMAR
sotsiaalpedagoog

Majal on kolm korrust. Esimesel korrusel on poiste tööõpetuse klass, saviklass, füsioteraapiaruum, bassein (3 x 8 meetrit) koos auru-saunaga ning olmeruumid. Teisel ja kolmandal korrusel on õpilaskodu ruumid. Kokku on kahel korrusel tube kaheksateist ehk nelikümmend majutuskohta.

Toad on enamasti kahekojalised, kuid üks tuba mõlemal korrusel on neljakohaline. Kõigi tubade juurde kuulub duširuum koos WC-ga. Mõlema korruse keskel asub suur puhkeala koos kööginurgaga.

Õpilaskodu kasutavad kurdid, pimedad, liitpuudega pimedad ning kõnepuudega õpilased. Õpilaskodu on kohandatud pimedatele liikumispuudega õpilastele ja arvestab õpilaste füüsilisi võimeid ning arengut. Kurdid õpilased saavad suhelda viipekeelses keskkonnas ning seega paranevad nende eneseväl-

jendus- ja õpioskused. Õpilased muutuvad iseseisvamaks, saavad osaleda huviringides vastavalt puudele: saviringis, lastejoogas, keeleringis, lauatenнисes, teadusringis ning korvpallis ja jalgpallis. Uuendatud on õpilaskodu vabaajategevuste vahendeid. Õppeaasta käigus toetatakse õpilasi ettevalmistustundides ning tegeletakse õpilaste vaba aja sisustamise oskuse süvendamisega, suunatakse õpilasi valima endale meelepärasteid mängu ja puhkeaja kohta. Õpilaste seas on populaarsed lauamängud, videofilmi vaatamine, õues viibimine ning sportmängude mängimine. Õueala on sisustatud uute arendavate mängu- ja spordivahenditega. Muuhulgas keskendutakse erinevate teemade ja tähtpäevade üle arutledes õpilaste eneseväljendusoskuse arendamisele, sõnavara täiendamisele ning viiepeele kasutamisele. Laiendatakse õpilaste teadmisi ja silmaringi. Antakse teadmisi erinevatest traditsioonidest ja tegevustest. Vestlusringides pööratakse tähelepanu õpilaste omavahelisele suhtlemisele, üksteisega

arvestamisele, heatahtlikkusele ning koostööle. Arutatakse huvipakkuvaid teemasid. Tähelepanu pööratakse neile õpilaste iseseisva toimetuleku oskuste õpetamisele, mis tulevases elus on vajalikud.

Tallinna Heleni Kooli lasteaed

Lapsevanemad, kes saavad teada, et nende laps on kuulmislangusega, on sageli teadmatutes, kuidas hakata enda lapsega suhtlema ning milliseks kujuneb lapse haridustee tulevikus. Õpetamismetoodika sõltub nii lapse kuulmislanguse ulatusest kui ka vanemate otsustest. Tallinnas on võimalik alustada kuulmislangusega lastel haridusteed Tallinna Heleni Kooli lasteaias.

Tallinna Heleni Kooli lasteaed on erilasteaed meelepuudega lastele. Tallinna Heleni lasteaias on 2018/2019. õppeaastal 6 rühma, kuhu võetakse kuulmispuudega lapsi. Üks rühm on erirühm, kus on ainult kuulmispuudega lapsed ning 5 on sobitusrühmad, kus õpivad lisaks kuulmispuudega lastele ka tavalapsed.

Kuulmispuudega laste rühmas õpetatakse kahes keeles: nii eesti viipekeeles kui ka eesti keeles. Kakskeelse õppe puhul omandavad lapsed viipekeele ning sellega koos ka kirjaliku eesti keele. Kirjaliku keele õppimiseks on rühmaruumis paljudel esemetel sildid peal, et laps näeks nimetust kirjalikus keeles. Lapsed, kes kasutavad abivahendit (kuuldeparaati) iga päev, käivad logopeedi juures suulist ja kirjalikku kõnet õppimas. Lapsed, kellel abivahend puudub, õpivad eripedagoogi juures eesti keelt kirjaliku keelena.

Sobitusrühmas on kuulmislangusega lapsed, kes kasutavad sisekõrvaimp-

TRIINU TÄHISTE

lasteaija
õppealajuhataja

lantaati, kuuldeparaati või ajutüveimplantaati. Lisaks kuulmislangusega lastele õpivad sobitusrühmas tavalapsed. Sobitusrühmas kasutatakse auditiiv-verbaalset õpetust. Lapsed viibivad lasteaias kõnekeskkonnas ning selle tõttu areneb nende sõnavara, eneseväljendus ning kõne. Vajadusel kasutavad õpetajad õppetegevuses näitlikustamist ning viipeid. Kuulmispuudega laste

vanematel on suur roll lapse arengus ning nad teevad tihedat koostööd nii õpetajate kui tugispetsialistidega. Lasteaias on lastele tagatud kõne arenguks logopeediline või eripedagoogiline abi. Eripedagoog tegeleb sobitusrühmas käivate tavalaste, sisekõrvaimplantaadi laste ning kuuldeparaati kandvate laste õpetamisega. Tundides tegeletakse mälu, taju ja tähelepanu arendamisega, lisaks sellele ka sõnavara ning lauseloomega. Tunnid toimuvad individuaalselt ning vastavalt vajadusele 1–2 korda nädalas.

Rühmad komplekteeritakse kahe järjekorra alusel. On olemas järjekord, kuhu lapse lisab lapsevanem, ning eraldi järjekord, kuhu saab lapse lisada nõustamiskomisjoni otsusega. Nõustamiskomisjon teeb otsuse, kas lapse arengule mõjuks paremini sobitusrühm või erirühm. Sellest sõltub, millist õpetamismetoodikat hakatakse konkreetse lapse puhul rakendada. Lapse arengu kohaselt on võimalik teha ka muudatusi.

Kui lapse kõne areng verbaal-auditivse meetodiga ei ole edukas, on võimalik laps ümber tõsta erirühma. Sellisel juhul toimub õpe kakskeelsel meetodil.

Lasteaias on õpetajatel kattuv tööaeg. Kattuv tööaeg on hommikuti, et õppetööd saaks teha väikestes gruppides või individuaalselt ning samuti õppekäikude ja ürituste ajal. Kattuva tööaja graafikud teevad õpetajad ise selle järgi, kuidas on õppetöö ja õppekäigud planeeritud. Lasteaiaõpetajate puhul on väga oluline, et neil oleks olemas nii pedagoogiline kui ka eripedagoogiline pädevus. Rühmaõpetaja ülesanne on märgata lapse arengutaset (kõnetaset) ning vajadusel koostada lapsele individuaalne arenduskava. Individuaalne arenduskava võimaldab arendada last tema arengutaseme kohaselt. Individuaalse arenduskava rakendudes tehakse lapsevanemaga vahevestlusti, et vaadata, kuidas on lapse areng olnud ning selle järgi planeeritakse edasine tegevus.

Kuna kuulmispuudega laste õpetamiseks ei ole väga palju materjali, siis peab õpetaja oskama seda kohandada või vajadusel uut õppematerjali luua. Sobitus- või erirühmas töötav õpetaja peab oskama luua õppijat toetavat rühmaruumi. Õpetaja ülesanne on jälgida näiteks laste istumist hommikuringis ning õppetegevuse ajal, kuna kuulmislangusega laste jaoks on oluline kuulmise ja nähtavuse tagamine. Lisaks rühmaõpetajatele tegelevad lastega ka muusika- ja liikumisõpetaja. Muusika ja liikumise tundides käivad lapsed kaks korda nädalas.

Oluline roll õppe- ja kasvatustöös on õpetaja abil. Õpetaja abi on kaasatud iga päev õppetegevusse. Õpetaja abi puhul

on kõige olulisem tahe ja motivatsioon tegeleda lastega. Samuti on tähtis, et ta oskaks arvestada laste eripära.

Tallinna Heleni Kooli lasteaias käivad kuulmislangusega lapsi õpetavad professionaalsed õpetajad ning tugispetsialistid. Lapse kõne arendamisega tehakse aastaid järjepidevalt tööd ning sageli saab abivahendit kasutav laps minna tavakooli. Igal aastal läheb Tallinna Heleni Kooli lasteaiast mõni laps õppima üldhariduskooli, näiteks aastal 2018 läks sinna kaks kuulmislangusega last. Kuid erirühma lõpetanud lapsed lähevad üldjuhul siiski edasi õppima Tallinna Heleni Kooli. Aastal 2017 läks erirühmast Tallinna Heleni Kooli kuulmispuudega laste osakonda edasi õppima kuus last.

Tallinna Heleni Kool ja selle lasteaiiosa on omavahel tihedalt seotud. Lasteaias tehakse palju ühisüritusi kooliõpilastega, sageli käiakse koos muuseumides, kinos või teatris. Lisaks ühisüritustele on lasteaias mitu huviringi. Lapsed saavad käia jalgpallis, joogas, korvpallis ja robotikas. Ringides ei ole tavaliselt kurtidele lastele viipetõlget. Nad saavad juhendajat jälgides hakka. Huviringide õpetajad peavad lihtsalt teadma ning arvestama kurtide laste eripära.

Tallinna Heleni lasteaias on aktiivsed õpetajad, kes lisaks laste õpetamisele ning arendamisele jõuavad tegeleda ka heategevusega. Alates aastast 2016 on osaletud heategevusprojektides, millega on saadetud riideabi Mali lastele ning toetatud haridusasutuste rajamist Malawis. Vähihaigetele lastele on tehtud mänguasjade korjandus ning laadalt saadud tuluga toetatud mittetulundus-

ühingut „Enneaegsed lapsed“. Lisaks heategevusele tähistavad õpetajad 1. märtsil endaloodud viipekeelse etendusega eesti viipekeele päeva. Etendus esitatakse Heleni kooli õpilastele, lasteaiastele ning kaasatud on ka kolm Tallinna tavalasteaeda.

Tallinna Heleni Kooli lasteaed pa-

kub kuulmislangusega lapse vanematele võimalust panna laps õppima kõnearengut toetavasse keskkonda. Lisaks sellele on võimalik omandada õpet viipekeeles, mis on väga oluline neile, kelle kodune keel on viipekeel. Lasteaia eesmärk on tagada lastele hea ja turvaline õppimist toetav keskkond.

Allikaviited

Raidla, U.; Brin, I. (2016). Kuulmispuudega laste kõne. Padrik, M. (toim), Hallap, M. (toim), Kommunikatsioonipuuded lastel ja täiskasvanutel: märkamine, hindamine ja teraapia (lk 465–517). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Kuulmispuudega laste erirühm Tallinna Heleni Koolis

Tallinna Heleni Kooli lasteaias tegutseb hetkel üks erirühm, mis on mõeldud kuulmispuudega lastele ning seal käib kuni 10 last. Lapsed selles rühmas on vanuses 1,5–7 aastat.

Enamik selles rühmas käivatest lastest on tulnud viipekeelse kodukeelega peredest, mistõttu on nende emakeel eesti viipekeel. Lasteaeda tulles hakkavad nad kohe omandama ka eesti keelt teise keelena. Kuna rühmas kasutatakse nii visuaal-motoorset (viipekeel) kui ka auditiiv-verbaalset (eesti keel) keelt ehk kaht eri modaalsusega keelt, siis võib neid lapsi nimetada bimodaalseteks kakskeelseteks.

Sobiva õpetamismeetodi valik

Kuulmispuudega lapsed tulevad lasteaeda tavaliselt 1,5–2aastaselt. Lasteaeda jõudes tutvuvad spetsialistid ja rühmaõpetajad lapse dokumentatsiooniga, et valida talle sobiv õpetamismeetod. Oluline on välja selgitada lapse kuulmislanguse aste, kuulmisabivahendite kasutamine ja kodune keskkond ning hoiakud.

Kuulmispuudega laste õpetamiseks on selles rühmas kasutusel kaks meetodit – totaalse kommunikatsiooni meetod ja kakskeelne meetod. Totaalse kommunikatsiooni puhul kasutatakse eri meetodite kombinatsioone ja erinevaid suhtlemisvahendeid: suuline kõne, suultlugemine, sõrmendamise, lugemine, kirjutamine, viiped, žestid, miimika

**ANNIKA
VALK-VAHT**
lasteaiaõpetaja

(Raidla & Brin, 2016: 488). Kakskeelse meetodi puhul toetub uute teadmiste omandamine ning lugemise ja kirjutamisoskuse kujundamine viipekeelele. Eesti keelt õpitakse võõrkeelena (Loit, 2013). Viimane meetod sobib kasutamiseks nende laste puhul, kelle kuulmisjääk on väga väike, või neile, kes ei kasuta kuulmist parandavaid abivahendeid.

Õppe- ja kasvatustegevused kuulmispuudega laste erirühmas

Rühma õppetegevustesse on loimitud õppe- ja kasvatustegevuse eri valdkonnad. Õppetegevusel on nädalas üks läbiv teema, mille käigus omandatakse nii sõna- ja viipevara kui ka üldteadmisi. Igal neljandal nädalal kinnistatakse eelneva kolme nädala teemad. Teemad korduvad aastate lõikes, kuid vanuse suurenedes muutub õpitava materjali keerukus. Parima võimaliku tulemuse saavutamiseks kasutatakse kuulmispuudega laste õpetamisel sõrmendamist, viipeid, suulist ja kirjalikku kõnet ning arendatakse suultlugemise oskust.

Rühmas õpetab kaks õpetajat: üks neist on kurt ning kasutab õppetegevustes viipekeelt, teine aga kuulja, kes toetab oma kõnet viibetega. Siinkohal on oluline teada, et viipekeele grammatika erineb eesti keele grammatikast, seega on vaja vahet teha kõnejärgsel viiplemlisel ja viipekeelel.

Digivahend, viipekeel tegevuses.

Õppe- ja kasvatustegevusi viiakse läbi valdavalt väiksemates gruppides, mis on moodustatud laste vanuse ja arengutaseme järgi. Vajadusel tegeletakse lastega ka individuaalselt. Eri gruppide õpetegevus toimub tavaliselt samal ajal. See on võimalik tänu sellele, et õpetajad töötavad hommikuti tihti katuvalt.

Et suurendada laste huvi õppe- ja kasvatustegevuste vastu ja motiveerida neid osalema, on õpetajad oma tunnid üles ehitanud võimalikult mänguliselt. Viipekeele õppimisel tehakse palju dramatiseeringuid ja pantomiimiharjutusi. Samuti kasutavad õpetajad tegevustes võistlusmomente ja tehnoloogilisi vahendeid. Just viimane

Suured sõrmendikaardid rühma seinal.

on tänapäeva laste puhul suureks motivaatoriks.

Viipekeeles ja eesti keele õpetamisel on tähtsaks ühisosaks sõrrendid. Sõrrendamisel kirjutatakse õhku tähti, millest saab tähthaaval moodustada sõnu, lauseid või teksti. Kõikidele eesti keele tähtedele vastab kindel sõrmede asend (Mišiniene & Ojasaar, 2014). Ouline on tähele panna, et sõrrendamine ja viiplemine ei ole samad asjad. Viipekeeles kasutatakse sõrrendeid peamiselt viipe puudumisel sõna, nimede jms edasiandmiseks. Eesti keeles toetab sõrrendamine tähtede lugema ja kirjutama õppimist.

Kui laps tuleb lasteaeda, hakatakse sõrrendamist kohe õpetama. Varajase sõrrendamise eesmärk on see, et neid käemärke ehk sõrrendeid saab kasutada kiiremaks lugema õpetamiseks. Sõrrendite heaks omandamiseks on ouline arendada peenmotoorikaoskusi, et sõrrendkõne oleks täpsem ja sujuvam. Esialgu hakatakse õpetama sõrrendeid, mis erinevad käekuju poolest üksteisest võimalikult palju, et lapsel oleks kergem eristada sõrmede asendeid. Kui üksteisest erinevad sõrrendid on omanda-

Sõrrendamine.

tud, hakatakse paralleelselt õpetama sarnaseid sõrrendeid. Sõrrendamise algperioodil on oluline teha tööd ka sõrrendite ühendamisel, et laps oskaks sõrrendada sõna. Kui kõik sõrrendid on omandatud, tuleb neid hakata seostama tähtedega. Kui laps suudab seos-

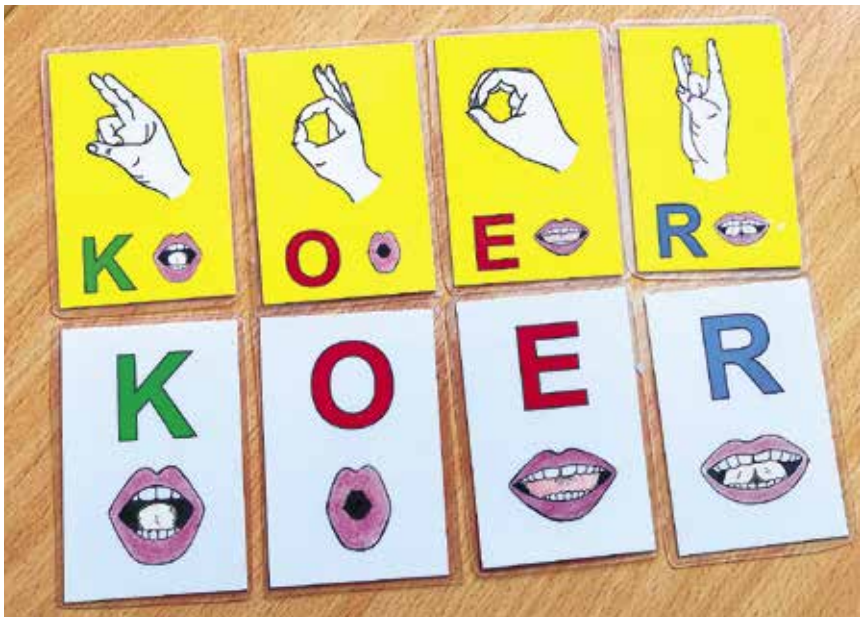

Sõna ladumine.

tada mõningaid tähti ja sõrmendeid, saab hakata tööd tegema lugemisokuse arendamisega (Корсунская, 1970). Esi- algu hakatakse sõrmendite abil lugema silpe ja järk-järgult liigutakse sõnade luge- misele. Esimesed lugemissõnad pea- vad olema lapse jaoks aktuaalsed, et tal oleks kergem nende tähendust mõista ja suurem motivatsioon õppida. Lapsed omandavad küll ruttu mehaanilise luge- misokuse, kuid sisu mõistmine tekitab raskusi.

Sõrmendid toetavad ka häälikute õppimist ja suultlugemist. Selle tarbeks on Helle Uuring ja Regina Paabo koos- tanud spetsiaalsed sõrmendikaardid, mis visualiseerivad sõrmendeid, tähti ja suupilti. Häälikute seadmisega õpetajad rühmas ei tegele, küll aga aitavad õpe- tajad omandatud häälikuid hoida ning õhutavad lapsi neid kasutama.

Sõrmendikaardid ladumiseks.

Sõnavaraõppes hakatakse juba varakult kasutama täissõnameetodit, kus sõnasilt seostatakse eseme või pildiga. Samuti toetatakse sõnasildist arusaamist viiepega. Sõnasilte kasutatakse läbivalt kõigis tegevustes. Ka matemaatikas on õppevara kohta alati sildid (numbrid, suurused jne). Lisaks õppetegevustele on sõnasildid paljudel esemetel, kust laps saab neid igal ajal lugeda. Näiteks on peeglile kleebitud sõnasilt „peegel“, mille kõrval on ka viiepilt.

Kuulmispuudega laste erirühma lõpetanud lapsed alustavad tavaliselt õpinguid siinsamas Tallinna Heleni Kooli A-osakonnas (kuulmispuudega õpilaste osakond), kus õpetatakse kakskeelsel meetodil. Kui lapse kuulmisjääk ja kõneareng võimaldavad, siis oleme lapsi suunanud ka Tartu Hiie Kooli, kus õppetöö toimub totaalse kommunikatsiooni meetodil.

Sõnasilt peeglil.

Allikaviited

Корсунская, Б. Д. (1970). Воспитание глухого дошкольника в семье. Педагогика. Москва.

Loit, R. (2013). Ülevaade kuulmislangusega laste õpetamisest. R. Loit (koost). Viiekeelne kurt laps koolis (lk 21–28). Tartu: Kirjastus Studium.

Mišiniene, R.; Ojasaar E. (2014). Suulise kõne õpetamine. M. Padrik (toim). Surdologopeedi käsiraamat (lk 52–61). Tallinn: Atlex.

Raidla, U.; Brin, I. (2016). Kuulmispuudega laste kõne. M. Padrik, M. Hallap (toim). Kommunikatsioonipuuded lastel ning täiskasvanutel: märkamine, hindamine ja teraapia (lk 465–520). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Sobitusrühmad Tallinna Heleni koolis

ga erivajadusega lapse arengus on varajasel sekumisel ääretult suur tähtsus. Mida varem saab laps puudespetsiifikast lähtuvat vajalikku abi, seda paremaid tulemusi on võimalik saavutada. Kõne arengus on just esimesed eluaastad sensitiivne periood. Kõne arengu eeldus on aga kuulmine. Kui perre sünnib kuulmispuudega laps, tuleb võimalikult ruttu leida parim viis kuulmislanguse kompenseerimiseks ning alustada kõnearendusliku tööga.

Alates 2004. aastast tehakse Eestis vastsündinutele kuulmise sõeluuringut. Tänu sellele avastatakse kuulmislangus võrdlemisi varakult, mis omakorda võimaldab esimesel võimalusel alustada ka rehabilitatsiooniga. Sisekõrvaimplantaadi paigaldamise üks kriteeriume on kõne arengut soodustava õpikeskkonna olemasolu (Vaher, Teek, Kruus-tük & Kasenõmm, 2009). Lapsed, kes on esimestest elukuudest alates kuuldeaparaate kandnud või enne teist eluaastat implanteeritud, võivad tänu sihipärasele arendustööle saavutada koolieelse ea lõpuks normilähedase kõne arengu taseme (Raidla & Brin, 2016).

Eesti Kuulmispuudega Laste Vanemate Liidu andmeil sünnib enamik kuul-

MERILI TOIS
lasteaiaõpetaja

EVELYN KAEVATS
lasteaiaõpetaja

LIIS MARDI
lasteaiaõpetaja

mislangusega lastest kuuljatest vanematele (EKLVL, 2019). Paljudel neist ei ole täpset ettekujutust, mida kujutab endast kuulmispuue ning esialgne ehmatus on sageli üsna suur. Osa vanemaid on öelnud, et tundsid alguses last meie lasteaeda pannes hirmu, kuid juba esmakülastusel selgus, et see oli asjata. Kuulmispuudega lapsed elavad üsna samasugust elu nagu tavapärase kuulmisega lapsedki. Vesteldes paljude lastega, kes on meie lasteaia lõpetanud või seda lõpetamas, ei oskaks kuulmislangust aimatagi, kui ei teaks. Siiski on sellise tulemuseni jõudmine nõudnud suurt tööd nii lapsevanematelt, õpetajatelt, logopeedidelt kui ka lapselt endalt.

Tallinna Heleni Kooli sobitusrühmades käivad nii kuulmispuudega lapsed kui ka lapsed, kellel on kuulmisega kõik korras. Kõik kuulmispuudega lapsed meie sobitusrühmades kasutavad kuulmislanguse kompenseerimiseks kuulmisabivahendeid. On lapsi, kes kasutavad kuuldeaparaate, ning lapsi, kellel on sisekõrva- või ajutüveimplantaat. Mõnel

lapsel on ühes kõrvas kuuldeaparaat ja teises sisekõrvaimplantaat.

Lapsi, kes on sündinud kuulmislangusega, tuleb esmalt kuulama õpetada. Kui lapsel on kahepoolne kuulmislangus, tuleb kuulmisabivahendeid kindlasti kanda mõlemas kõrvas. Kahe kõrvaga kuulmine on oluline selleks, et laps oskaks lokaliseerida hääleallikat. Kuulamiseks ning kuuldu peale mõtlemiseks tuleb lapsele anda aega (Esterbrooks & Estes, 2007).

Sobitusrühma põhimõte on tekitada kuulmispuudega lastele verbaalne kõnekeskkond. Sobitusrühmas kasutame auditiiv-verbaalset õppemeetodit, kõik tegevused toimuvad eesti keeles. Meie sobitusrühmades on ka lapsi, kelle mõlemad vanemad on kurdid ning koduseks keeleks on viipekeel. Seega on lasteaia kõnekeskkond nende verbaalse kõne arenguks hindamatu väärtusega. Väike laps õpib ju ikka kõige paremini läbi mängu ning mängusituatsioon on lapse jaoks suureks ajendiks nii verbaalse kõne mõistmise arenemisel kui ka enda kõne aktiivseks kasutamiseks. Võib öelda, et laste omavahelised suhted rühmades on väga head ning lapsed, kes lõpetavad meie lasteaia, on kindlasti tavapärasest laiema silmarinngiga, eelkõige erivajaduste ja inimeste eripära märkamisel.

Kuuldeaparaatidesse suhtutakse kui aksessuaari. Lapsed, kellel neid ei ole, panevad mõnikord endale hoopis patsikummi ümber kõrva. Samuti on mõni n-õ tavalaps küsinud, et millal tema endale kuuldeaparaadi saab. Lisaks kuulmispuudega lastele ning n-õ tavalastele on meie majas ka nägemis- ja liitpuudega lapsi. Nendega on meie rühmade lapsed tuttavad – koos ollakse õues ning koos tähistatakse tähtpäevi.

Võib öelda, et kõik meie rühmad on omanäolised, kuid siiski võib välja tuua ka palju ühist. Kõikides rühmades algab päev hommikuringiga. Hommikuringil on päeva sissejuhatav funktsioon, selleks on rühmades kasutusel hommikuringitahvlid. Paaris rühmas on magnettahtvel (fotol), mis on disainitud spetsiaalselt meie lasteaiale, lähtudes lasteaiaõpetajate soovidest. Sobitusrühmades algab hommikuring hommikuringisalmi või laulumänguga. Lihtsaid salme saadavad liigutused, sõrme- või käemängud. Tänu liigutustele jäävad ka salmid paremini meelde. Käelised tegevused aitavad kaasa ka kõnearengu toetamisele, need stimuleerivad aju kõnekeskust. Pärast hommikuringi salmi vaatame, mis päev täna on, mis päev sellele eelnes ja mis järgneb. Siin saavad lapsed rääkida oma tegemistest ka väljaspool lasteaeda. Edasi vaatleme hommikuringis, missugune ilm meil õues on ja mida me sellel päeval tegema hakkame. Nii ilmavaatluse kui ka päevaks planeeritud tegevuste kohta asetavad lapsed tahvlile vastavad pildid ja sõnasillid. Nii ongi häälestus päeva alguseks tehtud. Tänu igapäevasele hommikuringile kinnistuvad paremini ajamõisted ning tekivad seosed aja ja tegevuste vahel. Lisaks areneb lastel oskus märgata muutusi ilmas ja looduses tervikuna.

Pärast hommikuringi algab õppetegevus. Olenevalt teemast ja tegevusest toimub see kas kogu rühmaga, väikestes gruppides või individuaalselt. Nii nagu kõigis teistes lasteaedades, on ka meil muusika- ja võimlemistunnid. Rühma õppetegevustes lähtume nii koolieelse te lasteasutuste riikliku õppekava eesmärkidest eri õppevaldkondades kui ka

konkreetsel lapse individuaalsetest vajadustest, milles ta lisatuge võib vajada. Kuulmispuudega laste puhul tegeletakse intensiivselt nii sõnavara laiendamisega kui ka süntaktiliste ja kognitiivsete oskuste arendamisega. Loomulikult ei piirdu see üksnes piiritletud õppegevustes tehtavaga, vaid kuuldetaju toetamise ning kõnearendusliku tööga tuleb tegeleda kogu päeva vältel ning selleks ära kasutada kõiki igapäevaelus eettulevaid võimalusi. Tähelepanu tuleb pöörata meid ümbritsevatele olmetele. Heli tekkel tuleks seda koos lapsega kuulata ning võimalusel alati minna vaatama, kust heli tuleb. Lapse kõne arengu seisukohalt on oluline, et õpetaja ise lastega võimalikult palju suhtleks, näiteks koos mängides või oma tegevust kommenteerides. Tähtis on suunata kuulmispuudega last oma verbaalset kõnet aktiivselt kasutama, näiteks täpsustavaid küsimusi esitades. Lapse kõnes esinevaid vigu tuleks pigem korrigeerida ise lauset õigesti korrates. Tuleb aga jälgida, et selline igapäevane kõnearendustöö kulgeks loomulikult ega kurnaks last liigselt. Olla kuulmispuudega laps kuuljate keskel on niigi väsitav, sest pidevalt tuleb pingutada oma kuulmislanguse kompenseerimiseks ning noppida ümbritsevast helide virvarrist oluline. Silmas tuleb pidada, et ükski kuulmisabivahend ei asenda normaalset kuulmist.

Õpetades kuulmispuudega last, tuleb igal juhul arvestada mõningaste erivajadusest tulenevate aspektidega. Õppegevustes istuvad lapsed ringis. See tagab, et kõik lapsed on nähtavad ning kuulmispuudega laps ei pea end pöörama, et silmadega otsida, kes para-

jasti kõneleb. Oluline on jälgida ka põhimõtet, et korraga räägib üks inimene, mis on lastegrupis paras väljakutse. Hea nipp on kasutusele võtta pall, mis anda lapsele, kes kõneleb. Kindlasti tuleb õppegevustes kasutada palju visuaalset materjali. Nii tekivad seosed sõna ja pildi vahel. Ka meie rühmaruumides võib asjadelt leida sõnasilte.

Kuulmispuudega lastega suhtlemisel tuleb arvestada, et täiskasvanu oleks lapsega ühel kõrgusel, nii saavutatakse pilkkontakt ning laps näeb ka rääkija suud. Soovitavalt kasutatakse žeste alles ütluse kordamisel, nii püüab laps kõnet mõista esmalt kuulmisele toetudes. Kõnelemisel on soovitatav kasutada lühikesi fraase, tavapärasest hääletugevust ja kõrgust, täpset artikulatsiooni ning aeglasemat kõnetempot. Õpitud sõnavara kinnistamiseks on soovitatav sõnu või-

malikult palju erinevates olukordades korrata (Raidla & Brin, 2016).

Võib julgelt öelda, et meie lasteaias lisaväärtus on individuaalne lähenemine. Küllaltki suur osa õppetööst käib kas väikestes gruppides, paarides või ka individuaalselt. Tänu tavapärasest väiksemale laste arvule rühmades jagub tähelepanu igale lapsele. Seetõttu on

võimalik märgata iga lapse individuaalseid vajadusi. Õpetus lähtub tasemest, kus laps parasjagu on. Vajadusel tehakse lapsele ka individuaalne arenduskava. Mõnikord juhtub ka seda, et kuulmispuudega lapsele esialgu valitud õpesuund (auditiiv-verbaalne vs. totaalne kommunikatsioon) vajab ühel hetkel muutmist, sellisel juhul on enamasti kõige otstarbekam lapsel rühma vahetada. Kuigi õpe sobitusrühmades on auditiiv-verbaalne, vajavad mõned kuulmispuudega lapsed vähemalt alguses eneseväljenduseks ka abistavaid viipeid ning sõrmendeid.

Võrreldes kõnega on sõrrendamine lapsele kergemini omandatav ning sõrrendite abil saab laps näidata ka häälikuid, mis tal on veel omandamata. Samuti saab sõrrendades täpsustada sõna häälikkoostist (Raidla & Brin, 2016).

Lasteaia lõpuks on enamik kuulmispuudega sobitusrühmade lapsi saavutanud taseme, mis võimaldab jätkata õpinguid tavakoolis. Siiski ei ole see eesmärk omaette. Lasteaia viimasel aastal kaalutakse koos lapsevanemate ja tugispetsialistidega iga lapse puhul individuaalselt, milline haridustee tema jaoks parim oleks.

Allikaviited

- Esterbrooks, S.; Estes, E. L. (2007). Helping Deaf and Hard of Hearing Students to Use Spoken Language: a Guide for Educators and Families. Thousands Oaks (Calif.): Corwin Press.
- Kuulmispuudest (2019). Loetud aadressil <http://www.ekml.ee/kuulmispuudest> (4.03.2019).
- Raidla, U.; Brin, I. (2016). Kuulmispuudega laste kõne. Padrik, M. (toim), Hallap, M. (toim), Kommunikatsioonipuuded lastel ja täiskasvanutel: märkamine, hindamine ja teraapia (lk 465–517). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Vaher, H.; Teek, R.; Kruustük, K.; Kasenõmm, P. (2009). Sisekõrva implantatsioon. Sisekõrvaimplantaadiga patsiendid Eestis. Eesti Arst, lk 182–187.

Liitpuuetega pimedate/pimekurtide laste õpetamine – kalendersüsteemid ja mõistete õpetamine

Jutustatakse üht vana tuntud lugu, mis heidab valgust raskele ülesandele aidata liitpuudega pimedal/pimekurdil lapsel omandada tähenduslikke mõisteid. Lugu ise on selline. Neli pimedat puudutavad elevanti. Lonti kompiv pime lausub: „Elevant on tihke keerdus viinamarjaväät.“ Teine katsub elevandi kõrva ja sõnab: „Ei, elevant on suur nahast lehvik.“

Kolmas puudutab looma keha ja ütleb: „Oh ei! Elevant on suur tellissein.“ Elevandi saba katsuv pime imestab: „Kuidas te saate nii valesti arvata? Elevant on rippuv, kõikuv köis!“

Tallinna Heleni Kooli juures töötab kaks liitpuudega pimedate/pimekurtide lasteaiarühma – Pääsusilmad

MALLE KARISTE
pimedate lasteaiarühma õpetaja

ja Linnupojad. Mõlemas rühmas käib maksimaalselt 4 last vanuses 2–7 aastat. Töö toimub individuaalsete arenduskavade alusel (IAK), mis on koostatud igale lapsele individuaalselt, lähtudes tema arengust, tervislikust seisundist ja võimekusest. Lasteaiarühmaruumid on sisustatud laste erivajadusi arvestades. Kasutusel on ka palju laste

isiklikke abivahendeid: funktsionaalsed toolid, seisulauad, spetsiaalkärrud, rulaatorid, ortoosid, kuuldeaparaadid, prillid jne.

Kasutame oma töös alternatiivkommunikatsiooni võimalusi ja kalendersüsteeme vastavalt laste arengutasele ja võimekusele. Kalendersüsteemi

peetakse liitpuudega pimedate/pimekurtide õpilaste õpetamisel üheks tõhusamaks vahendiks.

Mis teeb kalendersüsteemi kasutamise väga tõhusaks?

- Annab võimaluse lapse maailma avardada.
- Soodustab suhtlemist igal arengutasemel oleva lapsega.
- Saab kasutada vastavalt lapse vajadusele.
- Saab kasutada koolis, kodus.
- On liitpuudega pimedate/pimekurdi lapse kommunikatsioonivahend, mille kaudu ta maailmast infot saab.
- Annab lapsele võimaluse ennast väljendada.
- On suhtlemise strateegia, kus kasutatakse esemete, sümbolite või piltide järjestust, et last eelseisvatest või olnud sündmustest teavitada või lapsega nendest rääkida.
- Võib olla üles ehitatud erinevatele kommunikatsioonivormidele, nagu näiteks reaalsed esemed, miniatuursed esemed, sümbolid, pildid, trükikiri, punktkiri, keel, žestid,

viiped – just nendele viisidele, nagu ka suhtlemine õpilasega.

Suur osa meie tööst on mõistete seletamine lastele.

Kontsept ehk mõiste on mõte, mis muudab maailma tähenduslikuks. Mõisted kujunevad konkreetsete kogemuste põhjal. Iga elevanti kompitud liitpuudega pimedate/pimekurdi kogemus erines teiste omast ning seetõttu oli erinev ka nende üldine arusaam elevandist. Ükski neist mõistest ei olnud isikliku kogemuse vaatevinklist vale. Kõik need elevanti tähistavad mõisted on looma eri kehaosa katsunud pimedate jaoks tähenduslikud. Nagu pimedad, kellest jutuke räägib, kujundab ka iga liitpuudega pime/pimekurt laps omaenda kogemuste põhjal enda jaoks täiesti unikaalsed mõisted, näiteks

- ühe poisi arvates tähendas kojuminek autosõitu mööda väga kurvilist, konarlikku teed;
- tüdrukute arvates tuli toit salapärasest kõrgest kohast (toit asetati lauale alati ülaltpoolt).

Kui soovime aidata lapsel välja arendada tähenduslikke mõisteid, peame olema valmis temaga suhtlema ja püüdma tema mõistetest aru saada. Olulisim on eesmärk luua olukordi, mis pakuvad lapsele maksimaalselt kogemusi ja võimalusi, mille varal kujunevad maailma kohta välja kasulikud ja tähenduslikud mõisted.

Lastel kujunevad mõisted spiraalina. Keskmes on laps ise. Positiivne enesekohasus tekib reageeriva ja hoolitseva keskkonna toimel. Emal süles saab imik aru, et teist inimest on võimalik mõjutada. Ta taipab, et nutu abil saab toitu ja lohutust, et teisega saab vaheldumisi suhelda. Lapse kasvades avarduvad ka tema kogemused. Ta õpib tundma enda ja oma ema keha. Ta saab teada, et on olemas nii inimesed kui ka esemed ja ka loomad. Ta hakkab mõistma, mida saab käega katsuda, silmaga näha, kõrvaga kuulda. Laps mõistab, et tema ümber on pere, kodu, naabrid, linn. Talle saab selgeks, et inimesed suhtlevad keele abil ning ta hakkab mõistma, et on ise ka seda keelt rääkiva kogukonna osa.

Mõisted moodustuvad üksteisele tuginedes. Mida rohkem mõtteid ja mõttejälgi laps maailma ja suhete toimimise kohta kogub, seda kergemini tulevad uued mõtted.

Iga kogemus, mille laps omandab, aitab kujundada mõistet. Iga kogemus õpetab mingil viisil mõistet ka siis, kui lapsega tegelevad inimesed last teadlikult ei õpeta. Kõik mõisted saavad algu suhetest.

Liitpuudega pimedal/pimekurdil lapsel on raske maailma tõepäraselt mõista, kui tal ei ole ühtegi usaldusväärset, olulist, tähenduslikku suhet, mis on keskpunktiks ja võimaldab lapsel üha laienevat ringi mööda maailma tundma õppida. Mõistete kujunemine on protsess, milles on ühtviisi tegev nii laps kui ka tema suhtluspartnerid. Tähendus loouakse koostöös.

Väga oluline, samas sageli alahinnatud, on positiivse minakontseptsiooni ja sotsiaalse kontseptsiooni kujunemine. Mis on kõige olulisemad mõisted, mis lapsed peavad selgeks saama? Igaüks, kellel on olnud õnn tunda paljusid pimedaid ja pimekurte lapsi, rõhutab küsimusele vastates tõenäoliselt minakontseptsiooni ja sotsiaalse kontseptsiooni tähtsust. Positiivse minakontseptsiooniga lapse, olgu ta liitpuudega pime/pimekurt või mitte, elukvaliteet täiseas on parem. Nad tunnevad end nii verbaalselt kui mitteverbaalselt oskuslike suhtlejatena igas suhtlusstiilis, mida nad kasutada oskavad. Nad määratlevad end sotsiaalse rühma osana, kes võtab nad vastu sellistena, nagu nad on. Ümbritsev maailm huvitab neist igäüht omamoodi. Eriti olulised on järgmised sotsiaalsed ja minakontseptsioonid:

- ma suudan oma vajadused teistele selgeks teha,
- suhtlus on vaheldumisi kõnelemine ja ühised huvid,

- mul on tunded ja ma saan neid teistega jagada,
- ma olen pere või rühma liige,
- ma olen kogukonna liige,
- ma oskan oma kogukonna liikmetega meeldival viisil suhelda,
- ma saan osaleda oma kogukonna elus,
- maailm on huvitav. Ma saan seda nii üksi kui ka koos teistega uurida ja tundma õppida.

Neid mõisteid ei saa õpetada üksikute õppeülesannetena. Laps peab saama kogemusi, mis aitavad tal mõisteid kujundada. Kogemuste kaudu muutub maailm talle arusaadavaks ning ta hakkab endast selle maailma liikmena lugu pidama.

Tavapärased õppetunnid konkreetsete mõistete ja sõnavara õppimiseks on kindlasti vajalikud, kuid need peavad alati toimuma keskkonnas, mis loomulikult viisil ja alati toetab positiivse sotsiaalse ja minakontseptsiooni kujundamist ning võimaldab liitpuudega pimedalt/pimekurdil lapsel oma ümbruskonnaga ühendust võtta.

Hoidumaks kujutlusest, et asjad teivad ja kaovad mingil salapärasel viisil (nii võib tunduda liitpuudega pimedale/pimekurdile lapsele, kui esemed või inimesed äkki ilmuvad või kaovad), kutsuge laps endaga koos toimetama. Kutsuge ta kaasa, kui võtate külmkapist toitu või lähete teisest toast midagi tooma. Näidake talle, et panete välja min-

nes mantli selga. Laske tal kompida, et kummardute üles võtma eset, mille laps maha pillas. Lapsele tähendab tegevuses algusest lõpuni osalemine ilmselt väiksemat tegevuste hulka päevas, kuid samas on iga tegevus tähenduslikum ning õppimiseks täielikum.

Mõistete õpetamine on koostöö, milles nii liitpuudega pime/pimekurt laps kui ka tema õpetaja õpivad teineteiselt ja tutvuvad koos maailmas toimuvaga. See kehtib nägemisest või kuulmisest olenevate kõigi kohta. Te ei tarvitse kunagi olla mõelnud, et elevandi saba meenutab köit, või et vihm on nagu pisarad ja tunded katsudes nagu kivi tagaukse kõrval, või mis tunne tekib, kui tuul puhub näku. Liitpuudega pimedalt/pimekurdilt lapselt võite õppida taolisi uusi kontseptsioone ja maailma tunnetamise viise. Meie saame aidata tal tunda, et ta tõesti osaleb meeldivas sotsiaalses keskkonnas.

Mõistete laienevad jagatud kogemuse kaudu. Koos tegutsedes õpitakse üha rohkem tundma teineteist ja ümbritsevat maailma.

Allikaviited

Miles, B., MD; McLetchie, B., PhD. (2004). Mõistete õpetamine pimekurtidele lastele. (Tõlkematerjal).

„Igaiüks peaks leidma endale sellise tegevuse, mis teda huvitab ja mis talle rahuldust pakub ning mis ühtlasi tooks kasu ka kõigile teistele. Siis leiaks igaiüks oma koha igaveses kasulikus elus; see on ainus õige moodus elada, olgu siin või mis tahes muus ilmas.“

Helen Keller

ISBN 978-9949-01-113-1

